UNIVERSAL
LIBRARY
OU_228939
UNIVERSAL
LIBRARY

بہ بن خالق کون و مکاں فضل خلائق زمین و زماں

# دیوان بیدل

مع

# نکات بیدل

در مطبع منشی نولکشور واقع کانپور بمرتبہ سوم طبع شد

باہتمام بھگوان داس پراپیٹر اشاعت یافت

# اطلاع

اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے اور فہرست مطول اُسکی ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مِل سکتی ہے جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین اُنمین کتب کلیات و دواوین فارسی دار دو درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہے اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدر دانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو

## کلیات و دواوین فارسی

**کلیات حزین** - کلام اہل زبان شیخ علی حزین مشتملہ ہشت کتاب -
۱- سوانح عمری مصنف - ۲- تواریخ سلاطین -
۳- قصائد نعتیہ حضرات ائمہ رضوان اللہ تعالےٰ عنہم اجمعین - ۴- دیوان مصنف - ۵- مثنویات مضرد دل وچمن انجمن - ۶- مثنویات خرابات -
۷- سفرنامہ - ۸- تذکرۃ العاشقین -

**کلیات خاقانی** - شروانی مشتمل دو جلد مین قصائد عربی - فارسی - غزلیات و رباعیات کا پورا ذخیرہ -

**کلیات سعدی** - مشتملہ شش کتاب - ۱- دیباچہ کلیات - ۲- کریما - ۳- گلستان - ۴- بوستان - ۵- قصائد عربیہ فارسیہ و مراثی و ترجیعات ۶- طیبات و بدائع و خواتیم و غزلیات قدیم و مقطعات و صاحبات و مثنویات و قطعہ و رباعیات و مفردات و ہزلیات وغیرہ -

**کلیات مرزا جلال اسیر** - شہرستانی -

**کلیات انوری** - از حکیم ابوالدین انوری -

**کلیات عرفی** - از کلام سیدی محمد عرفی -

**کلیات جامی** - از ملا عبدالرحمن جامی -

**کلیات نظیری** - نیشاپوری -

**کلیات ظہیر فاریابی** - از صدر الحکما حکیم ابونصر فاریابی -

**کلیات نظم غالب دہلوی** - کلام میرزا اسداللہ خان غالب دہلوی -

**کلیات مولوی غلام امام شہید** -

**کلیات صائب** - از میرزا محمد علی صائب تبریزی -

**انتخاب دیوان صائب** - ایضاً

بر عوخاتق کو دمکا فضل خلاق زمو زما

# دیوان بیدل

مع

# نکات بیدل

در مطبع منشی نولکشور واقع لکهنو این زمان بطبع شد

۷۲۸۷۷
1961
Presented 1980.

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بیا تا کبر مایۂ پہلوئے عجز ست راہ آنجا
سر موئی کز تنجا خم شوی شش گلہ سر تنجا

ادب گاہ محبت پا زشوخی بر نمیدارد
چو شبنم سر بمہر اشک می باید آنجا

مقیم دشت الفت باش خواب از سر مکن
بہم می آورد چشم تو مژگان گیاہ آنجا

بیاد محفل نازش سحر خیز ست اجزایم
تبسم تا کجا ہا چیدہ باشد دستگاہ آنجا

بسعی غیر مشکل بود در آشوب دنیا رستن
سر در جیب خود دزدیدم و بر دم پناہ آنجا

خوشا بزم وفا کز خجلت اظہار نومیدی
شرر در سنگ دارد پرفشانہا ہای آہ آنجا

ز طرز مشرب عشاق سر پنہانی کن
شکست رنگ کس آبی ندارد در یکاہ آنجا

ز بس فیض سحر می خوشد از گرد رہ دل
بگہ گر شب چو می زرت نمی گردد سیاہ آنجا

به کنعانِ هوس کردی مدار دیوسف مطلب
مگرد خود فروشتن کند ایجادِ چاه آنجا

خیالِ جلوه زارِ نیستی هم عالمے دارد
ز جیبِ سرمه بایدکشیدن گاه گاه آنجا

دل از کمظرفیِ طاقت نبست احرام آزادی
بسنگ آید مگر انجام گرد عذر خواه آنجا

زمینِ گرم با افسونِ دل بی مدعا بیدل
دران وادی که منزل نیزی یابند راه آنجا

نفس آشفته میدارد چو گل جمعیتِ ما را
پریشان مینویسد کلکِ موج احوالِ دریا را

درین وادی که بیباید گذشت از هر چه می آید
خوش آن وادی که دروامانِ وی افگند زود ما را

خلل تکلیفِ جاہت گر کند فالِ حماقت زن
که غیر از گاو نتواند کشیدن بارِ دنیا را

گدا از دردِ الفت فیضِ تکلیفِ دگر دارد
ز خون گشتن تواند دل گرفتن جلبِ عضا را

درین گلشن چو گل یک زدن رخصت نمیباشد
مگر از رنگ یابی نسخه بال افشانیِ ما را

ز اکتساب است دآغوشِ مینا خانه رحمت
ثمره برهم مزن تا نشکنی رنگِ تماشا را

ز دردِ مطلبِ نایاب باید گریه سر کردن
تمنا آخر از خجلت عرق کرده است غفار را

باین فرصت مشو شیرازه بندِ نسخه هستی
سحر هم در عدم خواهد فراهم کرد اجزا را

بجای نامه می خیزد غبار از خاکسارانت
صدا کرده است یکسر باغرِ نقشِ قدمهارا

چرا مجنونِ ما را در پریشانی وطن نبود
که از چشمِ غزالان خانه بردوشست صحرا را

سیه روزی فروغِ تیره بختان بس بود بیدل
ز دودِ شعله باشد سرمه چشمِ داغ دلها را

غیر وحدت برنیاید همت عرفان ما
دامن خویش است چون صحرا گل دامان ما

در تماشایت برنگ شمع هر جا میروم
دیدهٔ ما یک قلم مژگان ز مژگان ما

در رهِ جامی زین چمن چون گل نصیب ما نشد
رنگ ناگردیده آخر می شود دوران ما

هستی موهوم غیر از نفی اثباتی نداشت
رفتن ما گرد پیدا کرد از دامان ما

سوخت پیش از ما درین محفل چراغ انتظار
دیدهٔ یعقوب نابیناست در کنعان ما

چشم تا بر هم زنم اشکی بخون غلطیده است
بسمل ایجاد ست بیدل جنبش مژگان ما

تا مل تا چه در گوش افگند پیمانهٔ ما را
نوائی نیست غیر از خاطر شکست سنگ مینا را

نازعیش ست اگر چون شیشه می قلقل بهنگم
شکست دل صدای میزند در رنگ تمثالها را

درین دریا ز پیش فرش ست اجزای شکست من
بهر جا می روم چون موج برخود می نهم بارا

کف خاکی ندارد قابل تعمیر خودداری
جنون افشاندن پروانه ام دامان صحرا را

اقامت تهمتی در محفل کم فرصت هستی
چو عکس از خانهٔ آئینه بیرون گرم کن جا را

ندارد سود امکان جز بکنج فقر آسودن
اگر ساحل شوی در آب گوهر گیرد دریا را

تبدیر دگر توان نوای کلفت آسودن
اگر ساحل شوی در آب گوهر گیرد دریا را

بحال خویشتن گذاشت دل اشوخی ام هم
هوا چون گرد باد از جای برد اجزای صحرا را

درین ویرانه هم چشم نگاهم از سبکروحی
درون خانه ام از خویش خالی کرد ام جا را

مباد انالهٔ ربط دلم غمهای دل خندرا هم
مسوزان بی جنون این شعله زنجیر ترسا را

بهستی از دل بیهوده در پی از خانه
اگر بخاک ریزد حیرتم رنگ تمنا را

بهر سو چشم وا کردم نگه وقف تماشا کردم
نمیدانم چه پیش آمد من غفلت لقا را

نشانها نیست غیر از نام و ننگ آنهم تو نی بیدل
جهان تا دیده بر بشکار نقش بال عنقا را

خاکسار تو طپیدن کند آغاز چرا
جرس آبله بیرون دهد آواز چرا

ساز بیتابی دل گرچه بعرض آهنگست
نفس از بیم طپش میشود آواز چرا

جذب حسنست گره از بیضهٔ فولاد کشود
دیدهٔ با جمال تو نشد باز چرا

آتشی نیست که آخر نشود خاکستر
پئے انجام نمے گیری ز آغاز چرا

سیل بنیاد جهان است نظر وا کردن
هوس ما نشود خانه برانداز چرا

نیست جز خود شکنی دامن اقبال بلند
آخر اے مست غبار ایستمه پرواز چرا

گر بسا مست بقید رابطه ایم و زیریم
شکوه شد زمزمهٔ طائع ناساز چرا

بیدل آهستهٔ معشوق نادر بر تست
این نیاز یکه تو داری نشود ناز چرا

ز طلب تا نپذیری آبروے کامرا
یک سبق شاگرد استغنا کن این ابرام را

چون غبار شیشهٔ ساعت تسلی دشمنم
از مزاج خاک ما هم برده اند آرام را

در چمن هم از گزند چشم بد ایمن مباش
پرده زنبور ست ایجاد دیدهٔ بادام را

شعلهٔ ما دور گرد الفت خاکستر ست
دوش وحشت بر نیاید جامهٔ احرام را

پیش بینی دل بود بیطاقتیها نوس — وحشت انخیر همپیست ایجاد ام را
خاک هستی یکقلم در دامن باد فناست — من زبروی خانه میبایم هوای بادرا
حسن مطلق داشتم خود بینیم آئینه کرد — اینقدر باهم ازمی بوده ست او ما هم را

عرض معنی دیگر اظهار صورت دیگر است
بیدل از آهسته نتوان خواست وضع جام را

بود سر مشق درس نیکوئی باریک بینیها — زمو انگشت حیرانی بلب دارند چینیها
دل رم آرزو مشکل بود محبوس نومیدی — که سنگ اینجا شرر میگرد و از وحشت یکینها
بشوخی آمد از بید ستگاهی احتیاج من — درازی کرد دست آخر زکوته آستینها
غبار فقر رنگ سرکشی راه نمیشود بیقش — سیاهی میبرد از شعله خاکستر نشینها
خروش اهل جاه از خفته بیدار میباشد — تنک ظرفیست اینجا خلق باد چینها
مگر از فکر عقبی باز گردم تا بخویش آیم — که از خود سخت دور افتاده ام از بیش بینیها

دم تیغست بیدل راه باریک سخن سنجی
زبان خامه ام شق دارد از حرف آفرینیها

کی بود سیری زناز آن نرگس خودکام را — باده بیمائی گرانی نیست وضع جام را
موج دریا را بساحل همنشینی مشکل است — سیر قرار ان نذر منزل کرده اند آرام را
زندگی تا کی هلاک کعبه و دیرت کند — به که از دوش افگنی این جامه احرام را
تیره بختی نیز مفت اعتبار زندگی — شمع صبح خام اقبال داند شام را

ولایت نگشود بی سر بر کمال یقین
نشد ایست + برون زین دو
کیفیتش جلوه نیست + بنوت
خرام احد تا صفات + ولایت
بجمع صفت سوی ذات
نه او غیر این و نه این غیر او +
ازو سوی او تا + حکایت
خرام + فرستاد و نوازی
سر او +

این پا + سر ز خجلت
شکار + بیوفا
زبان + سر بسیده
افشاند + محل
این کلام + حکایت
شیخ + فعل
عشق + بیوفا

اے تجھ بیس از سازِ شہرت ہنوز ایت پست باقی

از نگین کندہ خوش درگوار کردی نام را

بسکہ مخمور گرفتاریست بیدل صید من

ساغر سرشار دارد حلقہ ہا دام را

اے کرو نگاہی سراغِ تو نشانہا

وا ماندۂ اندیشۂ راہِ تو مکانہا

بس دیدہ کہ شد خاک نشد محرم دیدار

آئینہ ما نیز غبار ست از انہا

در کنہ تو آگاہی غفلت ہمہ معذور

دریا ز میان غافل ساحل ز کرانہا

بر چار سوے دہر گذر کرد خیالم

بیرنگ شد از حیرت آئینہ دکانہا

در پردۂ دل غیر خیالت چہ توان کرد

ویران کدۂ پر تو ما ہند کتانہا

بیتاب وصال ست دل ما چہ تو انکرد

چشمست براہت کرہ رشتۂ جانہا

جز ناکہ ببازار تو دیگر چہ فروشم

اینست متاع جگر خستہ دکانہا

طوفان غبار عدمیم آب بقا کو

دریا بمیان محو شد از ہوش کرانہا

بیدل رہ حد تو بصد مرحلہ دور ست

خامش کہ آوارۂ وہمند کرانہا

اکیست از راہ تو چون خاشاک بردارد مرا

شعلۂ جاروبی کند تا پاک بردارد مرا

شمع خاموشم بداغ سرنگونی میروم

تا کجا آن شعلۂ بیباک بردارد مرا

ہستیم عہدے بنقش سجدۂ وابستہ ایست

خاک خواہم اگر از خاک بردارد مرا

تشنہ از دردِ مخموری بخاک افتادہ ام

مشتوق میخواہم بدست پاک بردارد مرا

پیکرم گر دو غبار یاس برخیز د زخاک

بہ کہ دست منت افلاک بردارد مرا

صبح بے سرمایہ احرام از خود رفتنم — گوگریبان تا بدوش خاک بردارد مرا

گرد من بیدل تواے عرصہ گاہ نیستی است
از طپیدن ہر کہ گرد و خاک بردارد مرا

میخور خون نفس اندر دل غم پیشہ ما — جوہر تیغ بود خار خس و خاشہ ما
کرد صحرای ضعیفی گرہ دارم و خاست — نالہ دامن نہ فشاند ز پی پیشہ ما
دل گم گشتہ سر اغیست ز کیفیت شوق — نشاء بالد اگر از دست رود شیشہ ما
شور زنجیر جنون از نفس ما پیداست — نکہت زلف کہ پیچید بر اندیشہ ما
قد خم گشتہ ہمان ناخن فریاد مجست — سعی بیجاست بجز جانکنی از تیشہ ما
غنی دہر ز دست دل ما زنہاریست — آب شد طاقت سنگ از جگر شیشہ ما
خامشیہا سبب مکتب بیتابی نیست — یکقلم نالہ نے بود دری بیشہ ما

نخل نظارہ شوقیم سراپا بیدل
ہمچو خط در چمن حسن دو دریشہ ما

گدا از گوہر دل بادہ نابست شبنم را — نم چشم تحیر عالم آبست شبنم را
جہان آئینہ دیدار حیرانی حجاب من — چمن صد جلوہ نظارہ نایابست شبنم را
نکردی غافل از اشک نیاز از نزک خود دانا — کہ بر دوش چکیدن سیر مہتابست شبنم را
بہر جا میروم در اشک نومیدی وطن دارم — ز چشم خود جہان یکدست سیلابست شبنم را
فضولی میکنم در انتظار ماہ تابانش — گر نہم پردہ بردارد کجا تابست شبنم را

خطِ جونان کند غفلت اهلِ نظر باشد
رگِ گلهای این گلشن رگِ خوابست شبنم را

ضعیفی تهمت چندین تعلق بست بر عالم
زپا افتادگی یک عالم آبست شبنم را

تماشا نیست کم چشم هوس گر شرمناک افتد
حیا آئینه گلهای سیرابست شبنم را

نگردد جمع نورِ آگهی با ظلمت غفلت
صفائی دل تمکین دیدهٔ خوابست شبنم را

بوصلِ گلرخان نتوان کنارِ عافیت جستن
که در آغوشِ گل چون دل جگر آبست شبنم را

تکلم اگر منظورِ جانان شد عجب نبود
گذر در چشمِ خورشید جهان تابست شبنم را

حیا بالِ هوس را مانعِ پرواز می گردد
نگه وردِ دیدهٔ بیدل موج گردابست شبنم را

صورتِ دهی بستی متهم داریم ما
چون حباب آئینه بر طاقِ عدم داریم ما

محملِ ما چون جرسِ حرفِ طپیشها دلست
شوق پیدا رود درین وادی قدم داریم ما

آنقدر فرصت کمین قطع الفتها نیم
عمر صبحم از نفس تیغ دودم داریم ما

دل متاعِ نیست کز دستش تواند جست
گر همه چون نقش بندد معتنم داریم ما

دیدهٔ حیرت سراغ هر چه خواهی میدهد
خلق از خود رفته را نقشِ قدم داریم ما

رنگها دارد بهارِ عالم نیرنگ عشق
حسن اگر خواهد دوی آئینه هم داریم ما

گر نیاشد اشکِ خجلت هم تلافی می کند
بهر عذر چشم تر یک جبهه نم داریم ما

گر بخود سازد کسی سیرِ سفر درکار نیست
اینکه هر سو میرویم از خویش رم داریم ما

چند باید بود در رحمت بروی بار امید

بیدل از سامان نومیدی چه کم داریم ما
ای ز شوخیهای حسنت بیخبر بیها
حیرت اندر آینه چون موج در گرد ابها
گر زبان در کام باشد راز دان پوشیده نیست
سازمامی بالد از ابرام این مضراب ها
سخت دشوارست ترک صحبت روشندلان
موج با آن جهد نتواند گذشت از آبها
گر نفس زیر و زبر گردیده باشد دل دلست
برندارد تهمت خط نقطه از اعرابها
گاه آهم می رباید گاه اشکم می برد
نقد من یکمشت خاک اینهمه سیلابها
آنقدر بر یاس پیچیدم که امیدم نماند
یای تا سر یک گره شد رسته لم از تابها
فکر صید عشرت از قدد و تا جلست جهل
موج چون ماهی نیفتد در خم قلابها
بیدل از ما میستی هم جلت بستی نبرد
برنمیدارد هوا گشتن تری از آبها
چون غنچه همان به که بدزدم نفس اینجا
تا نشکند افشاندن بام قفس اینجا
از راه هوس چند دهی عرض محبت
مکتوب بندند ببال مگس اینجا
آن به که بدل محو کنی معنی بیداد
اظهار بخون می طپد از داد رس اینجا
چون نقش قدم قافله ماست زمین گیر
باشد ره نوابیده صدای جرس اینجا
در کوچه الفت دل صاف آینه وار است
غیر از نفس خویش نگیرد عسس اینجا
نتوان بچو سر چشم کشودن
گرد عدمست آینه پیش و پس اینجا
ما گرد شیشت چه توانند دگر شد
یکدل بدو عالم ندهند هیچکس اینجا

خواهی که شود منزل مقصود دستت — از آبله پای طلب کن جرس اینجا
سرمایهٔ هستی نفسان عرض متاعست — اے آینه دیگر نه نمائی جرس اینجا

بیدل نشود رام کسے طاؤس تماشش
تا از دلِ صد چاک بنا شد قفس اینجا

بداغ عرعر تم و اسوخت آخر خونمانیها — برآورد از دلم چون نالهٔ اظهار سامانیها
اثر گم کرده آهنگم مپرس از عندلیب من — درین گلشن نفس میسوزم از آتش نوائیها
کسے یارب مبادا فرده بیرنگ خود دارے — شرارم سنگ شد از کلفت صبر آزمائیها
هوادار مزاج طفلیم اما ازین غافل — که چون گل پوست میدرواند از رنگ قبائیها
درین وادی تدبیر و گر متوان زدن گامی — گریزد زخود در قعر شود سیماب مائیها
نه از سر شتهٔ تدبیر زاند غافلی ورنه — ندارد فصل جلوتها جز بار حیائیها
مبنداش ای غنچه از اوراق گل بیمعرفت — گرانی سیر بستانها دغل دارد حنائیها
بدل گفتم کدامین شیوه شوخست در عالم — نفس در خود طپیدن گفت پاس آشنائیها
غبار آگینر شهرت نیست وضع خاکسار من — خروشی داشتم گم کرده ام در بیصدائیها
چو رنگم بسکه سرتاپا طلسم سازخاموشست — شکستن هم نبرد از پیکرم رعنائیها
رکوع آستانش تا نصیب سجده ات کردند — پرنگ سایه ام محمل بدوش جبهه سائیها

چه کلفتها که دل در بیخودی دارد نهان بیدل
بود آئینه را حیرت نقاب بے صفائیها

هم آبله هم چشم بر آبست دل ما — بیمانهٔ صد رنگ سر آبست دل ما

غافل نتوان بود ازان منتخب زار — هشدار که یک نقطه کتابست دل ما

صد سنگ شد آئینه صد قطره گهر بست — افسوس همان خانه خرابست دل ما

تا چشم کشودیم بخویش آئینه دیدیم — دریاب که تعبیر چه خوابست دل ما

منظور بتان هر که شود حیرتش افزاست — یار آئینه می بیند و آبست دل ما

حسرت ثمر کوشش بیحاصل خویشم — از بسکه نفس سوخت کبابست دل ما

پیراهن باکسوت عریانی دریاست — یک پرده تنگ تر ز حبابست دل ما

آئینه همان چشمهٔ طوفان خیالست
بیدل چه توان کرد سر آبست دل ما

مادرین گلزار چون شبنم گذر داریم ما — بادهٔ در جام عیش از چشم تر داریم ما

سهل نبود در محیط دهر پاس اعتبار — آبروی چون گهر هم سر داریم ما

هر که از خود میرود مائیم گرد فتنش — چون جرس از رفتن خود هم خبر داریم ما

شعلهٔ ما فال خاکستر زده آسوده شد — اے هوس بگذر سری در زیر پر داریم ما

شش جهت آئینه دار شوخی اظهار اوست — نیست جز مژگان حجابی را که بر داریم ما

ما و صبح از نفس احرام وحشت بسته ایم — از نفس غافل نخواهی بود مر داریم ما

رفع کلفت از مزاج تیره بختان مشکلست — همچو داغ لاله شام بے سحر داریم ما

سجدهٔ بالنیم از سازِ ریا شرمنده باد — همچو اشک خود جبین در سر داریم ما

انفعال از زیستی ما برنداشت سر بگرد ... خاک اگر گردیم آئی در نظر دانیم ما
چون صدا هر چند دارم نقش وا ماندم ... از شکست خاطر خود بال پرداریم ما
کس سبیل گفتگو بنیاد ما گیر و خلل ... کوه تمکین خانه از گوش گرداریم ما
کس به تیغ سرکشی با ما نمیگردد طرف ... از زمین گیری چو نقش پا که سردیم

باغ دهر از ماست بیدل روشناس رنگ زرد
لاله سان آئینه داغ جگرداریم ما

خط جبین ماست هم آغوش نقش ما ... باشد هجوم سجده ما جوش نقش پا
راه عدم بسعی نفس قطع می کنیم ... افکنده ایم بار خود از دوش نقش پا
اسباب عیش ما نشود کم که بعد مرگ ... تا مشت خاک ماست قدح نوش نقش پا
ما ایم و آرزوی چنین سائی دری ... افسر چه میکند سر مد هوش نقش پا
گاه خرام می چکد از پای نازکت ... رنگ حنا ز گرمی آغوش نقش پا
چشم اثر ندید ز رفتار مالستان ... چون سایه ایم خواب فراموش نقش پا
چون جاده تا براه رضا سر نهاده ایم ... موج گل ست بر سر ما جوش نقش پا
مستانه می خرامی ترسم که در رهت ... بارنگ چهره ام نبرد هوش نقش پا
در هر قدم ز شرم خرام تو می کشد ... خمیازه فغان لب خاموش نقش پا

بیدل ز بوش آبله ام در ره طلب
گوهر فروش شد صدف کوش نقش پا

گر کماند ارخیالت دره آرد تبررا
هر بن مو چشم امیدی شود نخچیررا

آنقدر ماتم شکست اجزا که چون آید بهم
قطع آب گل سر انگشت تعمیررا

پا بهی تا سر دردم اما زحمت کس نیستم
نالهٔ ام در سینه خردمن کند تاثیررا

سخت دشوار است پرداز شکست رنگ عجز
بشکن ای نقاش ایجاد اینقدر تصویررا

تا کی از غفلت امید صیقل فرساید دلت
یک نفس برباد ده این خاک دامنگیررا

عرض هستی در غبار انفعال افتاده است
گردش رنگست ساغر مجلس تقصیررا

یاد در خسارت چین فکر را آئینه ساخت
حرف زلفت کرد سنبل رشتهٔ تقریررا

برنمیدارد عمارت خاک صحرای جنون
خاک بر فرق کنی برباد ده تعمیررا

مانع بیتابی آزادگان فولاد نیست
ناله در وحشت گریبان میدرد زنجیررا

موج خون من که آتش داغ گرمسیرهاست
میکند بال سمندر جوهر شمشیررا

چون ره خوابیده ام خوابانکه نقش کم مباد
تا بمنزل برده ام سر رشتهٔ تعمیررا

گر باین وحشت تو رد دیوانه ام
داغ حیرت میکند چون نقش پا پرگیررا

دست از دنیا بدار و دامن آهی گیر
تا بدانی هیچ بیدل قدر داد گیررا

چو سایه چند بهر خاک چیهه سود نهاد
که رنگ بخت نگردد کم از زدود نهاد

فریب صورت آتی مخور که هیچ مشو
نهفتی ست اگر هست در نمود نهاد

درین محیط که نقد نفس گوهر اوست
کفی بر آبله کن چون صدف سرود نهاد

نیم چو ماه تو از آفت کمال ایمن — همان نه کاستنم می برد فزود نهان

تغافل از بد و نیک اعتبار اهل حیاست — که سرخروی چشمت از غنود نهان

عیار غفلت روشندلی نگردد جمع — کجاست دیده آئینه از غنود نهان

ز امتحان محبت در آمنیم همه — چو عود سوختن ماست آزمود نهان

دسیسه جلوه ادا فهم مدعا باشد — کشادن مژه شد منفعت بکشود نهان

مخواه ز آئینه حسن بر فع جوهر خط — که بیش میشود این رنگ از زدود نهان

کرا بر دمد از خاوتات کاهش تست — زیان نمیرسد الماس از سود نهان

مباش بهره نوای بساط کس خان — که ترسم آفت نفرین کند شنیدنها

گر نه کشای سخن رسخ بیدل — بنا حق نفقد کار بکشودن ما

چرا شبنم آنکس کی چیند گل اعتبار طلبید نهان — شود دلتنگ اگر گوید از آرمیدنها

مخواه آوازه راحت ز پرداز سبکروحان — صدای بال مرغ رنگ تو در پریدنها

نگه در دیده حیران ما شوخی نمیدارد — بر نگ چشم شبنم در واین مناسبت ندیدنها

گذار در دیده حیران ما شوخی نمیدارد — بر نگ اشک ناصورم نظر باز چکیدنها

مرا از پیچ و تاب آرزو این نکته تعلیم داد — که در راه طلب معراج دامانست چیدنها

دو تا کردیم آخر خویش را در خدمت پیری — رسانیدیم باز زندگانی با خمیدنها

بساز هستی نیرنگ محفل سخت جانم — که نبض نالهٔ خاموشیت دل میتپید نها

ز احوال دل غمدیدهٔ بیدل چه می پرسی

گر هست این قطره چون غنچه محرم ما را چکیدنها

ز شبنم پرده نانوس دیگر تیمع سودا را — مگر در آب چون یاقوت گیرد آتش ما را
دل آسوده ماشور ارکان در قفس دارد — گهر در دیده هست اینجا غنان موج دریا را
بهشت عافیت رنگ جنان آرزو باشد — در آغوش نفس گر خون کنی هر عرض تمنا را
غبار احتیاج آنجا که دامان طلب گیرد — روانست آبرو هرگه رخسار آوری ما را
بعرض بیخودی بهار گرم کن هنگامه شوخی — که بی نامیدها اندینجا شکست رنگ ها را
فروغ این شبستان غیر رقم نمی داند — چراغان کرده اند از خشم آهو چشم ما را

ز شور بی نشانی بی نشانی شد نشان پیدا
که گم گشتن ز گم گشتن برون آورد عنقا را

گر کنم با این سر شوریده بالین سنگ را — چون سر شیرین بخواهد گشت سنگین سنگ را
عافیت دام است عیش آرمیده پیشه کن — هوش اگر جاهست در سر نشکند گهر سنگ را
ساز این کهسار غیر از نالهٔ آهنگی ندارد — آرمیدن اینقدر ها کرد سنگین سنگ را
آنکه دارد در ره چشم ما گرستگی هست — آنیا ساید فلاخن نیست تسکین سنگ را
گرچه بر خاک سیه چندی عسس آبرو دوزد — کوشش فرهاد آخر کرد شیرین سنگ را
عافیت تهانیست عیر آزرده ساز و سنگ باش — شیشه می بندد نگاه عافیت بین سنگ را
من بدرد نارسائیها چسان دارم نفس — میکند بیتابی نالهٔ ناقص گرا را
انشکست ناصه انشکوه توان بافتن — شیشه اینجا میکشاید نیست تسکین سنگ را

دیده بیدار دخواب گران زینهار نیست
از شرر تا چند خواهی کرد بالین سنگ را

فیض سودا مشربان از بسکه عالم افتاده است
همچو مجنون میکند دامان گلچین سنگ را

ظالم از دست حسد بیدستگاه عیش ماست
از شرر دائم چراغان دست آیین سنگ را

خواب غفلت میشود یاد رکاب از موج اشک
در میان آب بیدل نیست تمکین سنگ را

چو شمع از خجالت ره نوردان سر بنا نهادم
بجای نقش پا در پیش دارم من جبین نهادم

ز یک مژه شرم گشت عمر شسترکرده ام حاصل
کزین مزرع درون میدهد پیش از دمیدنها

چه دست و پا تواند زد کسی در بحر حیرانی
مدار دابن قفس پیش از نفس دارها طپیدنها

در ان وادی که در ماقتها بعرض اشک آید
نگاه از خود در فتن سرشک از دیدنها

ز اوج اعتبار آزاده ام گر ذره فتم
بنا شد دامن کوتاه من مهر رسیدنها

مقام و محمل ما یا بست راه سعی نا پیدا
چه میگردیم یارب گر نبودی از رسیدنها

شبی از بیخودی در نظارهٔ آن پیکر آرامم
کنون جسم چو شمع کشته ام از رود دیدنها

ز تیرنگ فسون پرداز نی الفت چه پیمائی
تو در آغوشی و من کشته ام از دمیدنها

گلستان جنون را این نهال شوق در یابم
که چون آبم بروئید آورد خود دمیدنها

ز دیم از سازسنجی دود در فریاد پیمائی
قفس مارا ز رنگ صبح شد دام رسیدنها

نگردد محرم راز محبت بی نمک دل
که چون گل خواندن این نامه میباید دریدنها

درین گلشن که رنگش بخشد از گفتگو بیدل

شنیدنہا ست و دیدنہا و دیدنہا شنیدنہا

ای ز چشم می پرستت مست حیرت جاہا
حلقہ از زلف گرہ گیرت بگوشش و مہا

نشتم از بیم افسردن ہمان در سنگ مانند
ز سر ان آغاز من شد کلفت انجاہا

از بنا عافیت ہم آنقدر ایمن بہاش
آبہ گوہر طعمۂ خاکست از آزارہا

بسکہ بنیادم ز آشوب جنون ہوا ست
میتوان از آشیانم ریخت رنگ از پرہا

قطرہ ما تا کجا سامان خودداری کند
بحر ہم از موج اینجا می شمارد دہا

این شبستان جز غبار دیدۂ بیدار نیست
جمع شد در داغ ریخت رنگ شبہا

در تبسم کم نشد زہر عتاب نرگست
کی بشور پستہ ریزد تلخی بادامہا

بسکہ بیدل بے جمالش بزم ہار آلودہ ست
ناخنہ از موج می آورد چشم جاہا

ز کسب علم نبود فیض دانش منظورہا را
کہ بینائی چو چشم از سرمہ دشوار ست خرد را

بہر جا عافیت رود او نلوان در تلاش افتد
دویدن ریشہ گلہای آزلوست طفلان را

ز گرد رنگ این گلشن نبود ابکان بر وحشت
برنگ صبح آخر بر خود افشاندیم دامن را

بمحو جلوہ آشوبی سر موئی نمی بالد
نگاہ جوہر آئینہ باشد چشم حیران را

ز بنا بیست برخار تعلق دامن افشاندن
نگاہ ست آنکہ بردارد ز رہ خود نیشتر مژگان را

بہ بیسامانیم دقست اگر شور جنون زاہد
کہ گردستی کنم بیدی یابم گریبان را

بچشم خونفشان بیدل توان بحر گہر چیدن

که لاف آبرو پیشت که آرد ابر نیسان را

جلوهٔ او داد فرمان نگاه آئینه را
مالکرد آخر بروی هیچو ماه آئینه را

گفتگو سیل بنای سینهٔ صافی ست تو
مستحانی میتوان کردن چو ماه آئینه را

از شکست رنگ عجز اندوزد و غافل مباش
بشکند مثقال طرف کلاه آئینه را

از تمیز جلوه از ماهیت آرایان مجو
دور گردیده میباشد نگاه آئینه را

بسکه آزاد گاز از تعلق دست بست
عکس ما چون آب داند قعر چاه آئینه را

خوبی بیدل سراغ این متوان یافتن
چون نفس از هر زه گردی کن تباه آئینه را

با صفای دل چه لازم این قدر پرداختن
جلوه نیز نگست اینجا نیست راه آئینه را

بیدل اندر جلوه گاه حسن طاقت سوز او
جوهر حیرت زبان عذر خواه آئینه را

چو خجلم اشک کلفت سرشته اندرا
نباامیدی جاوید کشته اندرا

فرصت نگهی آخوت بخیلم
برات رنگم بر گل نوشته اندرا

زآبلی ام مراغ خامکاری خویش
با تشی که ندارم برشته اندرا

طپیدن نفستم تا کسوت شوقم
که در هوای تو بیتاب رشته اندرا

طلسم چیستم در نفس قرار نیست
بآب آئینه دل سرشته اندرا

کجارم که شوم این ادا بغماز
بعالم آدمیان هم نرشته اندرا

چگونه تخم شرارم بریشه دل بندد
که هم اجالم پرواز گشته اندرا

فلک شکار کمندست سر نگونی من | ندانم از خم زلف که رسته اندر

چو چشم بسته معمای راحتم بیدل
به لغزش نی مژگان نوشته اندرا

داغ شوقم نیست الفت با بن آسانی مرا | بیحجاب شعله باشد نقش پیشانی مرا
مدعم بیقلم چون شمع در خلوت گذشت | آستینم بر نیاورد از پر افشانی مرا
میروم از خویش و از پی شبه باز آمدن | همچو عمر رفته یارب برنگردانی مرا
همچو موجم سودن دست ندامت آب کرد | بعد از ینهم کاش نگذارد پشیمانی مرا
احتیاج خود شناسی جوهر آئینه نیست | من اگر خود را نمیدانی تو میدانی مرا
راز دار یها بمعنی کوس شهرت بوده است | چون حیا از پوشش عیب است عریانی مرا
جلوه مشتاقم بشبنم دوزخم منظور نیست | میروم از خویش در هر جا که میخوانی مرا
نازداری سر بجیب لب بدون بوده ام | شعله یاسم مباد اشوق پیشانی مرا

تبر و دار موج بر بادست فتا نقش حباب
تیغ خونخوارست بیدل چین پیشانی مرا

در خموشی هم صلحست بی جنگست اینجا | غنچه شو دامن آرام بچنگست اینجا
دیده بر بند گرت ذوق تماشائی نیست | صافی آئینه در کسوت رنگست اینجا
وحشت آنست که آمده از خود بیرم | ورنه عمرم بشبابست و درنگست اینجا
منزل عیش تو وحشت کده امکان نیست | چمن از سایه گل بستر پلنگست اینجا

طرب دیدهٔ خونبار نگردی تمنا — اشک چون غنچه شد کام تنگست اینجا
شوق دل همنفس قافله بهبودی است — قدم راه روان گردش رنگست اینجا
دو جهان ساغر تکلیف ز خود رفتن ماست — دل هر کس که طپید قافیه تنگست اینجا

بیدل افسردگیم شوخی آهی دارد
تا شرر نیست ز خود رفتن رنگست اینجا

زیبی چون گل بیاد چیدن شوخیست دامانها — چو صبح آوازهٔ چاک تمنا گریبانها
ز چشم چون نگه گذاشتی از زخم محرومی — بعد ما ماند چون عنقا نازه در آغوش مژگانها
باوج همت ما فرود دست پشتیها — که در خورشکست خود بود معراج دامانها
دل آرسته با کون و مکان الفت نمی گیرد — که هست این مصرعه از جستگی بیرون دیوانها
دران محفل که رسوائی بدکام دل عاشق — چو گل دامان مقصد پر شد از چاک گریبانها

ز عشق شعله خو برخاست دور از خرمن هستی
تپ این سیر آتش ریخت بیدل در نیستانها

عمر یست شعله بازی اشک روان ما — کو گرد حیرتی که نگیرد عنان ما
از بس ز ننگ گلشن هستی گذشته ایم — چون نی گره شدست بصد جا فغان ما
چون سیل بیخودانه سوی بحر میرویم — اگه نه ایم دست که گیرد عنان ما
شمشیر آب دیده ز رنگ طلا تهیم — باشد درست گوئی مردم میان ما
ما را نظر بفیض نسیم بهار نیست — اشکست شبنم گل رنگ خزان ما

چشمم ترا بگوشهٔ دل ما خریده ایم
شبنم صفت غنچه بس است آشیان ما

شمع از حدیث شعله نبرده است صرفه
آتش فرو نجوش مشو ترجمان ما

لختِ جگر بدیدهٔ ما رنگ اشک نخت
یاقوت بگذیه طلب کن زکان ما

در شعله زار داغ هوا نیز آتش است
ای باد صبح بگذری از بوستان ما

از رنگ رفته گیر سراغی ندیده ام
بی ناحیه چو وحشتِ خونِ دوان ما

صبح نفس متاع جهان ندانسم
تا چیده رفته است بغارت کان ما

بیدل رهِ دیار فنا بسکه روشن است
چون شمع چشم بسته رود کاروان ما

بنود بغیر نام تو ذکر زبان ما
یک حرف بیش نیست نیان در دهان ما

گردی زهی ببروی شراری نشسته ایم
ای صبر بیش ازین مکنی امتحان ما

رنگ شکست آئینه بنجودی بس است
یارب زبان من نشود ترجمان ما

از برگ ساز قافلهٔ بنجودان مپرس
بی ناله میرود جرسِ کاروان ما

آه از غبار ما که هوا گیر شوق نیست
یعنی بخاک رخته است آسمان ما

چون شمع هم زشعلهٔ شوق تو نیزنم
خالی مباد زین تپ گرم استخوان

عرض غبار ما نبود جز شکست رنگ
چون شعله زیگاه ندارد دکان ما

میخواست دل زشکوهٔ خوی تو دم زند
دود سپند گشت زبان در دهان ما

معنی سلسل زلف تو خوانده ایم
مشکل که مرگ قطع کند داستان ما

مارا عجز دو عالم تاکرد فریب — زه شد تا بر چرخ ز هستی کمان ما
پرواز ما چو نالهٔ بجای نمیرسد — از پس بلند ساخته اند آستان ما

بیدل هجوم گریهٔ ما را سبب مپرس
بی مقصدست کوشش اشک روان ما

ای قیامت صبح خیز از لعل خندان شما — شور صد صحرا جنون گردد نمکدان شما
بستر یا لین ما عمریست قطع راحت است — برزم شمشیر زد خونم ز مژگان شما
عالمی در حسرت وضع عبارت مرده است — معنی ما کیست تا فهمد زدیوان شما

از غبار هر دو عالم پاک بیرون جسته است
بیدل آواره یعنی خانه ویران شما

ای جگرها داغدار شوق پیکان شما — چاک های دل نمایم تیغ مژگان شما
شعله در جیبی که چاک حسرت دیدار نیست — خاک در چشمیکه نتوان دید حیران شما
تا قیامت جوهر آئینه میجوشد بهم — از غبارم پاک نتوان کرد دامان شما
پا شکست زلف تا کی این قدر پرواختن — رنگ ما هم نیستی دارد به پیمان شما
عشرت رنگست هر جا گل بساط آرا شود — مفت جام ما که میگردد بدوران شما
کوشش ما پایهٔ آبی بوده دامان ماست — جز شما سر بر نیاورد از گریبان شما
پیش ازین نتوان بابروی تغافل ساختن — شیشهٔ دل چاک شد در طاق نسیان شما

بیدل آشفتهٔ ما روی جمعیت ندید

عمرها در حلقهٔ زلف پریشان شما

صبح پیری اثر قطع امید است اینجا
تار پود کفن از موی سفید است اینجا

غنچه وا شده شکل دلی بکشاید
بستگی چون رود از قفل کلید است اینجا

بگذر از رنگ که آئینهٔ اقبال صفاست
دود ه بر چهرهٔ آتش شب عید است اینجا

مرگ تسکین ندهد منتظر وصل ترا
پای تا سر زکفن چشم سفید است اینجا

جهد تعطیل صفت نقص کمال ذات است
یا بگو با بشنو گفت و شنید است اینجا

در جنون حسرت عیش دگر از بیخبریست
موی ژولیده همان سایه بید است اینجا

زین چمن هر رگ گل داغ خجالت آلوده است
حیرتم گشت ندانم که شنید است اینجا

بوی یاس از چمن جلوهٔ امکان پیداست
از دل ای بیدل غافل چه امید است اینجا

در بن وادی چسان آرام شبها کاروانها را
که هر شش ست باریک و دان سنگ فشانها را

بند بیرون کونین و شوار ست واگشتن
مگر سوگند فراموشی متاع از کاروانها را

چه دل بندد دل آگاه بر معمورهٔ امکان
که فرصت گردش چشمیست خورد آسمانها را

چو نگ فته بار آستان سودی نمی بخشد
گر برگشتن این وادی نمیباشد عنانها را

ز موج بحر کم سامانی عالم تماشا کن
که تیر بی پر و راه حیا تست این کمانها را

بنفس سرمایهٔ بیتابی است افسردگی تا کی
کمن شمع مزار زندگانی استخوانها را

بجز کشتی شکستن ساحل امنی نمیباشد
که از وسعت نظر بر بست این دریا گرانها را

ببین کز جامهٔ گلهای معنی می چکد بیدل
توان گفتن رگِ ابر جهاری باد آنها را

عمریست تا ز دیدهٔ تر میکشیم ما
از اشک انتظار گهر میکشیم ما

آئینه نقشبند طلسم خیال نیست
تصویر خود بلوح دگر میکشیم ما

اینجا جواب نامهٔ عاشق تغافلست
بیهوده انتظار خبر میکشیم ما

پروازِ ما که سر نکشد از شکفت ما
امروز ناله هم ته پر میکشیم ما

وحشت متاع قافلهٔ دشت و هیچم
محمل بدوش عمر شرر میکشیم ما

همچون نفس بنای جهان بر تردد ست
در منزلیم رنج سفر میکشیم ما

تسخیر حسن دیده خور حیرت نگاه تست
صید عجب بدام نظر میکشیم ما

دامیکشان ز ناز بهر سو گذر کنی
چون سایه زیر پا تو سر میکشیم ما

از خلق اگر کناره گرفتیم مفت ماست
زور ق ز موج خیر خطر میکشیم ما

عمریست در عدم کدهٔ وضع خاشعی
از نالهٔ انتقام اثر میکشیم ما

داغِ سپهر مرهم کافور می برد
زین آه کز جگر چو سحر میکشیم ما

بیدل بجسم آنکه چو آئینه ساده ایم
خاکستر زمانه بسر می کشیم ما

شکوهٔ چون تو بکشاید زبان خرم را
سرمه شد جوهر تیغت زبان خرم را

سینه چاکتر از خموشی ترجمان عاجزیست
در لبِ بیرون نمی باشد فغانِ خرم را

مست چون خم چو گل باید بروی خویش بخت
بی ادب آلوده سازی دامن قانع چرا

چون سلیمان هم گره بر باد نتوانی زدن
ای حباب این سرکشی بهر مستمعن چرا

ابر اینجا میکند از کیسه دریا کرم
ای تو انگر بر نیاری حاجت سائل چرا

قمری یکسر و باش عندلیب چمن
میشوی پروانه گرد شمع هر محفل چرا

نیست از قعر تو بیرون گوهر مقصود تو
بیخبر سر میزنی چون موج بر ساحل چرا

تا بکی بی مدعا چون شمع باید رفتنت
جادهٔ خود را نسازی چون خود در منزل چرا

جلوه گاه حسن معنی خلوت لفظ است بس
طالب بیلی نشیند غافل از محمل چرا

خط سیر ابی ندارد مسطر موج سراب
بیدل این بستگی بر نقش آب و گل چرا

حسنی ست بر نیش رقم مشکناب را
نظاره کن غبار خط آفتاب را

مست خیال میکدهٔ نرگس توایم
شور جنون کند قدح ما شراب را

ما بیخودان ز غفلت خود بی نبرده ایم
چشم آشنا نشد که چه رنگست خواب را

امروز در قلمرو نظاره نور نیست
از بس خطت بسایه نشاند آفتاب را

بیدل شکسته رنگی حاصان معرفت
باشد شکستگی ورق آفتاب را

گل سر زخت کشود نقاب کشیده را
آئینه اب داده زردی تو دیده را

مائیم حسرتی و سر راه انتظار
امید منقطع نشود دام چیده را

در زیر چرخ کهنه مزه راحت طمع مدار
وقت شناس سایه شفقت نمیده را

اندیشه خلل دهم ردو عمر نام کرد
گوهر همی مدام نفسها طپیده را

خاری خراب پا زدامن کشیدنست
دریاب اشک از مژه بیرون چکیده را

خاکست بزم صحبت یاد نه در میان
فرصت کجاست اشک غمگنان چکیده را

تا زندگیست عمر اقامت نصیب نیست
وحشت شکسته دامن صبح دمیده را

بیدل بتار سبحه محال ست نگ صید
بی موج باده طائر رنگ پریده را

ای آئینه حسن تمنای تو جانها
اوراق گلستان تمنای تو نانها

بی زمزمه حمد تو قانون جهانرا
افسردگی چون رگ تارست بیانها

از حسرت گلزار تمنای تو آنست
چون شبنم گل آئینه در آئینه دانها

بیتاب وصالست دل ناچه تو انکرد
چشمست براهت گره رشته جانها

هنجا که بود جلوه گه حسن جمالت
چون آئینه محوست بقدمها گمانها

از زمزمه عام تو در کوی اجابت
گم گشته اثر ها بتگاپوی فغانها

در چار سوی دهر گذر کرد خیالت
نبر بز شد از حیرت آئینه دکانها

یاقوت تائید تو تحریک نسیمی
بر بحر کشد از شکن موج کمانها

در پرده دل غیر خیالت چه تو انکرد
جولانکده پرتو مانند کتانها

در دیده بیدل بتو و جز گل چه نمود

## بیداغ هوای تو در سن لاله ستانها

ای موج زن بهار خجالت ز سینه ها — می هم زنِ کدورت چرخ آبگینه ها

جور تو پنبه زار گلستان داغ دل — تیغت زبان آه پی زخم سینه ها

سودای تو بآگهر تاج خسروان — جوید ز خوشه آبله پا قرینه ها

از فضل رحمت تو ابر نیک میگزد — بر ناخن شکسته کلید خزینه ها

در خرقه نیاز گدایان مرکبست — ناز او لشبوخی پرطاؤس سینه ها

در قلزم خیال تو نتوان کنار جست — زورق در آب آینه دارد سفینه ها

هان کوه لان باغ تو چون شبنم سحر — بر روی برگ گل شکند آبگینه ها

دل را محبت تو همان خاکسار داشت — ویرانه را عناصر سه دارد دفینه ها

## وله

مجو خاک رهبت گرچو جوشاند از سرها — کشیدن محمل در بر کشد بر دوش گوهرها

سواد نسخه دیدار بار و شن تو انگرون — شتاب حیرت آئینه باید شست دفترها

شهید انتظار جلوه تیغ کبیر یارب — که چون شمع یک گردی بلند بالکه سرها

ز لعلش هر کجا حرفی بتحریر آشنا گردد — تبسم میکند چون صبح بال از خط مسطرها

ندارد تا نمه من قابل پرواز مضمونی — اگر رنگی بیندم بر پر بال کبوترها

بترک آرزو گوش اگر آسودگی خواهی — شکست رنگ ایجاد است قید بند باورها

همان چون صبح محمور نشاط گل نیارد — نه بندی تهمت هستی بین خمیازه ساغرها

سمندر طینتم رنگ فشردن نمیداند | پر پال من آتش بود پیش از رستن پرها

زابنای جهان بیهوده دارد سرمکش بیدل
اگر باری ندارد الفاقت چیست باخرها

ای خیال قامت آه ضعیفان را عصا | خوبتهای صد چمن از جلوه تا یک ادا
نشئه صد خم شراب از چشم مست عربده | خوبتهای صد چمن از جلوه تا یک ادا
همچو آئینه هزاران چشم حیران دارد | همچو کاکل یکجهان جمع پریشان از قفا
تیغ مژگانت بآسانی زدامن میکشد | جسم محمود است بحرانی تاکی میبند اجفا
ابروی مشکینت از بیباکی غافل گشته خم | مانده زان سر گشته زلفت اندیشه لها دارد
رنگ خالت سرمه چشم تماشائی کشد | سیر هر گوهر خلعت آئینه دل را اجلا
بسته بر بال اسیرت نامه پرواز ما | خفته بر خون شهیدت جوش گلزار بقا
از نه صفا عارضت چون میچکد گاهی عرق | در شکست خلوات دل میدهد بیجا صلا
هر کجا ذوق تماشایت بر اندازد نقاب | نیست گردد یکقلم بر عمر صبر آزما
گر جمالت عالم سازد ز خصلت نظاره را | مردمک دیده ها پیش از نگه گیرد هوا
از نگاهست جلوه ها بالیده هر مژگان ترا | در خرامت فتنه ها جوشیده هر نقش پا
عمرها شد در هوایت بال عجزی میزنم | تا کجا پرواز گیرد بیدل از دست دعا

## وله

داغم از نارسائی اخگر غفلت دهم رسا | او سپهر و من کفی خاکم ز بیجا دمن کجا

نکهت زلف که پیچد بر اندیشهٔ ما

**بیدل** از فطرت ما قصر معانیست بلند
پایه دارد سخن از کرسی اندیشهٔ ما

گریبان وحشت هر گرد جنون سامان ما
تا سحر گشتن گریبان میدرد عریان ما

شوق در بیدردیی نیست تا بیوس طلب
چون قلم سعی قدم می بالد از مژگان ما

معنی اظهار ما از وحشت انشا کرده اند
نامهٔ آبیم بیتابی همان عنوان ما

زین دبستان مصرع زلف مسلسل خوانیم
خاموشی مشکل که گردد مقطع دیوان ما

یار و آغوش نام او نمیدانیم چیست
سادگی ختم ست چون آئینه در بستان ما

در طپیدن گاه امکان شوخی نظاره ایم
از غباری میتوان صد بست بیجولان ما

معتکم دارای شرم جولانگه آغوش سنگ
تنگی فرصت بغل وا کرد در میدان ما

جلوه در کار ست تا بلند و دنائت کرده ایم
به که بر روی تو باشد چشم ما حیران ما

مدعا از دل بلب نگذشته میسوزد نفس
اینقدر دارد خموشی آتش پنهان ما

فیضها میجوشد اگر دل بهار بیخودی
صبح فرش ست از شکست رنگ بستان ما

مطرب ساز تظلم پرده دار خوبی کیست
شعله میپوشد جهان از نالهٔ عریان ما

محو گردیدن علاج اضطراب دل نکرد
از تحیر سر بسر یک موج شد طوفان ما

**بیدل** از حیرت زبان در دل فشرده نیست
آئینه می پوشد امشب ناله حیران ما

۳۷

دریای خیالیم می نیست دریغا — جز وهم وجود عدمی نیست دریغا
در مزدو جهان فرصت آئینه خانیم — جز گرد تحیر رقمی نیست دریغا
عالم همه مینا گر پیداو شکست است — زین طرف که سنگستی نیست دریغا
تا سنبل این باغ بهوای رنگست — جز کنج نظر ی هیچ خمی نیست دریغا
بر نعمت دنیا چه هوسها که نبردیم — هر چند غذا جز مگسی نیست دریغا
بر هم مدانی گر سلسلهٔ ناز گریبان — محتاج شدن بیکدمی نیست دریغا
با بیخبران قافلهٔ دست خیالیم — رنگیست بگردش قدمی نیست دریغا
از حسرت وال بند نقاب تو کشودیم — آئینه گری کار کمی نیست دریغا
گرد حشم سلطنت سخت بلندست — از خویش بروای علمی نیست دریغا

بیدل من بیکاری معشوق پرستی
جز شوق برهمن صنمی نیست دریغا

گردی بوس گفت گرد میسر تیغ را — تا ابد رگهای گل بالد ز جوهر تیغ را
دل با مید تلافی میبرد اما کجاست — آنقدر زخمیکه جا بنهد بستر تیغ را
زینت هر کس بقدر اقتضای طبع اوست — قبضه داند بر سر خود یا بفرق تیغ را
در هجوم عاجزی آفت گوارای شود — می شمارد مرغ بی پرواز شهپر تیغ را
عیش خواهی صید آفت شو که بلمند طلال — چرخ ابرو می کشد بر چشم ناوک تیغ را

بیدل از هر مصرعم موج نزاکت میچکد

کرده‌ام رنگین بخون صید لاغر خویش را

گر کیفس آئینه کنی نقش قدم را — در خاک فشانی هوس ساغر جم را
بر نقد بزرگان جهان کیسه تهی ری — کمین طائفه در کیسه شیرند درم را
آنجا که تحریر رسد صفحهٔ شوقت — از نیزه خورشید برآشید قلم را
معنی نظران سبق هستی موهوم — بیرون ز شق خامه نبینند رقم را
بیهوده در اندیشهٔ هستی نگذاری — ناطی نکنی را صفا خیز عدم را
آنرا که نفس مایهٔ جمعیت روزست — چون مار نپاید همه پاکردشکم را
تا چلمن هستی فقر و اموش نگردد — از مائده خلق گزیدیم قسم را
پی پاو سر از بسکه دویدیم ندانست — در آبله چون اشک شکستیم قدم را
تا خجلت عصیان شود اظهار ندامت — جای مژه بر دیده نهد اشک ندم را

بیدل چه اثر داشت ازو رو بر همن
نیستی نکشود است رگ سنگ صنم را

ای شمع تو مهمیز جنون وحشی رم را — ابروی تو معراج دگر پایهٔ خم را
گیسوی تو دامست که تحریر خیالش — از نال بزنجیر کشیدست قلم را
با این قدو عارض بچمن گر بخرامی — گل تاج بخاک افگند و سرو علم را
اسرار رسیانت تبامل نتوان یافت — از فکر کسی چیست ببرد راه عدم را
عمریست که در عالم سودای محبت — از نالهٔ من پیچ ملندست الم را

چندان بر سیدم از تعلق کز لرزش رگ
خاکم ببر خویش کشد نقش قدم را

مینای من الفت سر سودای شکستن
حیف ست بیاقوت دهم سنگ ستم را

تا چند زتی بال هوس در طلب عشق
بیدار کز اینگونه ندهی دامن هم را

خورشید ز ظلمت کده سایه برونست
تا کی ز حدیث آینه سازید قدم را

بیدل چو صدف سهل بود گوهر بی آب
از دیده مرقطع مکن دیده نم را

بوی وصلت گر بیالا بد دل ناکام را
صبح این کاشانه زیر سایه گیرد بام را

طائر آزاده تا بال و پشت وا کند
گرد باد آینه سازد حلقهای دام را

دیده هنگامه هستی شنیدن بیش نیست
وهمها تا کی وصال قاصد پیغام را

صنعم از نقش مکین جوی حیائی میکند
مفت حیرتها اگر سیراب سازد نام را

ساقیا امشب چو موج می پریشان دستم
رشته شیرازه ام شد ساز خط جام را

پختگی خواهی بدرد بینوائی صبر کن
آسمان سرسبز دارد میوه ناخام را

موج دریا را بساحل همنشینی مشکل است
بیقراران نذر منزل کرده اند آرام را

شعله تا دور گرد الفت خاکستر ست
دوش وحشت بر ندارد جامه احرام را

چون غبار شیشه ساعت تسلی داشتیم
از مزاج خاک ما هم بوده اند آرام را

کی رود فکر مضرت از مزاج اهل کین
مار نتواند جدا از زهر دیدن کام را

از تغافل تا نگاه چشم خوبان فرق نیست
نشه یکرنگست اینجا درد و صاف جام را

بزن بره ائی + زجیب من
برون ایلک بدامن من
تا چند بمن بلغشی اسی
من + بوس اندوده ام
ای هوش بشتاب
آلوده ام
حکایت
ا
نشانی بخون
ای بخت + در ائی
لیلیت جاده
چرا هوش
خیان
غبار
خجلت
لیلی شود
خود ست

گردد ام رنگین بچون صید لاغر چخرا

گر کیفش آئینه کنی نقش قدم را
در خاک فشانی هوس ساغر جم را

بر لقمه بزرگان جهان کینه وری
کهین طائفه در کیسه شمرند درم را

آنجا که تحریر رسد صفحهٔ شوقت
از نیزه خورشید تراشند قلم را

معنی نظران سبق هستی موهوم
بیرون زشق خامه نبینند رقم را

بیهوده در اندیشهٔ هستی نگذاری
ناطی نکنی را صدفا خیز عدم را

آنرا که نفس مایهٔ جمعیت روزاست
چون مار نیاید همه پاکرد شکم را

تا چلمن هستی فقر و خاموش نگردد
از مائده خلق گزیدیم قسم را

پی پا و سر از بسکه دویدیم ندارد
در آبله چون اشک شکستیم قدم را

تا خجلت عصیان شود اظهار ندامت
جای مژه بر دیده نهد اشک ندم را

بیدل چه اثر داکشد از زور بر آهن
نیستی نکشود ست رگ سنگ صنم را

ای شمع تو همیر جنون وحشی رم را
ابروی تو معراج دگر پایهٔ خم را

گیسوی تو دامست که تحریر خیالش
از نال بزنجیر کشیدست قلم را

با این قدو عارض بچمن گر بخرامی
گل تاج بخاک افگند و سرو علم را

اسرار سیانت تبامل نتوان یافت
از فکر کسی پی نبرد راه عدم را

عمریست که در عالم سودای محبت
از نالهٔ من پر ملبند ست الم را

نوای پردهٔ خاکیم یک قلم بیدل
کجاست عبرت اگر گوشکرده ما را

فال حساب نان مشمر و جهان را
چشمی بصفر گیر نظر کن حساب را

فیض بهار لغزش مستانه بوده است
در شیشه های آبله مشکن گلاب را

اجزای ما چو صبح نفس باد بوده است
شیرازه کرده اند بباد این کتاب را

جوش خرام آئینه دار بهار اوست
نظاره کن زخاک کتاب ماهتاب را

عشق از مزاج ما بهوس گشت تا تهم
در شک گرفته نقطهٔ دهم انتخاب را

کو شور مستی که درین عبرت انجمن
کو شکست شیشه کنم ماهتاب را

امروز در قلمرو نظاره نور نیست
از بس خطت چو سایه گرفت آفتاب را

در طینت فسرده صفا تا کدورت است
آئینه میکند همه رنگار آب را

بیدل بگیر از نفس آنقدر مساز
آئینه کن شکست کلاه حباب را

جوش اشکیم شکست آئینه واریست اینجا
رقص مستی همه دم شیشه سواریست اینجا

عرصهٔ شوخی ما گوشهٔ ناپیدای است
هر که رو تافت ز آئینه دوچاریست اینجا

عافیت چشم ز جمعیت اسباب مدار
هر قدر ساغر مینا ست خماریست اینجا

بغرور من و ما کلفت دلها مپسند
ایجنون تار نفس آئینه داریست اینجا

نفس خود میکنم اثبات برون می آید
تا کجا رنگ گواه خجلت ماست اینجا

هرچه آید بنظر نقش موهوم است — زود و شبنم صفت رفتنی کار است اینجا

سایه‌ام یاکه هم عرض سیه‌بختی خویش — روز هم آئینه‌دار شب تار است اینجا

عشق میدارد این قدر گرانجانی من — سنگ شیرازه اجزای شرار است اینجا

چند بیدل بهوا دست گریبان بودن
جیب از کف ندهی دامن یار است اینجا

جام امید نظرگاه خمار است اینجا — حلقه دام توهم آینه نگار است اینجا

عیشها غیر تماشای ریا کاری نیست — در خور باختن رنگ قمار است اینجا

عافیت میطلبی منتظر آفت باش — سر بالین طلبان تحفه دار است اینجا

تیر وصف برق شرر با تو حسابی دارد — امتیاز یکه نفس در چه شمار است اینجا

چه جگرها که نمودیم حسرت نگذاشت — فرصتی نیست وگرنه همه کار است اینجا

پرده هستی موهوم ازها دارد — که حیا بیم نفس آئینه وار است اینجا

انجمن در بغل ما همه بیرون دریم — بحر چیدانکه زند موج کنار است اینجا

عجز طاقت همدم شاهد معدومی ماست — نفس سوخته یک شمع مزار است اینجا

سجده ام از عرق شرم رهی پیش نبرد — از قدم تا بجبین آبله زار است اینجا

بیدل اجزای جهان پیکر بی‌تمثالی است
حیرت آئینه وار تو دوچار است اینجا

سلوه ما غیست طبیعت آهنگ — وقف طاوسان و ضامن گل پیرنگ

گر ندارد قدرت اظهار معنی شرمدار
شوخی رفتار رسوائیست پای لنگ را

در حباب موج این دریا تفاوت بیش نیست
اندکی باد است در سر صاحب ادرنگ را

میشود دندان ظلم از گفتن تیزتر
اره بی دندانه گردد چون بسوهان سنگ را

وهم می بالد درینجا عقل گو فطرت گدام
مزرع ما بیشتر سرسبز دارد سنگ را

سیر باغ خود نمائیها اگر منظور نیست
سبزهٔ بادام در آئینه سیدان رنگ را

عاقبت از ضعف پیری ناامانک شد
سرنگونی برزمین زد نغمهٔ این چنگ را

گوهرت نشناخت بیدل قدر دریا مترس
کارها با خود فتاد آخر من و لتنگ را

از گلستان درس دیدار که میخوانیم ما
آنقدر آئینه نتوان شد که حیرانیم ما

سینه چاک غربتم از تنگ چشمی ما مپرس
هر که بر رویت کشاید دیده مژگانیم ما

در نفس آئینه گرد سراغ ما لم است
نالهٔ حیرت حرام ناتوانانیم ما

غیر عریانی لباسی نیست تا پوشد کسی
از خجالت چون عرق در خویش پنهانیم ما

هر نفس ما دیده بر عبث سوی خود بینی شدن
تا نمی پوشیم از خویش عریانیم ما

شست خاک کینه گاه تو عالم جست
زرم آهو چه می پرسی بیابانیم ما

نیست ممکن شبههٔ از هستی ما وا شود
نامهٔ بی مطلب بنوشته عنوانیم ما

در تغافل خانه بروی ما چنین میکنم
عمر ما شد نقشبند طاق نسیانیم ما

با طواف جلوه از خود در فتن ما هر دمست
رنگ می باید گرداد بگردانیم ما

نقش پا گم کرده ایم الا درین عبرت سرا
هر که در فکر عدم افتد بیابانیم ما

نقطهٔ از سر نوشت عجز ما روشن نشد
چشم قربانی مگر بر جبهه بنشانیم ما

بیدل چون نفس بی نشان نگیم لیک
رنگها پرواز دارد تا پر افشانیم ما

از نام اگر نگذری از ننگ برون آ
ای نگهت گل اندکی از رنگ برون آ

عالم همه ربال پری آئینه دارد
گو شیشه نمود ار شو از سنگ برون آ

زین عرصهٔ اضداد مگس بیخ مشو زود
گرم همه صلحست تو از جنگ برون آ

تا شهرت و اماندگیت هر دو بنا شد
یک آبله دار از قدم لنگ برون آ

آب رخ حکمت ار وفا وقف گهر است
خونی بجگر جمع کن در رنگ برون آ

نه شیشهٔ افلاک نشستیست برابر
از خویش برون شو ز دل سنگ برون آ

یک لغزش پا در ره توفیق طلب کن
از زحمت چندین ره فرسنگ برون آ

افسردگیت نیست جز اوهام تعلق
هر چند شرر نیست تو از سنگ برون آ

وحشت کده ما دمشق کوه حرامست
زین پرده چگویم بچه آهنگ برون آ

در نالهٔ خامش نفسان مصلحتی نیست
الصافی مطلب نفسی تنگ برون آ

بیدل دولت از هر چه شود تنگ برون آ
زندانی اندوه تعلق نتوان بود

تا سراغ گوهر دل رفته در دریا کنیم
روز و شب گرداب و تن همدوش غواصان کنیم

خندهٔ ما چون گل از چاک گریبان فارغ است — نسخهٔ از دفتر وضع سحر داریم ما

بی تامل صورت احوال ما نتوان شناخت — کسوت آهی چو دود دل ببر داریم ما

از ندامت سیر ما در باغ عشرت میکنیم — گل ببر داریم تا دستی ببر داریم ما

چون حباب اینجا متاع برق حسرتخانه است — آه نتوان گفت آتش در جگر داریم ما

نیست چندان رونقی در رنگ عیش بی ثبات — ورنه صد گل خنده در مشت زر داریم ما

تا نگاهی گل کند ذوق از تماشا رفته است — چون شرر سامان فرصت انیقدر داریم ما

درد ما غیر شوق دود حسرتی پیچیده است — کیست جز تیغ تو فهمد تا چه سر داریم ما

جرات پرواز برق خرمن آسودگیست — یکجهان آشفتگی در بال و پر داریم ما

باغ دهر از ماست بیدل روشناس رنگ زرد
لاله سان آئینه داغی بر جگر داریم ما

آسودگان کعبهٔ دامان بوریا — محمل خزیده اند ز دکان بوریا

بی باک یا منه بادبگاه اهل فقر — خوابیده اند شیر نیستان بوریا

بوی گل ادب زد ما غی نمی رود — غلطیده ایم روز دامان بوریا

از عالم تسلی خاکم اشارت است — غافل نیم ز چشمک پنهان بوریا

زین جاده انحراف ندارد قناعتی — مسطر زده است صفحه میدان بوریا

فقرم بپایداری نقش بنای عجز — آخر زمین گرفت بدندان بوریا

از تشنه حلاوت گنج قناعتیم — فی بی صدا ست در شکرستان بوریا

بیدل فریب نعمت دیگر چه می خورد
مهمان را حتم بسر خوان بوریا

بسکه از ساز ضعیفیها خبر داریم ما
جنگ میگردیم اگر یک سنگ بر داریم ما

عاشقانرا صندل آسودگی دود سر است
تا بسر دردی نباشد در سر داریم ما

از کمال ما چه میپرسی که چون نخل چنار
در خود آتش میتنیم از بس اثر داریم ما

خاک گردیدیم اما آبروی گل نکرد
همچو دل بر آب گردیدن جگر داریم ما

هر قدر افسرده گردد شعله از خود میرود
از شکست خاطر خود بال و پر داریم ما

شش جهت آئینه دار شوخی اظهار اوست
نیست جز مژگان حجابی را که بر داریم ما

پیچ آهی سر نزد کز ما لگدناری گل نکرد
همچو دل از آب گردیدن خبر داریم ما

از وصیح از یک مکان احرام وحشت بسته ایم
از نفس غافل نخواهی بود بر داریم ما

انفعال از هستی ما برنداره مرگ هم
خاک اگر گردیم آبی در نظر داریم ما

رجع کلفت از مزاج تیره بختان مشکلست
همچو داغ لاله شام بی سحر داریم ما

سجده بالینم از سلمان راحتها میبرد
همچو اشک خود جبین در زیر پر داریم ما

بیدل از ما ناتوان دعوی جرات مخواه
کم زدن از هرچه گوئی بیشتر داریم ما

تبازگی بکشد عافیت دماغ مرا
مگر شکستن دل برکند ایاغ مرا

نشاط باده بمینای غنچگیها بود
که شعله نیز بنوشد لب ایاغ مرا

خمار شیشهٔ ارتکویش پیداست | چسان علاج کند کلفت دماغ مرا
در ابروی تو شکن پرورد تغافل چند | مقام فتنه مکن گوشهٔ فراغ مرا
هزار رنگ بخت سیاه من گل کرد | زمانه شوخی طاؤس داد رنگ مرا
چو موج سرمه نهانم بچشم خویش نگهان | ز خلقه رم آهو طلب سراغ مرا
فسردگی مطلب از دلم که در ایجاد | به تیغ شعله برید ند ناف داغ مرا

مگر زناله تهی گشت سینهٔ بیدل
که خامشی ست سبق عندلیب باغ مرا

هر چند گرانی بود اسباب جهان را | چون نی بخمیدن نکشد ناله کشان را
بیتاب جنون در غم اسباب نباشد | دل را زرهٔ شوق بود رنگ روان را
بیداری من شمع صفت لاف رسا نیست | دارم ز خموشی کمین خواب گران را
آفاق فسون انجمن سار خموشی ست | حیرت لگن شمع زبان ساز دهان را
ایمن نتوان بود ز هموار ی ظالم | در راستی افزونی تیغ ست زبان را
بنیاد کج اندیش نسود سخت ز تهدید | از بند قوی هم مکن پشت کمان را
ممسک نشمع دقابل احسان ز خساست | تا شعله دانگشت شهادت لب نان را
خط فیض بهار دگر از خسن تو دارد | جوش رگ گل میکند این شعله ز نان را
عشرت هوس رفتن ز ننگم چه توان کرد | کردند بهار چمن شمع خزان را
باشد سری از منزل مقصود بر آریم | چون جاده درین دشت دگندیم عنان را

سرمایه چو صبح از دو نفس پیش ندارد
بیهوده درین دهر مچینید دکانرا

ویدار ستیم میرس از رم آرام
بپرواز نگاهست تحیر قفسان را

## بیدل نفست خون کن از هرزه درائی
## تحریک زبان بیشتر ست این رگ جان را

خیال قرب غفلت دوری ازو محرم را
تبسمها گندم چین دامن گشتودم را

کرم در گشت استغنا پیکاهی نمی ارزد
گدا گر نیستی زاچند گیری نام حاتم را

زوصل مدعا سعی طلب مایوس میگردد
به بیکادی رساند الیتام زخم مرهم را

زجرات قطع کو گر مرد صیدگاه تسلیم
کر تیغ اینجا بر شهما میشمارد بر شدم را

حوادث کج سرشتانرا بخشند وضع همواری
بود مشکل کشا کش از کمان سیر و بر خم را

بچشم شوخ تا کی عیب جویی کید گر بودن
مژه بر هم زند بشکند آئینه هم را

درین گلشن بقائی نیست غیر چشم بیداری
بعریانی همان چشم عرق پوشید شبنم را

گر از زمانه دارستیم ذوق کعبه پیش آمد
نفس مصروف چندین ریشه دارد تخم آدم را

## سراپا وحشتیم اما درین وحدت سرا بیدل
## زتو مبدی بدشت سنگ بندم محمل را

بهستی انقطاعی نیست از سرگرانی را
نفس باشد رگ خواب پریشان زندگانی را

خوشا زندیکه چون صبح اذین ویرانه عبرت
بهستی دامن افشاند این دامن فشانی را

تسرملهای زین گیرست هر سنگیکه می بینی
تن آسانی فسون میکند آئین عنانی را

عنبار هر زری میگردد ار روی محک پیدا
سواد قعر روشن میکند رنگ بنا لی را

سراپایم تحیر در هجوم ریشه می گردد
برآرم گر ز دل چون دانه اسرار نهانی را

کسی میرسد لاف سخن سنجی چون کلکم
بجا موشی دلسازد سخنهای نهانی را

نشستی عمر ها حسرت کمین لفظ پردازی
نخون گشتن زمانی غازه شوخش نهانی را

چه غم دارم اگر روی زمین چون سایه ام گردد
گرانفتادن شکستی نیست رنگ ناتوانی را

بسعی ناله افغان غم از دل کم نمیگردد
صد امشکل بود از کوه برداز دروانی را

برنگ شمع تدبیر گرای در نظر دارم
چه سازم چاره دشوار درد استخوانی را

شب هجران چه خواهد صبر و طاقت از من بیدل
که آهم میکند سنگ فلاخن سخت جانی را

عقده دیگر نباشد از تن خسته را
نیست هم سوختن دود و در آتش جستن را

شکوه از گردون دلیل تنگدستیهای ماست
ناله در پرواز باشد طایر پر بسته را

همچو سرو آزادگی را قید الفت راستی ست
خط استوا راست باشد مصرع بر جسته را

از زبان چرب نرم خلق دارم وحشتی
گر دهان سر نتوانم زبان بسته را

جوهر از استغنا مشکل اگر گردد نهان
راه در چشمست گوهر زمین نشسته را

صبح چون یابد گذر خورشید جوهر میشود
دل توان گفتن نفسهای هم پیوسته را

غنچها در بستر چاک جگر آسوده اند
ای نسیم آتش مزن دلهای الفت بسته را

چو سایه چند بهر خاک جبهه سود نها
که رنگ بخت نگردد کم از زرود نها

غبار غفلت روشندلی نگردد جمع
کجاست دیدهٔ آئینه را غنود نها

ز امتحان محبت در آتشیم همه
بجوعود سوختن ماست آزمود نها

دمی که جلوه او افهم مدعا باشد
کشودن مژه ام مفت لب کشود نها

گر آبرو بود از حادثات کاهشتن است
زیان نمیرسد الماس را زسود نها

گر است عشرت اندوختن حجت بر امرگ
مجو چو کاشتن آسانی از درود نها

مباش هرزه نوای بساط کج فهمان
که ترسم آفت نفرین کند ستود نها

تغافل از بد و نیک اعتبار اهل حیاست
که سرخروئی چشم ست از غنود نها

چو ماه نو نیم از آفت کمال ایمن
همان نه کاستنم می برد فزود نها

فریب مشرب مخور که هیچو حباب
نهفتنی ست اگر هست در نمود نها

سراغ جیب سلامت ز بیضه عنقا
مگر ز کسوت هر یک بیچ بود نها

گره کشای سخن در سخن بود بیدل
نباشی تفقد کار لب کشود نها

عشق اگر در پرده آرد پیر تو مقدور را
از گداز دل دهد روغن چراغ طور را

بی نیاز ان عاجزانم کز سبکساری وحشت
خال روی خود کند دست سلیمان مور را

از فلک بی ناله کام دل نمی آید بدست
شهد خواهی آتشی زن خانه زنبور را

سوختن در هر صفت منظور حسن افتاده است
مشرب پروانه از آتش مذاق نور را

صاف دردی نیست در خمخانهٔ وحدت یک‌دلیک — دار بالا برد شورش منصور را

در طریق نفع خود کس نیست محتاج دلیل — بی‌عصا راه دهن معلوم باشد کور را

هر که اول خون شود بالنشهٔ در داشناست — این صفت مخصوص باشد دانهٔ انگور را

ما ضعیفان را ملالم طینتی دام بلاست — مشکلست از روی خاکستر گذشتن مور را

کم ز رزم مجلس می نیست بیدل بزم را
بار موج باده باشد کاسهٔ طنبور را

گر درین بحر اعتباری از هنر پیدا کند — قطرهٔ بیقدر ما پیش از گهر پیدا کند آب

فقر صاحب جوهر آثار کمال عبرتست — تیغ در هر جا شکست بیشتر پیدا کند آب

تا نمیری تشنه کام نا امیدی گریکن — خاک این وادی بقدر چشم تر پیدا کند آب

صاف طبعان تفعل از سازهستی می کشد — بی‌نیازیها ز خود تا اثر پیدا کند آب

شرم بیدردی بری در طبع مینا پرورد — تا تهی از بادشد نی در شکر پیدا کند آب

نخجه مشق کدورتها سباش از اعتبار — تیغ رز رنگینت بیدل چند پیدا کند آب

فال تسلیم زن و شوکت شاهی دریاب — گردنی بشکن معراج کلاهی دریاب

سیل بنیاد دو عالم تندی بی‌تابش عشق — ما گیاهیم زما بیم پر کاهی دریاب

بیه وجود و چه عدم بیست گشاد مژه است — چون شرر هر دو جهان را نگاهی دریاب

دیده بیجیده دل کرد سراغی دارد — از سویدا اثر چشم سیاهی دریاب

بو سفی کن اگر اسباب میسائی نیست — بفلک گر نرسید بخت چاهی دریاب

خلوت عافیت سمع گدازست اینجا | بی خاکسر خود گیر پناهی دریاب

دامن همه بهر سرمه میالا بیدل
انتظاری سو گرد سر راهی دریاب

نگویمت بخطا ساز یا صواب طلب | کمین گراست ز خود در قفست شتاب طلب
هزار جلوه در آغوش بیخودی نخوابست | جهان شعور طلب میکند تو خواب طلب
ز جنبش شره در پس اشارتست اینست | که هر ره است نگاه اندکی بحجاب طلب
تو قاصد هوسی از عدم بسوی وجود | حقیقت نفست خوانده جواب طلب
نیاز ناهمان صاف درد یکقدحیست | چو پای او سر ما هم ازان رکاب طلب
جهان ز خویش تهی گشت تا تو مائیدی | بصفر نه فلک از رفت خود حساب طلب
اگر حقیقت اسباب در نظر داری | ز هر کجا گهرت میرسد حباب طلب
بدفع کلفت هر آفتست تدبیری | گر آتشی بدل افتد ز دیده آب طلب

بهار میطلبی سیر رنگ کن بیدل
ز جلوه ایکه طمع میکنی ز خواب طلب

باز در گلشن خویشم میرد او تو بیاب | در نظر طرز خرامی دارم از مضمون آب
بر نمیدارد دورنگی طینت روشندلان | در رگ موجش همان آبست از گوهر آب
وحدت خود دارد ار همت آلودی بیست | عکس در آبست تا ساده بیرون آب
صاف طبعانند بیدل اهل محفل شوق دار | جاده رگهای گل دارد سراغ خون آب

بخاک راه گردید قطره زان مهتاب
که چون گلاب مشامم معطر است امشب

بصد بهار سرور گر این تصور نیست
جهان گرفته بیک رنگ یاسمن مهتاب

دران بساط که شمع طرب بود خاموش
ز پرتو مینا برون فگن مهتاب

ز چاره ظلمت این خاکدان رهائی نیست
مگر ز چیدن دامن کند رسن مهتاب

عبث ز وهم نشاط و دام عیش مچین
که کرد ناسحر اینجا مدار ساکن مهتاب

بگلشنی که حیا شبنم بهار تو بود
گداخت آئینه چید اگر شد چمن مهتاب

سراغ عیش ازین انجمن نمی یابم
مگر چو شمع دمادم ز سوختن مهتاب

مباش بیخبر از فیض گریه ام بیدل
که سلسله است جهانرا باشک من مهتاب

زدرد تشنگیهایم درین محیط سراب
دلی گداخته ایم و رسیده ایم بآب

نخست ساخت هوس با تلاش پیش رفت
کند موج بچین آرمید شد مهتاب

نفس چو واکشد از پرده تو هم ما
که ساز در دل خاکست در هوا نفرات

ز موج پرده بروی محیط توان بست
تو چشم بسته ای بیخبر کجاست نقاب

کسی ز دام تعلق چسان برون تازد
شکسته کردن هر موج طوق آرد گرداب

چه غفلت ست کز بیمی موج تیغ نرفت
وگرنه قطره آبست نشتر رگ خواب

فضای بیخودیت خالی از بهاری نیست
برون هزار ز خود رنگ نکرد اورباب

فسانه دل پرخون شنیدنی دارد
بدوش شعله جرس نشنیده است افغان کباب

بفیض وی نه ترا این بس تشنه توان یافت
تو ساز میکده کن با بزرگ شیشه شراب

بطبع قطره دلش آرمید گوهر شد
چه فیضها که ندارد طریقهٔ آداب

ز بسکه محو تماشای او شدم بیدل
هزار آئینه از چیر تم رسید بآب

تا زند فال گهر بینا بآبی آهنگ آب
لعل هم در جستجوی آتش این رنگست آب

حرف از ارباب نصیحت بر دلم گم آتش است
شیشه چون بر آتش افتد بهر من سنگست آب

محمل ما عاجزان بر دوش نفرش بسته اند
صد قدم زاید اگر پیدا کند لنگست آب

چشمهٔ خضرم بیاد آمد عرق کردم چو شمع
تشنهٔ تیغ فنا را این قدر رنگست آب

آبرو نتوان به پیش کس چو شمع ریخت
ای پلیدش شرمیکه اینجا شعله در جنگست آب

زندگی از وهم و هم از زندگی بالیده است
عالم آبست سنگ عالم سنگست آب

غرض پیری حیرتم را عرق خواباندهٔ است
نعره از شرم ضعیفیهای این جنگست آب

از کجا باید کسی بیدل سراغ خون من
ورد شمشیر نازش سخت بیرنگست آب

مسک اگر بر عرض سخا شد از شراب
دستی بلند میکند اما بزیر آب

یاران محبت بو هم تعلق مرده اند
اینجاست خون نگردم از خانه رنگ آب

دل آن نفس که داغ غمم هم بدل رفت
آتش بآب جلوه دهد از رشک این کتاب

محرومم باغی ز تجرید نیست
ای سعی آب کن ز نارفع کن حجاب

صبح از نفس و مصرع جز تشنه خواند
دیوان اعتبار همین جیب انتخاب

در حالیکه یاد تو با ما مقابل است
آئینه میکشد برخ سایه آفتاب

اینست گر سماجت ارباب احتیاج
رحمت بر مزاج دعا ها مستجاب

افسانه سازی شرر برق مایکیست
گر مرد این رهی تو از خود برون شتاب

خواهی نفس خیال کشد خواه کرد و هم
چیزی نموده ایم در آئینه حجاب

معنی جدا نماید ازین لفظهای پوچ
بربسته است جوهر آئینه ها سراب

بیدل ز جوش سبزه درین ره فتاده است
با چشم بیگمان مزه تهمت پرست خواب

تا بیخبر شوق چون گرداب دارم اضطراب
نیست نقش خاتم من جز کمند پیچ و تاب

هر سحر از جلوه بیمیج جالت در نظر
دارد از خط شعاعی دام حسرت آفتاب

میکند اسباب دولت پایمال غفلت قوی
در بساط سایه همچون کوه سنگین است آب

در محیط عشق بارد گریبان کرده ایم
نیست چون گرداب زرق ما بغیر از پیچ و تاب

برق باشد شبنم لطف کریمان جهان
غیر آتش نیست در چشمه خورشید آب

بسمل شوق گل اندامی ست سر تا پای من
مینوان چون گل گرفت از خنده زخم خطاب

تا قصد ما بیدل آسان نیست کامل ساختن
تا دمد یکدانه چندین آبرو ریزد سحاب

گر باین گرمیست آه شعله زای عندلیب
شمع روشن میتوان کرد از صدای اعندلیب

مانع قتل ضعیفان جز مروت هیچ نیست
ورنه از گل کس نخواهد خونبهای عندلیب

ریشهٔ وابستگی در خاک این گلشن نبود
رفت گل هم از فغانهای عندلیب

آنکه خواهی پاس ناموس محبت داشتن
شرم دار از بیدلان گل پیرهن عندلیب

عجز ما را همدرین گلشن بجا میبرد
نیست کم از نالهٔ بال رسای عندلیب

در چمن بفتیم ساز نالهٔ سیر آهنگ شد
جلوهٔ گل کرد ما را آشنای عندلیب

آه مشتاقان نسیم نوبهار آرزوست
رنگ گم کرده است بیدل در صدای عندلیب

ای چیده نقش بار تو دامان آفتاب
در سایهٔ تو ریخته سامان آفتاب

پیغام عاشقان ضرورت سنیدنی است
مکتوب سایه دارم عنوان آفتاب

همت بجد شبنم ما ناز مے کند
بستیم اشک خویش بمژگان آفتاب

هر ذرهٔ دارد از کف خاک فسرده ایم
مشق تجرد ی ز دبستان آفتاب

شب هیچ انتظار تو بودم دمید صبح
گفتم بیاوردی تو قربان آفتاب

بیدل بحسن مطلع نازش حسان رسم
ماذره ساخته است بسامان آفتاب

سایه انداز دا گر بخت سیاه من دریاب
قلس ماهی بدهٔ آهو کند خرمن در آب

صحبت عاشقان سراسر آلودیست
ریشه ام از عکس مرهم میکند دامن در آب

بوالهوس از تشنه می میشد طاوس است
سکندا بجا در رنگ مختلف روغن در آب

ظاهر و باطن مبرض کرد و کید یگر کند
آب در گلشن نمایان میشود چون گل شراب

غرق دریائیم گو ساز تشنه زیستن
چنبه فطرت ست از دامن خشکیدن آب

هوش میباید قوی تا باشدم بینا کار نیست
جز بپا ممکن نباشد پا بدیدن در آب

پرتو حسن تو چون گوهر کند روشن دلم
میکند هر موج شمع حیرتی روشن در آب

یک نگاه نادیده رخسار حیا آلوده اش
چون پری عمریست بیدل کرده ام مسکن بگلاب

هر کجا بر رویت از چشمم روان میگردد آب
گر همه در پرده خار ست خون میگردد آب

سیر اید قدر دان شرم چون میگردد آب
از حیا آئینه ما را فزون میگردد آب

دل بذوق شعله چندین کیسه طوفان میکند
تا ازین چشمه می بندم فزون میگردد آب

بسکه سر تا پایم از درد تمنایت گداخت
هر سو جم در رگ بی تاب خون میگردد آب

کیست از مرکز جدا گردد نشیند نیک تا
خون دل از دیده میگردد و برون میگردد آب

عرض حاجت میگدازد وهم تا موهوم نفس
آه کین گوهر ز دست طبع دون میگردد آب

زین خمار آباد حسرت باده پیدا نشد
شیشه ام از درد تو نیدی کنون میگردد آب

دل چه باشد تا نگردد کم باد طره اش
گر همه سنگست بیدل زین فسون میگردد آب

ماحسن گر صورت آفاق ما نقاب
فرش ست انتظار تو از جلوه تا بکاب

از خود برا شی ادب محرمی مپرس
با غیر جلوه سازد با آشنا نقاب

نیرنگ حسن عالمی از پا فگنده است — مشکل که خیزد از ره او ای عصا بتاب

ای عشق جذبه که قدم پیشتر زنیم — یعنی رسانده ایم پی خویش ما بتاب

حرف نجاری و بحقیقت نمی کشد — لبیک گوست جلوه بفریاد ما بتاب

شاید عدم بمطلب ما باب وا رشد — اینجا ک دیده شو که فشرده ست ما بتاب

معنی بغیر لفظ تصور نمی شود — افتاده است کار دل دیده ما بتاب

**بیدل** تأمل ی که چه دارد بهار هم
رنگ دریده است ز تصویر ما بتاب

هر کرا دیدم که راحت محترم احسان شب — چون سحر بر راه محمل بست در بحران شب

آسمان نشناخت سر تا قع و زه در تحریر فیض — بر بیاض صبح مالبستی خط ریحان شب

بهر صبح شکوه بختم سرمه سائی می کند — لیک ازین غافل که می نالد بلند افغان شب

با چنین خوابیکه بختم پایه دار اقبال اوست — میتوان کردن ندر و زش ادا یاران شب

لمعهٔ صبحی که میگویند در عالم کجاست — آنقدر بالخواب غفلت خبر بر دامان شب

الفت بخت سیه چون به سیاهی نم کرده است — شش جهت روز ست بر دام ملک سامان شب

گوشه گیر وحشت آباد غبار جهل باش — پرده پوش کهکشان عیش ست و مهمان شب

**بیدل** از یاد ش بترک خواب عذاری کرده ایم
ورنه در محمل قماشی در کاروان شب

از صد آجام تهی ان قرقره گردون باشراب — بزم ما را نیست غیر از شهپر عنقا شراب

ناچیز آرزو کی تقاضا
بیکسی شکستگی مستمندی
جمعیت خاطر پریشان
دلگیری بی سامانی
درویشی القدر کی سازمانی
شکستگی مضامین
آبرو
ایمان
گدازش
رسوائی
قرار و امکان
ناتوان
زمستان

از سرمستی بود شب خطا با هم شراب
بید ما غی شیشه زد بر سنگ گفتم با شراب

مست تا مخمور این میخانه محتاجند بس
دهر تنگست اینکه او دارد ز استغنا شراب

عمرها بودیم مخمور سمندر مشرب
منفعت از انصاف اگر ریزی بخاکم با شراب

عشرتی گر هست در بزم اهل همت شکست
کم شود انگور را یکدانه تنها با شراب

چون شد از سر منزل از جستجوی ما سرشک
تا که میداند چها در پیش دارد با شراب

دور وهمی میتوان کرد چون بود عاشق گسل
ساغر این بزم را رنگ شکستن ها شراب

صبح از خمیازه آخر جام شبنم می کشد
حیرت مخمورم از خود میکند پیدا شراب

بهر منع می کشیها محتسب بیکار نیست
بیدل آخر عشق می بندد بدستا شراب

بیتو هر جا نگه جنبش مژگانی هست
یعنی از ساز طرب دود چراغانی هست

غنچه این چمن کلفت دلتنگی چند
ای چمن محو گلست سر بگریبانی هست

عذر بیدادی ما خجلت ما خواهی خواست
اشک اگر نیست عرق هم مژگانی هست

به تظلم نتوان داد فلک داد ا ما
اگر از ناله به بندی بخود احسانی هست

حرفی گر بر ویت مژه باز کنم
چشم قربانی نظاره پنهانی هست

گر تامل قفس بیضه طاؤس شود
در شبستان عدم نیز چراغانی هست

نشوی منکر سامان جنونم بیدل
که اگر هیچ ندارم دل ویرانی هست

از بس خاشاک دامن دامنداران نازکست
دستم اگر بکار رود کار نازکست

مشکل نفی خود کنم اثبات مدعا — آئینه وهم خاطر زنگار نارکست

ای ناز بی طلبیت ز دردت گداختم — پیش آ که نالهٔ من بیمار نازکست

فرصت کفیل اتمهٔ شوخی نمی شود — خواب گران سایهٔ دیوار نازکست

اظهار ما و حوصلهٔ آخر بحر ساخت — چندانکه ناله خون شد و منقار نازکست

وحدت بسیج جلوه مقابل نمی شود — بی رنگ شو که آئینهٔ یار نازک است

اندیشه در معاملهٔ عشق داغ شد — آئینه اوست یا منم اسرار نازک است

**بیدل** نمی توان ز سر دل گذشتنم
این بست خون ز آبله صد بار نازک است

بسکه بیقدری دلیل و سنگ راهی عالمست — چون پر طاؤس یک عالم نگین بی خواهست

درس عبرت نامهٔ ما را نسخه درکار نیست — چشم آهو را سواد خویش سرمشق رمست

پیش از آفت منت تدبیر آیم میکند — خون ز چشم ما چکیدن انفعال مرهم است

دوستان جا شاکر ساز ربط الفت نگسلد — موج بهار افتن خود هم در آغوش یم است

سعی آبی از عرق میریزم اما نشود — جوی نفس در سوختن تا آتش ما مبهم است

از تعلق یک سر موقطع ننمودیم هیچ — تیغ تسلیمی که ما داریم پر بار کدم است

گر حیا و رز عرق آئینه دار آبروست — چون هوا از هر زه گردی منفعل شبنم است

با وجود همین هستی عدم خواهد شدن — طبع ما را چون گداز شیشه سختی مبهم است

آب گردیدن زمانی انفعالیها نبرد — ما درین آئینه پیدائیم عالم عالم است

بیدل از عجز غرور فقر جاه ما مپرس
تا نفس باقیست این آهنگ صدر زیر ماست

رنگ گل چون جوش زخم تیغ گلچین بوده است
باغ تسلیم محبت سخت نگین بوده است

غنچه گردیدم گلشن در گریبان ریختم
عشرت سر بسته از لهای خونین بوده است

دل مصفا کرده ام غافل که در پرداز ناز
صاحب آئینه گشتن کار خودبین بوده است

از شرر در سنگ افتاده است لعل کوهسار
سنگ هم اینجا مقیم خانه زرین بوده است

وصل جستم رفتن از خود شد دلیل رفتنم
این وعا در شکست سنگ آئین بوده است

با همه شوخی خیالش راز دل پرواز نیست
خانه آئینه ام بسیار رنگین بوده است

بیشت و دست آئینه باوندان حیرت سیر کو
سایه دیوار حیرت سخت سنگین بوده است

حیرت محضیم بیدل هر کجا افتاده ایم
سر گرانیهای ما آئینه بالین بوده است

ناشتا گر شکنی قلعه خیبر شکنی است
خلق را بر سر هر لقمه بس سر شکنی است

بگذر از ذوق حلاوت که در نخل ورد
ناله پرواز فی عالم شکر شکنی است

نفس از ضبط طپش معنی دل می بندد
گوهر آرائی این موج بخود در شکنی است

سخت کاریست که با کلفت دل ساخته ایم
رنگ آئینه شدن سد سکندر شکنی است

ترک جمعیت دل سخت عقوبت دارد
بحر یکسر عرق خجلت گوهر شکنی است

می برد تنگی ز آغوش حیا سعی غنا
وسعت مشرب ما مانع ساغر شکنی است

**بیدل** از خویش بجز نفی چه اثبات کنم
رنگ را شوخی پرواز همان پرسکنی است

بسکه برق یاس بنیاد من ناکام سوخت
میتوان از آتش سنگ نگینم نام سوخت

آفت قفر از هوسهای غنائم بازداشت
خاک این کاشانه در مغز هوای آبام سوخت

شعلهٔ زوالهٔ تنگ آلود خاکستر شد
گرد خود گردیدنم صد جامهٔ احرام سوخت

وحشت عمر از نواهای ازل یادم نداد
گرمی گفتار قاصد جوهر پیغام سوخت

ای شرار سنگ جهد کن ز اقسرون برآ
پیش ازین عنوان مباغ منت ایام سوخت

گرد تومید علاج چشم زخم هستیم
عطسه صبح شنیدم در دماغ شام سوخت

**بیدل** از رشتهٔ شرار ما بعبرت چشم کن
یعنی آغاز یکه یاداریم بی انجام سوخت

سر خط درس کمالت منتخب دانی بس است
از کتاب باد من سطر عدم خوانی بس است

تا در محفل چراغ عافیت روشن کنم
پردهٔ فانوس رازت چشم حیرانی بس است

امتیاز محو او بر آب و گل موقوف نیست
عنصر کیفیت آئینه حیرانی بس است

تا توان از خجلت اظهار هستی آب شد
از لباس هستی یک اشک عریانی بس است

رفته از خود اقامت آرزوی بیهوده چند
نقش پای گرد برگردیده پیشانی بس است

عجز بنیادت گر از انصاف او مایه
از رعونت اینکه خود را خاک میدانی بس است

ای حباب از جزر بنیادت تو از خود در قلقست
یک تامل دارد اگر از خود فرومانی بس است

گر خطا تسلیم او **بیدل** که مانند هلال

پای می تا سر آسمانت نقش پیشانی بس است

بسکه اجزایم چمن پرورده ٔ نیرنگ اوست
گر همه خونم بجوش شوخی آهنگ اوست

جذبه ٔ عشقت شرار سنگ میباد بردن
من باین وحشت گر انقدر بر نیایم تنگ اوست

بی محبت زندگانی نیست جز ننگ عدم
خاک کن بر فرق آن سازیکه این آهنگ اوست

عضو عضوم راحیاتش مرغ دستآموز کرد
گر کند پرواز رنگم چون حنا در جنگ اوست

حسن از رنگ طرب با جلوه نپسندد صلح
خلوت ما آئینه ما عرصگاه جنگ اوست

کیست زین گلشن برنگ بوی معنی وارشد
غنچه ام بیدل نمیدانم چه گل در جنگ اوست

دیده را کز بنظاره ٔ دل محرم نیست
مژه با هم زدن از دست تاسف کم نیست

سهل بنود سخن سربسر شش گهر است
کز نفس بر رخ آئینه زیلی کم نیست

چمن از غنچه بهر شاخ دهد جلوه ٔ فاشک
مژه ٔ اهل طرب بر بر ان بی نم نیست

روز و شب نامه بران در قفس سینه زنم
هیچ چیزی ز نگین سخن از خاتم نیست

جسم بر موج خطت دوخت از ساده دلیست
رشته ٔ های رگ گل اگر از شبنم نیست

باعث وحشت چشمیست نفسها بیدل
گرد ما هم نفس ناله بود بی رم نیست

جنس ما با این کساد قیمتی فهمیده است
هیچ هم در عالم امیدی ارزیده است

تا کجا ایجاد آخر باجرا آداغ دل
بر کباب خام سوزم اخگری چسپیده است

دود دل آخر بخندین شعله خواهد موی زد
شمع این بزم سخن سوزم یکسره خواهد گداخت

آرزو از فیض عام بیخودی نومید نیست
من اگر گردم خس نگشتم رنگ من گردیده است

حلقهٔ زنجیر تصویر است بر زنجیر هم
نالهٔ دارم که جز گوشم کسی نشنیده است

زین گذرگاه نزاکت بی تامل مگذری
عالمی خورد است بر هم تا مژه لغزیده است

نیست بیدل وحشتم جز یاس تا هوس چیدن
کسوت عریان تنها دامن از هم چیده است

موج گردون صبح خیز از گرد بیتابی نیست
بعد ازین آئینه غیر از زنگ سیمابی نیست

از مزاج گوهر شوخی نمیالد بخوش
موج عمری شد بطوفان بوده آب نیست

شور شوق پرده آهنگ ساز بیخودیست
نالهٔ من چون سپند افسانهٔ خواب نیست

عمر ها شد زین گلستان انتخابی میزنم
هر کجا حیرانی گل کرد بیتاب نیست

تا گمان و چشم در قبضهٔ دار ستگیست
دور گردیهای مردم تیر پرتاب نیست

هر طرف پر میزند نظارهٔ حیرت خفته است
عالم آئینه و همواری اسباب نیست

از تماشای خامشی بیدل دکانی چیده ام
هر چه غیر از خود فروشیها بود در باب نیست

گل کردن هوس نزدل صافی همت است
موج حباب چشمهٔ آئینه حیرت است

ایمنست اگر حقیقت اسباب اعتبار
گذشتن ز هستی موهوم همت است

بر دوش عمر چند کشی محمل امل
ای بیخبر شرر چقدر دام فرصت است

عباست بسبکنسبت بیرطی جهان
عمریست دل بغفلت خود گریه میکند

مژگان بخواب تا بهم آری غنیمت است
این نامه سیه چه قدر ابر رحمت است

بیدل بباد محشر اگر خون شوم بجاست
بازم دل شگفته و میدن قیامت است

آفت سر و برگ هوس آرائی جاه است
مشکل که شود دشت ارام تعلق

ستر افتن شمع زسامان کلاه است
در خانه دل هر نفسی خرقه راه است

آئینه ام طاقت دیدار ندارم
آنجا که مکرر بنشان ناز فروشد

این باده ندانم چقدر حوصله خواهد
مائیم شکستی که سزاوار کلاه است

هر چند جهان بوسعت یکگام ندارد
زان جلوه بخود ساخت جهانی چه تواند کرد

اما اگر از خویش برآئی همه راه است
شب تو خورشید در آئینه ماه است

افسوس که در غنچه تو فرق نکردیم
از جلوه کسی ننگ تغافل چه پسندد

دل رفت ز من دل شده بیدل اثر آه است
بیدل مژه برهم زدنت عجز نگاه است

حیرت دمیده ام گل داغم بهانه است
در دسر تکلف مشاطه بطرف

طاؤس جلوه زار تو آئینخانه است
موی میان ترک مر اشعله شانه است

حسرت کمین مژده وصلست میرسم
چشم بهم مبادا گوئی فسانه است

آنجا که زه کنند کمانهای امتیاز
منظور این آن نشدن هم فسانه است

ضبط نفس نمی‌دهد دل جمعی دید — گر فال کوتهی زند این رشته دانه است
دریاد عمر رفته دل شاد می کنم — رنگ پریده را بخیال آشیانه است

بیدل ز بیم وحشت آزادیم مپرس
این شعله را بر آمدن از خود فسانه است

بعد مرگم شام نومیدی سحر آورده است — خاک گردیدن عبارت را نظر آورده است
زین قلمرو چون سحر پیش از دمیدن رفته ایم — اینقدر ما را هم اثر تا بت اجر آورده است
ابتدای اتهاد در سوختن گم کرده ایم — هرچه دارد شمع از هستی بسر آورده است
کیست تا سازد ز راه رسم هستی آگهی — عشق خالم را ز صحرای دگر آورده است
شش جهت یک صید تسلیم دل آزرده است — ضبط آغوشم جهانی را بر آورده است
بیدلان ما هی مصیبت پیدل گوشه آرام بود — شد پریشان مرغ تا بال و پر آورده است
شب که طاؤس مرا شوق تو بال افشان داشت — یکجهان چشم بهم بر زدن مژگان داشت
رمز نیرنگی ما فاش شد از شوخی رنگ — شیشه آورد برون آنچه پری پنهان داشت
ناز هستی اثری هست محبت سواست — جرس ناله بنیرنگ قفس نتوان داشت
همه مجادیده یعقوب عبارانگیز است — یارب اقلیم محبت چقدر کنعان داشت
هیچ روشن نشد از هستی ما غیر حجاب — شخص تصویر همین آینه عریان داشت
حیرت از شش جهتم در دل آینه گرفت — ورنه هر مو به تنم صد مژه باز افشان داشت
آخر از عجز چه گل اشک دوانیدم بچشم — پای خوابیده ما آبله در مژگان داشت

عاقبت کسوت جنون بعرق گشتش | فصل تا خیز جنون انچه بتابستان داشت

تنگی حوصله شد ترک خلائق بیدل
باد گردی که بهم چیدن او دامان داشت

بی ادب بنیاد هستی عاقبت بار نیست | غیر ضبط خود شکست موج را معمار نیست
مفت چشم ماست سیر این چمن ورنه چه سود | اینقدر رنگیکه میدلد کم از دیوار نیست
دل بذوق وعده فرد آمد تغافل در امل | عشق گوید چشم وا کن فصل این مقدار نیست
غفلت عالم فنا زد وا نگردید از فنا | هر کجا افسانه ماند همچو عبرت بار نیست
جز دل خلقی نمودی در بن محفل نداشت | غیر چشم سیر جام بیکس شرشار نیست
اختلاط خود فروشان گر باین صلبیت | خانه آئینه را قفلی بهزار زنگار نیست
غافل از سیر گداز دل نباید زیستن | هست در خون گشتنت رنگیکه در گلزار نیست
هر کجا او جلوه دارد عرض هستی مفت است | عکس را آئینه می باید نقش در کار نیست

بسکه مردم دامن احسان نهم برچیده اند
بیدل از خشت کسی بالین نیست دیوار نیست

زندگی توسن کمین می ست | فرصت گیر از صبح دمی ست
عیش خوش استقامتی دارد | بار نه آسمان بدوش خمی ست
بسر خود که خاکسار تو ایم | خاکپای ترا بخود قسمی ست
هم بخود یک نگه تغافل زن | اگر آئینه قابل ستمی ست

پوست بر تن دریدن مسک
همچو های جدایی درمی ست

هر کجا عشق چهره پردازست
سایه هم صورت سیه قلمی ست

بیدل از دامگاه صحبت خلق
سر کشیدن ز جیب خویش رمی است

غنچه در فکر و ما تحت گوشه گیر خسته است
گوهر از سودای لعلت بسر این بسته است

چرخ نی می در کلام عاشقان پرده اند
نغمه منقار مرغان تو سفر بسته است

بسکه وحشت محمل عیش بهاران می کشد
رنگ همچون غبار بی نشین نشسته است

با جرای دل اظهار نگر محتاج نیست
گوش اگر باشد نفس هم نامه آهسته است

در دو عالم کاجر دوستی افتاده است
شیشه خالی نمیگردد و دلی نشکسته است

بسکه بیدل وحشت آرد دست گلزار جهان
بوی گل دزدیده ام و دود رنگش جسته است

چولاله نوزائش نگین اعتبارم سوخت
خزان بباد فنا داد تو بهارم سوخت

بعشق نیز اثر کرد شرم ناکسیم
عرق نشانی این شعله خانه کارم سوخت

ز تخته پاره ام ای ناخدا چه می پرسی
فلک کشیده ز گرداب بر کنارم سوخت

بزم یار جنون کردم ای ادب بعذر
سپند سوخته بودم که اعتبارم سوخت

غبار دست محبت سراغ غیر نداشت
بهر طلوعه که هر کس شد دچارم سوخت

هنوز از کف نیفتاده اثر باقیست
گر از عشق چه مقدار شرمسارم سوخت

دیگر مپرس تا تیر آه بی اثرم | با تشنی که ندارم هزار بار م سوخت
شهید ناز تو پروانه کرد عالم را | چرا بسوخت چرا کیکه بر مزارم سوخت

بباد شام کسی محرم سحر بیدل
دماغ نشئه در اندیشه خمارم سوخت

زندگانی و جگر خارست در ما سوزنست | تا نفس باقیست در پیراهن ما سوزنست
زحمت تدبیر پیش از رکانت واماندگیست | نخل خار این بیابان آمد اما سوزنست
سر بسر کبر ست فرو بردیم عریانی بجاست | وضع رسوائیکه ما داریم گویا سوزنست
میکشد سر رشته کار غرور آخر بعجز | گر همه امروز شمشیرست فردا سوزنست
تا جزای اشک مژگان تا کجا گیرد قرار | تا سر اسر آبله عالم سراپا سوزنست
ترک هستی تکبر بردن از تشویش لعل | ورنه بیسر رشته باید بافتن تا سوزنست

لاف آزادیست بیدل همت وارستگان
شوخی نام تجرد بر مسیحا سوزنست

خنده تنها نه همین بر لب سوزن تنگیست | صبح را هم نفس سینه کشیدن تنگیست
گفته زندگی از مرگ تبر میباشد | شمع را از سر خود گداختن تنگیست
مثل ما تو فنا موج حبابست اینجا | سر زدن نیست کسی را که بگردن تنگیست
خاک تسلیم بسر کن که درین دشت بلا | تو نداری سر خود در کف رهزن تنگیست
سر خوبی در آغوش نیستانی بسیار جوانیم | که گر از خویش رود جاده او تنگیست

چون گل شمع بر اشک سر بر آخته ایم
اگر بهم بی تو بر سر بسر خته خرمن تعیت

قابل سازِ مروت نپسندی بیدل
مدعا جان نفس در نظر من تعیت

شوخ بیباک که رنگ عیش در کاشانه ریخت
خوانت شمع بر فروزد آتشم در خانه ریخت

شب خیال پرتو حسن تو ریزد انجمن
شمع چندان آب شد کز دیده پیمانه ریخت

سر بصحرا داده تیرنگ سودای تو ایم
میتوان از مشت خاکم عالم دیوانه ریخت

ظالم از بیدستگاهی نیست بی تمهید ظلم
در حقیقت آره شمشیر ست چون دندانه ریخت

التفات بیغرض سرشته تسخیر ماست
صید ما خواهی برون دام باید دانه ریخت

حیرتی بودیم اکنون خار خار حیرتیم
صنعت عشقت زما آئینه دو شانه ریخت

هر کجا بیدل مکافات اهل گل می کند
دیده دام بحر و اشک خواهد دانه ریخت

بفکر دل لبم از کد حیل و قال گذشت
چسان نفس سزد نم آئینه در خیال گذشت

بهار یاس سامان بی نیاز بیهاست
ز آسمان همین زر دبان هلال گذشت

نمی بدوش ادب بند سیر عبرت کن
چه باز داشت که بالیدن از نهال گذشت

طریق فقر جنون باری جگر دارند
دلیل جاده خود باید از سوال گذشت

عرق ز جبهه مایی فنا نشد زائل
فغان که عمر چو شبنم بانفعال گذشت

ز هیچ جلوه بتحقیق چشم نگشودم
شهود آئینه در عالم مثال گذشت

خموشی نوای عرج تکلم از لب یار
اشارتیست که نتوان ازین زبان گذشت

بعالمیکه بپردازکار بکشاید
توان بچنگ بسبعی شکست بال گذشت

بفکار بسته موهوم تقدیر نباز
بپرس از غم مستقبلم چه حال گذشت

دلم زخجلت بی ظرفی آب شد بیدل
بیاد بادهٔ تریها برین سفال گذشت

نسبت اشراف با دونان خطاست
سر اگر گردند نتوان گفت پاست

این صدف نها یک قلم لبی گوهر اند
عالمی دل دارد اما دل کجاست

گلصروشن نارم از بیحاصلی
پنجهٔ بیکار دائم در حناست

بیدل از آفت نصیبان ولیم
خون شدن معراج طاقتهای ماست

جهان قلمرو طوفان اعتبار تو نیست
زهر چه رنگ توان یافتن بهار تو نیست

کمند همت وحشت سواد عشق رساست
هوس اگر همه عنقا شود شکار تو نیست

زلاف ترک میفگن خجل بتهمت فقر
شکست هر دو جهان یک کلاه دار تو نیست

شرر بچشم تغافل اشارتی دارد
که این بساط هوس جای انتظار تو نیست

سجود کرد درین باغ نالهٔ خواهی کرد
بهوش باش که آخر نفس شمار تو نیست

کجاست آئینه زرکه نفس بسلخت صفا
هوای عالم هستی همین غبار تو نیست

کدام موج درین بحر بی تردد هاست
که هر چه هست نشان غیر انتظار تو نیست

کدام ذره سراغ خویش را دریاب
بخود مناز زجهد یکه در کنار تو نیست

مثال شخص در آئینه کردلپشت اوست
توگر ز خود بروی یکچمن دیدار تو نیست

بخود چه لفت ابیگانه گیست شوق ترا
که محو عزت آئینه در کنار تو نیست

دلیل خویش پس از مرگ هم توئی بیدل
چو شمع کشته کسی هیچ بر مزار تو نیست

زجاه ائیه عصیان نه مال غفلت راست
همین نفس که تواش صید الفت دنیاست

جنون پیامی اوهام داغ باهم کرد
امیدی طپد و نامه در بر عنقاست

زدر دبی اثری فال اشک دادهم
شراب ساغر شبنم گداز سعی هواست

جفاکشان همه دم صرف کار دیگر اند
چو صبح آنچه نفس موج میزند بر باست

بوهم نشئه آزادگی گرفتاریم
زپا فتادن اشک از پی نالهٔ عصاست

عنان لغزش ما بخود دان که میگیرد
چو اشک وحشت راهجوم آبله باست

کجاست نفی جز اثبات نامیم بکمائی
توئی در آئینه ودهم من که از تو جداست

زبس گذشته ام از عرض نگارگاه هوس
بخود گرم نظر افتد نگاه او بقفاست

توساکنی در دانست ارادهٔ مطلق
بهر کنار که کشتی رود قدم دریاست

بگیر دامن اندیشه گر بیدل
که دست باده کشان قبض گردن مناست

بسکه از شب بی تو ام سنان عصا آتش است
گر همه اشکم فشانم تا ثریا آتش است

شمع تصویریم از سوز و گداز ما مپرس
بر تو می از رنگ تا باقیست دریا آتش است

غرق وحدت باش اگر آسوده خواهی زیستن
ماهیان را هرچه باشد غیر دریا آتش است

جز نگینامی سراغ امن نتوان یافتن
ورنه از پرواز تا بال عنقا آتش است

بیتو چون شمعیکه افروزند بر لوح مزار
خاک بر سر کرده ایم در بر ما آتش است

شاخ از گلبن جدا مصروف گلخن میشود
زندگی با دوستان عبث گشتن تنها آتش است

نشئه صهبا مپرداز د بتشویش خمار
در گذر امروز از آهنگ فردا آتش است

نیست سامان دماغ هیچکس جز سوختن
ما همه سرگرم سودائیم سودا آتش است

باد و عالم آرزو توأمان چیزی وصل شد
تا بجا خار خسی دیدم کجا آتش است

گریه گر شد بی اثر از ناله ما کن حذر
آب خون گشت اما آتش ما آتش است

نیست جز رقص سپند آئینه دار وحدت خلق
لیکه بیدل کیست تا همدم کند دنیا آتش است

سعی ناپیدا و حسرتها شنیدن آرزوست
شمع تصویریم اشک ما چکیدن آرزوست

کیسه زندگی از نقد جمعیت تهی است
خاک میباید شدن گر آرمیدن آرزوست

آشنی کوتاه شنیدم ترک خود دارے کند
ناله داری دارم از خلقی شنیدن آرزوست

منزل ما نیست جز قطع امید ما و من
ای تهم از دل بگذر گر رسیدن آرزوست

وصل هم بیدل علاج مرهم دیدار نیست
دیده چندانیکه محو است دیدن آرزوست

فنا مشام و آئینه بقا اینجا است
کجا روم نزدم دلکشا اینجا است

گشاکشی که بداد از کمال شوکت عجز
جرا نیقدر که همه سرکشی دوتا اینجاست

دلیل مقصد ما بسکه ناتوانی بود
بهر جاکه رسیدیم گفت جا اینجاست

پس از مطالعه نقش با تقیم شد
که هر زه تازم و جام جهان نما اینجاست

خوشا که سایه صفت محو آفتاب شوم
که بخت ما همه سیاهم عفوا اینجاست

چو چشم آئنه حیرت سراغ نیز نگم
ز خویشتن محو جهانی و نقش پا اینجاست

غبار رفته بباد سحر بگوشم گفت
که خلق بیده جهان میکنند هوا اینجاست

بوصل لغزش پائی رسیده ام بیدل
بیا که دادرس سعی نارسا اینجاست

بگلزاریکه حسنت بی تعالیست
خزان در برگ ریزی آفتابیست

جنون سایه پرست نرگس اوست
گریبان چاکیم موج شرابیست

درین محفل ز قحط تشنه دردیم
اثر لب تشنه اشک کبابیست

بپای سایه درخورشید گم شو
سیاهی گر دنت داغ حجابیست

طرز خواهی دل از مطلب بپرداز
گمان چون شیشه گردد ها تابیست

کم آب آنقدر دریای هستی
که گرد تا دست پیشوئی سرابیست

خیال اندیش دیداریم بیدل
شب ما در نشین آفتابیست

باز در خاشاکم از شعله خرامیهاست
صفحه پر نقش عذر نارسائیهاست

کیست ضبط خودداری تا کند عیان من
خلق بسمل شوقم ساز من روانیهاست

گوش کن مینا و نغمه جز خموشی نیست
بی نگه تماشاکن جلوه بی نشانیهاست

هر طرف نظر کردیم هم بخود سفر کردیم
ای محیط حیرانی اینچه بیکرانیهاست

محو یاس کن حاجت ورنه نزد عبرتها
در عرق طلب کردن سهل ترزبانیهاست

آه بی پر و بالم اشک عجز تمثالم
سر بخاک می مالم سعی ناتوانیهاست

ما ز سیر این گلشن عشوهٔ طرب چیدیم
ورنه چشم وا کردن عبرتم تحانیهاست

ساز ما شکست دل یا ازین نوا غافل
بلکه پیش خود نالیم ناله بیزبانیهاست

مایهٔ خرد بیدل منشا فضولی نیست
خود فروشی عالم از جنون دکانیهاست

از وصلم سیرم مگریبان خیالست
همچون آئینه پرواز نگاهم تهبالست

بیقدری دل نیست جز آهنگ دورش
تا چینی ما خاک نگشت ست سفالست

از ماندهٔ بی نمک حرص مپرسید
هر چیز که جز غصه نخوردیم حلالست

آئینهٔ گل از بغل غنچه جدا نیست
دل گر شکند سهل بسر آغوش وصالست

جهد یکه زکلفت کده جسم برآئی
هر دانه که از خاک بروید چو نهالست

مگذار بر نگی که بری داغ تو گردد
چون اشک اگر شیشه بری چه کمالست

بیدل دل ما چه شهود ست مقابل
نقشیکه درین پرده نوشتیم خیالست

بتوام اگر دو صیقلی مسکه بر اعتماست — ناله‌ام در پرده‌دانی چون گره صد جاست

از گرانجانی اسیران فلک چابک است — صافها شد دردتا در دامن مینا نشست

یکجهان موهوم از آثار ما سر میزند — ای فنا مشتاق باید از حساب ما نشست

سر بلندی خواهی از وضع ادب غافل مباش — نشئه میخواره جوشیکه بر صهبا نشست

در کهن بافیست احرام تمنا بستنت — گر تو بنشینی نخواهد فتنه‌ات از پا نشست

آرزو تا عرض مطلب جمع نتواند بساط — رشته حاجت بلندی کرد استغنا نشست

بیدل از ذوق تمنایش سراپا آتشم
داغ شد هر کس بپهلوی من شیدا نشست

---

دل بسعی اگر دیدن طرب پیمانه است — خودگذاری تردماغیهای این میخانه است

چون حباب آخر نفس آشوب هستی میشود — خانه ما سیل بنیاد دش همسایه است

در دماغ هر دو عالم سوختن پر میزند — شمع این ویرانه‌ها خاکستر پروانه است

عضو عضوم کرده کیفیت دیدار او — دست برهم گر فشانم لغزش مستانه است

محو زنجیر تفس بودن دلیل هوسی نیست — هر که می‌بینم بقید زندگی دیوانه است

از نفسها یکسر مطلب نهادم دل بباد — سبحه دارم که سراپای او یکدانه است

غفلت من کم نشد از سرگذشت روزگار — چون بیدار خوابیده‌ام آواز پا افسانه است

در خراباد امکان گرد این معمور نیست — وحشت من دل کدام این ویرانه‌ها ویرانه است

گر بخود بستی فشانم داغ از دامن چیست — همچو گیسوی تبان در آستینم شانه است

بیدل امشب گرد دل میگردد از خود رفتنی
پرفشانیهای رنگ شمع را پروانه است

خیالت سد راه عبرت است — گر این دیوانه بنود خانه صحراست
هوس تعمیر خواب اهل چند — ز فرصت غافلی امروز فرداست
درین محفل گهر از اشک شمعیم — نشاط از هر که باشد کاهش ماست
سحر در پرده خورشید محو است — بهر جا طبع روشن نفس کاست
شدم خاک غبارم هیچ نسبت — نبوزم نالهٔ بیدرد عناست

برنگ آبله عمرے است بیدل
ز خجلت دیدهٔ من در تهِ پاست

لوح هستی بکلم از نقش قدرت عاریست — آمد و رفت نفس شق خط بیکاریست
از رخ غفلت عدم را هستی اندیشه ایم — شبهه تقریرم استفهام انکاریست
ذره ایم اما بچشم خود گران افتاده ایم — اندکی همچون بعرض آمد همان بسیاریست
گر ز تسلیم مشتاقان ز سر باید گذشت — بر سر ما همچو آب احکام تیغ جاریست

از من بیدل قناعت کن بفریاد حزین
هیچ تار ساز نغمه ناتوانی زاری ست

عجز ما در طاقت سوے چشم او نظر است — در رهِ تسلیم دل پا بوسِ ما دست است
رسم و راه فقر از جاه توان پا فتن — دام کبریا جمله تار و پود عجز است

گاه گاهی گریه منع انفعالم میکند
جبهه کم دارد عرق رویی که مژگانم تر است

راز ما صافی دلان پوشیده نتوان داشتن
هر چه دارد خانه آئینه بیرون در است

دست بر دل زن ز نیرنگ سراغ ما بپرس
کاروان ناله ایم و آتش ما دیگر است

ساز آزادی همه گرد شکستی آمده است
هر قدر افسرده گردد رنگ سامان تر است

هر سخن کز پرده تسلیم خارج گل کند
ناله کم تر زا هنگ دف زیر و بم تر است

سعی ما پیدا نشانی گاهی بهر اوری برد
هر خطی کز خامه مجنون دهد بی مسطر است

بیدل از پرواز نجلت دارم اما چاره چیست
در ره موج هم گل کردم بال و پر است

انچه دریا طالب نقص است در دل آتش است
همچو شمع انجا زبان بالین سحر آتش است

از عدم دو جهان را بداغ وهم سوخت
محو دریا باش اگهی هر ساحل آتش است

کلفت ماندگی شد بر تن بنیاد چنار
با وجود پر پیها پا و گل آتش است

میروم انجا که جز سعد دم گشتن چاره نیست
کاروان ما خار و خس دارد منزل آتش است

میگداز از جوهر شرم از هجوم احتیاج
ای کم مغرور در بنیاد ساحل آتش است

هر دو عالم بی پر و بال است اما چه سود
غیرت مجنون نام محمل آتش است

زندگی بیدل دلیل منزل آرام نیست
چون نفس در زیر پا دل دارم و دل آتش است

بی کدورت نیست هر جا محرم نا قابل است
زندگانی هر چه شد بار منت آب و گل است

آنچه از نقش قدم آرام امکان دیده‌ام
خاک کلفت برده مانون حیرت سیلست

حسرت دل را علاج الشی دیدار پرس
خانهٔ آئینه را قفل آرزوی مشکل است

عقل را در ضبط مجنون آب میگردد نفس
عشق میخندد که ایجا رفتن از خود مشکل است

شعله کار را نجا کسر قناعت کردنست
هر کجا عشقست دعوای سیه‌ختی هم حاصلست

قدر دان بحر گوهر خیز غواصست وبس
درد میداند که در یک قطره خون دلست

بیدل از اظهار مطلب خوش استغنا مریز
آبرو چون موج پیدا کرد تیغ قاتل است

صبح هستی نیست یارب شام ما بیدار هست
اینقدر طرفان بی‌تابی نفس ما بیده است

چون نفس عاجز نوائی در دو عالم نیم
نالهٔ دارم که بی‌فریاد رس ما بیده است

دستگاهی داری ای بینم ز افسردن ترا
پرفشانی معتبر تا هست نفس ما بیده است

باکدامی ره خواهی تو هم پرواز بود
چون تو آنجا حسرت بسیار کس ما بیده است

پاس مطلب نیست ایجا از هجوم خلق
آرزو در سایهٔ بال مگس ما بیده است

شور استغنای عشق از حسرت دل تا بکجاست
گوش ما را بانگ نی فریاد سایل بوده است

گر فنا خواهم غم قطع امیدم می‌کند
مرگ هم چون زندگانی بی‌تو مشکل بوده است

کرد آخر وصل نم تو از خود رفتنم
سایه را در خانهٔ خورشید منزل بوده است

قالب افسردهٔ ما در غبار و هم سوخت
نیست آرامید نصیب هستی مقابل بوده است

بیخودی کی راز حضوری لیلی و اثنای غم
در هر اشکی که دیده محمل بوده است

نیست چیزی که نفس اعتبار و بهم نشوست | غرقه بحریم که ما بودیم ساحل بوده است

## امتداد عمر بیدل سختی از طبعم ربود
## گردش سال آسیای دانهٔ دل بوده است

زخود دمیدن دل آنسکه شوخی انگیز است | چو شبنم آبله پا شرار همه راست
هزار سنگ شرر گشت بال افشاند | هنوز سعی گدازم ز آبرو ریز است
سر هوای اقامت درین چمن مفراز | بهوش باش که تیغ گذشتنی تیز است
دمیدیم چو صبح از دل گرفتاری | غبار عالم پرواز ناقفس نیز است
ببنگ طبع فشردن شراره می بندد | هوای عالم آسودگی جنون خیز است
شکست ظرف حباب از محیط خالی نیست | ز خود تهی شدن از هر چه هست لبریز است

## کتاب عافیتی از هوس گذر بیدل
## دلیل صحت بیمار سعی پرهیز است

دوشش از نظر خیال تو دامنکشان گذشت | اشک آنقدر دوید که از مژگان گذشت
وارد غبار قافلهٔ ناامیدیم | از پا نشستنی که ز عالم توان گذشت
دلدار رفت بس تمع در داغ سوختم | یارب چه برق بود بر آتشبجان گذشت
تمکین کجا بسعی عبارت رضا دهد | کم نیست آنکه نام تو ام بر زبان گذشت
وا ماندگی ز عافیتم بی نیاز کرد | بال آنقدر شکسته که از آشیان گذشت
حیی شد نشاط عبرتم ای شکست رنگ | بر شمع یک بهار گل از غنچه ران گذشت

۸۱

آینهٔ دل زآبله پاکفایت است | زین بحر همچو موج گهر میتوان گذشت

بیدل چه مشکل است زدنیا گذشتنم
یک ناله داشتم که ز هفت آسمان گذشت

شب هجوم جلوهٔ او در خیالم جا گرفت | آنقدر با بیدل کاینه در صحرا گرفت
گریه بستی بان کیفیتم آماده است | گر سر مژگان توانم دامن مینا گرفت
چشم بند روزن دیوار کس که برفایت نیست | آنقدر را چیک یکمژگان توان بالا گرفت
در سر راه تو اد خواباند جوش آبله | سعی نارسا جز مین آخر بدندانها گرفت
زینهار از بی نیازی چه برگرد کسے | آنچه میباید گرفتن دست نا گیر اگرفت
با همه افسردگی خاشاک عبرت پرورم | آتشی هر جا بلندی کرد دامان اگرفت
داغم از کیفیت نشو و نمای حسن | خواستم آئینه گردد ساغر صهبا گرفت

تا شود بیدل بنامت سکه آزادگے
خاکساری در یکین باید چو نقش پا گذشت

ز لبس بخلوت تو پا بر آئینه است | نگاه هر دو جهان در غبار آئینه است
صفای طلبی و بیده در خم شیشه گیر | نمد ز گرد کدورت حصار آئینه است
نداشتیم سر شکی که جلوه بار نداد | گهر ز دامن چندر آبیار آئینه است
تو هم ز خود غلطی چند نشنیدی بازار | که روبکار جهان نیشکار آئینه است
جمال انجمن شوق جز مشاهده نیست | نهان بپردهٔ دل آشکار آئینه است

بنوبی نشانی آن جلوه شرم کن بیدل
هنوز رنگ تو صرف بهار آئینه است

شب که حیرت با خجالت می‌فشاند قال و قیل
همچو شمع از پیکرم یکسر زبان لال ریخت

یک سحر تا نقش بندم صید چین رنگم شکست
تا پر و بالی رسد اندیشه چندین بال ریخت

رفته‌ام از خویشتن چندان که می‌آیم هنوز
بیخودی از ناصیم صد بوی استقبال ریخت

آبرو از شرم سامانی است پیشگانِ انجمن
بهر کبک خنده خوان آروسی پر و بال ریخت

عمر بگذشت همان با قدردان جلوه‌ایم
یک کف خون سایه گشتم عاقل از خود رسید عشق

تا پری افشانده‌ام از آسمانها برترم
بر سر بالیم سواد نامهٔ اعمال ریخت

کار ما عشق است بیدل ورنه در میدان لاف
بوالهوس هم میتواند خونی از قیفال ریخت

محرم حسن ایل اندیشهٔ بیگانه نیست
رنگ میگردد و گرد شمع ما پروانه نیست

هر قدر خواهد دلت اسباب خیرت جمع کن
چون گل اینجا بجز خمیازهٔ پیمانه نیست

عمر باشد در خیال آنی هستی سر زدن
بیضهٔ ما جز گداز شیشهٔ پیمانه نیست

پیکر ما صد پیام فرقت سیر اوفتاد
مژده بر خواب بامید زدن افسانه نیست

دل ز ما از غبار نامه ما رفته است
ریشهٔ هر قدر بر خویش بالد دانه نیست

دانهٔ تسبیح ما غافل مپندار ای ولم
عالمی با رشته میگردد و بیگانه نیست

از هجوم بیخودی رحمیکه در ضبط شعور
نغمه‌ئی بالد ندانم اینقدر دستانه نیست

شور ما چون رشته سازی بی‌ین باندازه است
نغمه‌ئی بالد اما هیچکس در خانه نیست

جان پاک از قید دل بیدل ندامت می‌کشد
گنج را از خاک برکردن امروزانه نیست

در گلستانی که گرد عجز ما افتاده است
همچو عکس از شخص رنگ گل جدا افتاده است

از گل تصویر نتوان یافت بوی خرمی
رنگ ما از عاجزی بر روی ما افتاده است

چون خط پرکار عمری شد که سرتا پا خمیم
اینقدر ما بالفکر انتها افتاده است

این نی‌ای از ره چه ماند سراغ دل گرفت
جان ما عمریست از دست صدا افتاده است

اضطراب موج آخر محو گوهر می‌شود
در کمین دل بی‌مدعا افتاده است

عالمی شد بیدل از سرگشتگی پامال یاس
تخم ما در خرمن این اسبابها افتاده است

شوخیت شاهیم از فیض جنون در قدم است
چشم ما زخم نرسد آبله هم جام جم است

ما چنین شبنم گلزار آشفتگی ایم
وضع ما را بسر زلف پریشان قسم است

آنقدر نیست درین عرصه نمایان گشتن
یکسر مو اگر از خود بدری علم است

مرگ شاید که دل ما بجهان سر دارد
ورنه در ملک نفس صافی آئینه کم است

رحم بر شبنم ما کن که درین عبرتگاه
اگر دیدن دارد خود نگذشتن ستم است

دیده در خواب عدم با مژه بر هم نزند
کس نداند که تماشا چقدر مغتنم است

نفس صبح ز شبنم تأمل نرسد
رشتهٔ عمر ز اشکم بکده منهم است

حسن بی مشق تماشا بگذشت از دل ما
صفحهٔ حیرت آئینه عجب نقش قدم است

همچکد سجده ز سیمای نمودم بیدل
شاهد حال من آئینه نقش قدم است

هر سو نگرم دیده بدیدار حجاب است
ای تا ز نظر بر نهنت اینچه نقاب است

آسان بود چشم بهای تو نهادن
این گل ثمر دیده بخواب کباب است

پرواز نباید به پر افشانی مژگان
این هیچ نگاریکه نداری چه شتاب است

گریم نشدی قابل پیمانهٔ رحمت
آئینهٔ ما هم چه کم از عالم آب است

تا سر نگشتیم بخشمش نرسیدیم
در بزم خموشان نفسی خفته تاب است

خاموشی آن لب بجا داشت سوالی
دادیم دل از دست نگفتیم جواب است

بیدل ز دو لای جاه محال است درین بزم
پرواز توهم آئینه چندانکه نقاب است

خاکساری چنین اعضای خواهد شکست
استخوان ما چو موج بوریا خواهد شکست

جنبش توجانهٔ گل را کم از سیلاب نیست
از شکست رنگ من آئینه خواهد شکست

کی غبار خاطر ما آشنا خواهد شدن
دانه ام را آنکه چون از زیر پا خواهد شکست

باطن هر غنچه جوش شبنمستان من زند
از شکست یکدل اینجا شیشه ها خواهد شکست

صبر کن ای شیشه بر سنگ جفای محتسب
گردن او نیز هم عنقریب خواهد شکست

حکایت دلگداز

نیست غیر از خود سپر ها سنگ مینای حباب
این سبو بیمغز را بیدل هوا خواهد شکست

کسی بملک فنا بهر آرمیدن رفت
که چون بقبض سر جادهٔ طپیدن رفت

چه دم زنم ز رهائی ثبات خود چون دل
که گرد هستیم از یکنفس کشیدن رفت

گران شد آنقدر از گوهر نصیحت خلق
که همچو گوش صدف گر شم از شنیدن رفت

از آنکه قطع تعلق خونبش دشوارم
بیاد حادثه این غنچه از دمیدن رفت

حباب وار شکست از نسیم شوق دلم
بیاد حادثه این غنچه از دمیدن رفت

بجهد مسند رفعت نمی شود حاصل
نمی توان بفلک بیدل از دویدن رفت

شکست شیشهٔ بیدل مایهٔ رگزار داشت
گرهمه نقصان است توان سر بهموار کشید

از مروت عزت گل را نصیب افتاده است
عجز هم کاغیبت جا مقصد خود رفتن است

نغمهٔ جولان صید رنگ ازین صحرا گذشت
نارسائی خیال هر زه انشا می کند

دانهٔ را کی بچندین خط ساغر ریشه کرد
بوی گل اصل انجمن پی برده است از پیچ و

عمر ما چون گرد تهمت کش مدیدیم
یادیا میکه چشم مکید و شبنم وارداشت

سجده در آتش زدیم آئینها پرداختیم
سوختن چندین چراغان چشمک بیدار داشت

آسمان از کف خاک اختراع عقلت ست
بیدل از فخر یکه ما داریم باید عار داشت

راه کجا بست دولت از خویش رسته نیست
در آتش شت نعل سپند یکه جسته نیست

جز وحشت از متاع جهان ندامت
بر ما مبند تهمت باریکه بسته نیست

دل جمع کن بحاصل اسباب بی مناز
گل را حضور غنچه در آغوش دسته نیست

افسردگی ز شعلهٔ همت چه می کند
خورشید زیر خاک هم از پا نشسته نیست

صد رنگ جیب غنچه گل داشگافتیم
رنگینی از نبافت و لهای خسته نیست

در کارخانه که شکست اوفتد رنگ اوست
کار دگر چو بستن دل در دست نسته نیست

بیدل بطبع بیخود و بوی راحت است
رنگ شکسته کمتر رنگ شکسته نیست

زیر گردون طبع آزادی نوائی برنخواست
بسکه بستی داشت این گنبد صدائی برنخواست

در هجوم آباد ظلمت سایه را آبرو ست
صفت خود فهمید اگر اینجا همائی برنخواست

دهر اگر غفلت رواج جهل باشد باش شت
جلوه ها رنگ تو آئینه دانی برنخواست

گرد میز خیز از جا نقش پا افتاده است
زین طلسم خاکیان بیرون بیضائی برنخواست

قطع اوهام تعلق این قدر مشکل نبود
آه از دل نالهٔ تیغ ازمائی برنخواست

خاک شد امید مش از نقش تمنای ما
شعله جز خمیازهٔ این بیچ جائی برنخواست

در زمین آرزو بیدل المها کاشتیم
لیک غیر از حیرتی نشو و نمائی بر نخواست

بار وحشی جلوه در دیده جولان کرد و رفت
از عبارم دست در هر سو دوسامان کرد و رفت

اخگری بودم نهان در پردهٔ خاکستری
خود نمائی همچو سیماب سیر یاران کرد و رفت

رنجها در عالم تسلیم راحت میشود
شمع از خار قدم سامان مژگان کرد و رفت

وهم میبالد که داد آرزو را داده است
یاس میبالد که اینجا هیچ تاوان کرد و رفت

رنگ گرداندن عبارت در بهم سوده بود
بیخودی آگاهم از وضع پشیمان کرد و رفت

بی تمیزی دامن نازی بصحرا می فشاند
شوخی اندیشه ما را گریبان کرد و رفت

بود در طبع سخن رنگ شکستم سازیی
تنگی فرصت نفس را اشک غلطان کرد و رفت

سعی پرواز تا زرین کجا پرد دیوار نیست
بیتوان چون صبح گوهر برگ جولان کرد و رفت

خاک غالب در بنا و این ویرانه ام
هر که آمد کی مرا بر پشیمان کرد و رفت

جای دل بیدل درین محفل سپندی داشتم
تا بکه تنگ آمد پری افشاند افغان کرد و رفت

موج جنون سیر ندارد شکست پریشان کیست
نالهٔ بدل نخلد بسمل مژگان کیست

نخلی و در نظر انیمه خاک جگر
حیرتم آئینه گردست گریبان کیست

رشتهٔ امواج را عقده بگردد حباب
آئینه در راه شوق تا نخ جولان کیست

دل ز طپیدن فتد من بیدم از خویشتن
عجب چنین هم مکن ناله بفرمان کیست

حسن اینقدر نیست قریب و نظر — گر نه توئی جلوه گر آئینه حیران کیست
غیر محبت دگر دین چه آئین کدام — سجده بر آنرا شوخت ایمان کیست

**بیدل** ازین مائده دست هوس شسته ام
پهلوی دل خورده را آرزوی نان کیست

سادگی دل ز اسیر فکرها خامم داشت — تا تحیر در آئینه فکر آرامم داشت
عیشها کردیم تا برباد رفت اجزای ما — خانه تا بعد در بر بی هوای بامم داشت
ما زخود دار عبث خون طلبها ریختیم — در صدای بان بسمل عاقبت پیغامم داشت
بی پر و بال طپیش از حیرت دل قطره را — رنگ صهبا گر دیدن بطبع خامم داشت

ناله را روزیکه اوج اعتبار نشه بود
چون جرس **بیدل** بجا بادیه دل برجامم داشت

وحشت مدعا جنون ثمرست — ناله بال فشانده ام اثرست
وضع این بحر سخت بی پروا ست — ورنه هر قطره قابل گهرست
سایه تا خاک بر تفاوت نیست — از فنا تا بقا همین قدرست
سنگ در دامن امید سبند — فرصت آئینه داری شررست
شوق وا ماندگی نصیب مباد — دل افسرده ناله دگرست
فال راحت ازمن کزین کف خاک — هر چه آسوده تر فسرده ترست
اشک اگر دارم مدعا طلبی ست — چشم ما زین قماش گریه ترست

بیدل از کلفت شکست مثال
بزم هستی دکان شیشه گرست

قامت آهنگ شوخی از نگاه ما گرفت
این همه افسانه از بال نگاه ما گرفت

از دل نالان ملایم طینتان را چاره نیست
هر چه خود را کج کند اندازِ سیر مینا گرفت

تا کمر در عقده تمکین گرانجان نبستیز
قطره ما را چو گوهر دامن دریا گرفت

میتواند زد بعالم سکه آزادگی
خاکساری در نگین آسودگی از ما گرفت

زودتر بیدل بمنزلگاه راحت می شود
زاد راه خویش را هر کس که از دلها گرفت

در بهار گریه عیش بیدلان آماده است
اشک تا مژگان کند هم شیشه و هم باده است

در خرابیها بلساط خواب ما رنجیده ایم
سایه گل کرد ما دیوار ما افتاده است

چون نگاه چشم بسمل بی تغافل می دریم
قاصد ما طلسم دنامه ما ساده است

تهمت آلودگی پوچ هوسهای نیستم
همچو گوهر هر خط اشک ما تحریر زاده است

هر نفس چندین امل میراند از اندیشه
شرم دار از لاف مردی یا طبیعت زاده است

گوهر کاشانه سنگ فشردن خون شود
میرد دریا از خجلت موج ما استاده است

نامه نشد گلبرگ حسن اتفاقها کجاست
دور چشم آمد بنوآن نوخط ما ساده است

با شکست رنگ بیدل کرده ام جولان چو اشک
رفتن از خویشم قدم در هیچ جا ننهاده است

بی نقش چین نہ حسن فرنگ آفریدہ است — نہ ادبی تو دست زدنیا کشیدہ است

مارا بزنگ شمع دم عافیت زدن — از چشم خود ہمین دو سہ اشک چکیدہ است

در عالمیکہ شستہ تہمتش گرد دوشت — دامن بچیدن تو چہ ہنگام چیدہ است

در وادیی کہ جوشن او بہ محفل وفاست — خار قدم چو شمع بمژگان کشیدہ است

حیرت دلیل عافیت ہیچکس مباد — اشک گہر زبان نہ دہ پا چکیدہ است

بیدل بمزرعی کہ امل آبیار اوست
بے برگ فرز آبلہ با دمیدہ است

عشرت فروز انجمن ہستیم حیاست — چون شبنم گلم عرق آئینہ بقاست

کو مشربیکہ سرمہ عبرت کشد بچشم — یعنی شکست قیمتم اجزای تو تیاست

از گیسو نشستہ ام زفیض جہان رنگ — آئینہ گر بپیش کشم نقش مرقعاست

محو جہان نک و نضلی نمی کشد — نظارہ در قلم و آئینہ پارساست

بیحوصلم از طبیعت آفاق روزگار — ہر جا شکست موج زند حیرتم صداست

تا چشم باز کردہ ام از خود گذشتہ ام — زین بحر با کنار ہمین یک نگہ شناست

عمریست در طلسم کدورت نشستہ ایم
بیدل غبار خاطر ما آشیان ماست

بکشیم در دل نسیم یاد آں گیسو گذشت — عمر در تشنگی چو سبز بر لب جو گذشت

عاقبت نقش قدم گردید بالینم چو شمع — تا بکہ در فکر خود افتادم سر از زانو گذشت

ایدل از جور محبت تا توانی دم مزن
نادل مردست خواهد از سر آن کم گذشت

لب بما از آنان قابل تعبیر نیست
موج گوهر آنقدر آسود کز لب گذشت

بی تامل میتوان طی کرد صد دریا چو من
لیک نتوان از سر یک قطره ابرو گذشت

گر با بن رنگست بیدل کلفت ویرانه ات
گریه کن بر حال سیلی گر بنای او گذشت

نه دیر یانع و نی کعبه حائل افتاده است
ره خیال تو در بن عالم دل افتاده است

حساب سایه خورشید تا ابد باقیست
ادب پرستی دیدار مشکل افتاده است

چه دانمایدم از هستی عدم تمثال
بدین آینه رو بمقابل افتاده است

بغیر نفی چه اثبات میتوان کردن
طلسم هستی ما سخت مشکل افتاده است

تردد یکه و رو فرد راحتست کجا
نفس در آتش و پو از سبل افتاده است

ز سنگ جوش شرر بین نالهٔ حزین کن
که زیر خاک هم آتش بحاصل افتاده است

مکن بضاعت عجزم که گاه بسمل من
بجای خون عرق از تیغ قاتل افتاده است

ز نقش پا بکه در وادی طلب پیداست
ز کاروان جرس چند بیدل افتاده است

بر طپیدنهای دل هم دیده وا کردنیست
رقص بسمل عالمی دارد تماشا کردنیست

تا توان آتش زبان زد با دل بیگانه گذاشت
گر دماغ عشق باشد نغمه پیدا کردنیست

پیکر خاکی ندارد چاره از عرض غبار
صفحه بالسمل بر طبست اجزا کردنیست

گرد خاکی بجوش صد گذار آئینه است — یکقلم اجزای این میخانه صهبا کردنست

بی نشانی نیست موج طلسم کائنات — گر همه رنگست هم پرواز عنقا کردنست

از ورق گردانی شام و سحر غافل مباش — زیر گردون آنچه امروز است فردا کردنست

خاکها چون گشت خونبها آب دیدن هم بهنوز — عشق سیر عالم بیرنگی چه پروا کردنست

حیرتی دارم سراغ از بردو رنگ چشم — شاید این آئینه دل با صفا کردنست

مشرب ما تو دارم سیر عالم کرده ام — گر همه یکقطره خونست دلگرا کردنست

قاست خم گشته میگوید آغوش حیات — نامتی گم کرده ام این عقده هم وا کردنست

شخص تصویریم بیدل از کمال ما مپرس
حرف ناگفتنی و کار ناکردنی است

همت اغنم و زیر فلک مگس هم نیست — چه جای کس در ینخانه هیچکس هم نیست

بوی هم خون مشو امید که مطلب عنقاست — بعالمیکه توان سوخت خس هم نیست

گذشته است هم کرد کاروان وجود — کسیکه پشت نقدا ده است پس هم نیست

شرار من بچه امید غال شعله زند — که دامنم ته سنگ آمد و نفس هم نیست

بدر و بیکسیم خون شوای بر بر داز — گر آشیان تو برم گرد از قفس هم نیست

با این دو روزه تماشای زندگانی بیدل — که داغم و چه بانیقدر هوس هم نیست

زاهد که با دشمن کافت ایمان ویرانست — تا شیشه نشکند دل سنگش پیمانست

عالم خیال تو این غنچه دارد دل — آئینه دان دلگریبان شکست و رنجت

از خویش هر چه بود شکستیم و ریختیم
عیش زمانه از اثر گفتگو گرفت
سامان روزی از عرق سعی مشکل است
مانند نقش پا بگل عجز خفته ایم
بیدل بکار رفع خمار نمی رویم
تا جون نقیب بهار عشرتم در جنگ داشت
دل شکستم شور طوفان هر سحر آرمید
عمر بجون سایه در اندیشه غفلت گذشت
کاشانه ام چران خانه بین اگر وصلی نبود
اینجا ندارد خیال آئینه برهم چیده است
سعی هستی هیچ ما را بر نیاورد از عدم
شمع را افروختن داغ دلی خاموش ساخت
عشق دارد تا فیها کوچون منی در رنگ

عیار از دل شکسته که توان شکست و ریخت
رنگ بهار نالهٔ مژگان شکست و ریخت
یعنی در آبروی توانان شکست و ریخت
بر ما هزار آبله باران شکست و ریخت
مینای ما بجان عرق افشان شکست و ریخت
طفل اشکی ام که مبیناد من رنگ داشت
شیشه تا خود نشکند بر سنگ انجمن را رنگ داشت
تا نمود داشتم آئینه من رنگ داشت
شمع تصویرم که از سنجیدن بزم رنگ داشت
نیست جز ما و تو معجون سنی رنگ دگر
آتش ما هر کجا رود شعله در رنگ داشت
منت مستقل به مقدار انفعال رنگ داشت
هر قدر خون کسی در دل چو پرهٔ مارنگ داشت

نفسها بر ترنمی دارد و جبین آفتاب
غیر ما هم او برد از نام تو بیدل ننگ داشت

چشم بند از طلب مایهٔ سامان گلست
ای خوشا آن دیده که در انجمن از دیدن

ور نظر خواب کند سوخته اغان گلست
بال طمع نظر دارد و حیران گلست

در گلستان نه تماسی کسی ضایع نیست
رنگ هم گر نرود از خود بی سامان گلست

داغ بیطاقتی کاغذ آتش زده ایم
رفتن از خود چه قدر بیخ و بنیان گلست

غنچه عشرت ما باعث جمعیت ماست
ورنه بیدار ز گل خواب پریشان گلست

فرصت عیش ز بیتابی بلبل دریاب
رنگ کردست زمینکه بدامان گلست

نشوی بیهده وحشت کش جمعیت دل
غنچه هم نیم شکن بستر پیمان گلست

تو هم از نالهٔ بلبل نشستن آموز
صحن این باغ پر از خار بدستان گلست

رنگ و بو در نظرت چند نقاب آرائی
باخبر باش همین صورت عریان گلست

بیدل از یاد رخش عود طرب گلشن زده ایم
سر اندیشه ما محو گریبان گلست

با مجنون آخر از پیچ و خم سودا گذشت
با تنکدستی ساختی از طرهٔ لیلی گذشت

بزم هستی قابل بر هم زدن چیزی نداشت
آنکه بگذشت از علائق پیر شد تا گذشت

داغ هرگز زیر دست شعله تصویر نیست
بسکه داماندیم نقش پا ز پا انگذشت

محو دل شو تا توانی زیستن کاسودل شود
موج بی وصل گهر نتواند از دریا گذشت

عافیت ها بسکه بود آنسوی پرواز اهل
کرد استقبال مرد زنگه از فرا گذشت

بسته احرام صد عقبی اهل ما چه سود
فرصت نگذشته پیش از کنشتنها گذشت

بیدل از رنگم شکست شیشه خندیدن چو داشت
گر غبارش نالهٔ نتواند بسمی پا گذشت

اضطراب بحر دل تمهید آهنگ فناست — شعله در هر پر فشاندن آتشی از خود جداست

سایه او هم نقاب آرزو خوابانده است — ورنه یک گام از خودت آنسوتر بالگیر ماست

عافیت خواهی وداع آرزو پیش آر کن — شمع این بزم ار نگاه خود بکام ما جداست

بی خمیدن از زمین نتوان گهر برداشتن — آنچه بردارد دلت اینجا گدا قدر دناست

شبنم این باغ ترکانی ندارد در نظر — گر تو چیزی نیستی خود بر جا تنهای عصاست

اوج دولت شعله طبعم را در دود بنیست — خاک ما مرو زیر چرخ ست فرد از ریاست

میکند هر جزو ام از شوق کار آئینه — جامه تصویرم از هر مو من صورت نماست

در خلقی ابر گی اغنیا مے پرورد — یک نگین مرده اینجا بهر صیماهی غذاست

احتیاج آنچه بما ے مقرر کرده اند — درد اگر بر دل گران است از تقاضاے دواست

هیچ چیز من بیدلی تمیز ما مباد — منت جامے گر داریم کاین هم بقاست

سایه ایم اندر ستگاه ما سیه نجتان مپرس — آنکه رنگش از دل شب نیامد روز ماست

قامت پیری خصت شد کینگاه ال — ورنه خم گردیدن دهر دو عالم یک پشت ماست

عجز طاقت سد راه رفتن از خویشم نه شد
بیدل از وا ماندگی سر نهاے شمع ماست

بیتو در هر جا دل صبر آزما خواهد شکست — شیشه کسار در گر دصد خواهد شکست

نقش چندین جلوه در جمعیت دل بسته است — بیخبر آئینه مسکن رنگها خواهد شکست

شمع این محفل نمی بیند ز خود عاجز تے — موسی بیتابس اگر خارے بپا خواهد شکست

حسن جهت جلوه‌آفاقی مرا آینه‌ام — هرکه از خود نرود بو نشود گل نمها خواهد شکست

بیدل از بوی خودی دست آخر شاخست رنگ گل
بال با شوخی بپرواز ما خواهد شکست

نیست ایمن از بلا هرکس بشکر جستجوست — رو بشب گرداب را از موج خنجر در گلوست
اهل تمکین را حیا آینه‌دار راحت است — بالش آرام گوهر قطره‌ها را آبروست
هر دلی غم نگردد آب یکسان بس است — هر سری گرمی ندارد شیشه مستی کدوست
از ضعیفی بارآه ناله نتوانم کشید — در کف آینه چشم ما توانی کلک موست
جاده کج رهرو از سر خط جانکاهی است — باعث بیتابی دل پیچ تاب آرزوست
شوخی جوهر گریبان میدرد آینه را — خار در پیراهن گل کم بینی رنگ بوست
چون گهر عزت فروش سخت جانی نیستم — همچو دریا از گداز خویش ما را آبروست

چون زبان خامه بیدل مکتب استاد عشق
با کمال نکته سنجی بیخبر از گفتگوست

حذر ز راه محبت که پرخطرناک است — تو تشنه خاک ضعیفی و ناله بیباک است
چه وانمایدت از خشمبند عالم وهم — که خود نمائی آینه از دل پاک است
نیامدست شرابی بعرض شوخی رنگ — جهان بنیرنگ است سایه تاک است
طپیدن آینه ماست ورنه زین دریا — حباب موج تنگ بیدل نشیمناک است

بغیر وهم دگر چیست ماهیت بیدل

۹۷

تو پریشانی از ششش جهت قفس تاک ست

باده دور از تو نمی گردد بنظر نزدیک ست
امتیاز آئینه دوری هر نزدیک ست

هر مقصد طلبان را من و ما سنگ رهند
گر ندانند که منزل چه قدر نزدیک ست

چون نفس در قفس همنفسان آئینه ایم
راحت منزل ما گر بسفر نزدیک ست

دود دل شعله خاکستر داغ گذشت
یعنی اشک تو دیدی بسحر نزدیک ست

ای هوس اینهمه مغرور اقامت نشوی
نیست منزل که هم اینجا بسفر نزدیک ست

دوری آب بر من ولدار مبند
اینقدر نیست که گویم چه قدر نزدیک ست

غیر بسمل همه کس چیست ندانم سبب
آشیانیکه بافشاندن پر نزدیک ست

بیدل آئینه پرداز غم دوری چند
آسمان نیز بانداز نظر نزدیک ست

گو خلوت انجمن کم ز آثار جاه اوست
هر جا سر و بلند کن بارگاه اوست

از ریشه کاری دل حشت ثمر مرس
زین عرصه هر چه گرد برآرد سپاه اوست

نامحرمان عبث حوادث چه می کنند
سر می چو الف مادر پناه اوست

نه جرعه سرار غرور ریاست عجز ما
رنگ شکسته سایه طرف کلاه اوست

حسرت شهید یم هوس داغ کرده ام
در خاک خون میرکه ندارم براه اوست

حیرت نگاه شوکت نومیدی خودم
کاین هفت عرصه یک کف بیدگاه اوست

امشب غبار حسرت بیدل گرفته است

هر اشکے دیدہ کہ گذار نگاہ اوست

تنم ز بند لباس تکلف آزاد است
بر ہنگی بیرم خلعت خداداد است

ز دام و دانم و ندوانہ ہر قدر دانم
کہ دل بہ ہر چہ کشد از نفات صیاد است

سپند صفت شوخی ندیدہ ز محفل
حذر ز جرات فریاد سر مہ ایجاد است

جنون بی ثمرم خاک سینہ میخواہد
ز تخلصی مگر بانشانہ شمشاد است

بقدر جا کمنی الاعمر بہرہ داریم
شرار تیشہ چراغ امید فرہاد است

بدرد حسرت دیدار مردہ ایم ہنوز
نفس در آئینہ دنبالہ دار فریاد است

بکس ز آئینہ تکلیف نامہ پیغام
کہ در حضور نویسی تحیر استاد است

بگرد زندگیم یکدم از فنا غافل
ز خود فراموشی من ہمیشہ در باد است

جنون رنگ میخواہد ازین چمن بیدل
شراب شیشہ نہ یک غنچہ بر زباد است

عرفا نیز شراب دگری در کار نیست
جز طواف خویش دو رساغری در کار نیست

عالم عجز است اینجا جاہ کوشوکت کدام
ناتوانی نالہ کن گر دفتری در کار نیست

خشت بنیاد تو بر ہم چیدن مژگان تست
در تغافل خانہ بام منظری در کار نیست

شعلہا در پردہ سعی جہان خوابیدہ است
گر نفس زد کس آتشگیری در کار نیست

مشت خاک ما بر افرشت تسلیم نشست
سجدہ ما را جبہ ئی و سروری در کار نیست

زاہد تقوی خوش است اما تکلف بر طرف
درد دل ارزیدہ ام دردسری در کار نیست

تو پریشانی از ششجهت قفس تاک ست

باده دور ست زما و منظر نزدیک ست
امتیاز آئینه دوری هر نزدیک ست

همه مقصد طلبان از سفر نترسند
گر ندانند که منزل چه قدر نزدیک ست

چون نفس در قفس همنفسان آئینه ایم
راحت منزل ما گر سفر نزدیک ست

دور دل تره خاکستر داد گذشت
یعنی آشبکه تو دیدی سحر نزدیک ست

ای هوس اینهمه مغرور اقامت نشوی
نیست سنگی که هم اینجا ثمر نزدیک ست

دوری آب گهر بر من و لدار مبند
اینقدر نیست که گویم چه قدر نزدیک ست

غیر تسلیم همه کس چیست ندانم سر راز
آشیانیکه بافشاندن پر نزدیک ست

بیدل آئینه بپرداز غم دوری چند
آسمان نیز بانداز نظر نزدیک ست

گو خلوت انجمن کم ز آثار رجاء اوست
هر جا مژه بلند کن بارگاه اوست

از ریشه کاری دل خشت تمیز کن
زین عرصه هر چه گرد برآرد سپاه اوست

نامحرمان عبث خوادث چه می کنند
سر تا بپای الفت مادر پناه اوست

نه جرعه شرار غرور ست عجز ما
رنگ شکسته سایه طرف کلاه اوست

حسرت شهید یم هوس داغ کرده ام
در خاک خون میر که ندارم براه اوست

حیرت نگاه شوکت نومیدی خودم
کاین هفت عرصه یک کف بیدگاه اوست

امشب غبار حسرت بیدل گرفته است

هر اشکے دیده که گذار نگاه اوست

تنم ز بند لباس تکلف آزاد است — بر هنگی بیرم خلعت خداداد است
ز دام دانم و ز دانه آنچه دردانم — که دل بهر چه کشد از نهاد صیاد است
سپند صفت شوخی ندیدزین محفل — حذر ز جرات فریاد سرمه ایجاد است
جنون بی ثمرم خاک سینه میخواهد — ز نخلها می گریبان شمشاد است
بقدر جا نکنی العمر بهره داریم — شرار تیشه چراغ امید فرهاد است
بدرد حسرت دیدار مرده ایم هنوز — نفس در آینه دربالهٔ دار فریاد است
بکن ز آینه تکلیف نامه پیغام — که در حضور تو لیسی تحیر استاد است
بگرد زندگیم یکدم از فنا غافل — ز خود فراموشی من همیشه در یاد است

جنون رنگ صبا درین چمن بیدل
شراب شیشه نه یک غنچه پریزاد است

عرفان ز اشراب دیگری در کار نیست — جز طاق خویش در ساغری در کار نیست
عالم عجز است اینجا جاه کو شوکت کدام — ناتوانی نالهٔ کس دفتری در کار نیست
خشت بنیاد تو بر هم چیدن مژگان تست — در تغافل خانه بام منظری در کار نیست
شعله ها در پرده سعی جهان خوابیده است — گر نفس زد کس آتشگیری در کار نیست
مشت خاک ما بپا فرش تسلیم نه بس — سجده ها را جبهه پی سری در کار نیست
زاهد تقوی خوش است اما تکلف بر طرف — درد دل اینجا هم دردسری در کار نیست

۹۹

دریافت که حصول مافی الضمیر مخاطب
بدون دو امر دیگر ممکن نیست اول
ادراک حقیقت سخن دوم توانائی
بیان تمام آن مرتبه عیب مطلق را
از شمارت احدیت منسوب گردد
و دلالت بر آورده

حرص مانع نیست بیدل ورنه در ساز معاش
انچه ما در کار داریم اکثری در کار نیست

ادب اظهار رمز وصل تو ام کاری نیست
غرض آغوش ندارم دل انکاری نیست

جای دارد خود ز رفته فغانی دارم
بال اگر نیست امید پر و منقاری نیست

همچو آن نغمه که از غاله برون می آید
اگر از خویش روی جاده بسیاری نیست

تا خجل رشید جمالش چو نداری بیدل
در خیال خط و سایه دیواری نیست

چون سپند آرام جسم در دناکم ناله است
برق جولانیکه خواهد سوخت تاکم ناله است

صد گریبان چاک رسوائیم اما هنوز
یک الف از انتخاب مشق حاکم ناله است

کیست آموز ز اکت فهمی الفت مباد
خامشی هم با تو از بهر هلاکم ناله است

از علمداران باسم کار اقبالم کند
کز سمک تا عالم اوج سماکم ناله است

کس نمی فهمد زبان خاکسار بیدل
ورنه هر گردیکه میخیزد ز خاکم ناله است

گم شدم از خویش تحریک دل آوازم نکرد
این جرس بیدل نمیدانم چرا کم ناله است

دل من گرم آتشخانه کیست
نگاه حیرتم پروانه کیست

ندارد خواب ره در دیده ما
نمک پاش جگر افسانه کیست

رگ گل ناله زنجیر دارد
چمن جولان گه دیوانه کیست

دلم اگر نیست خانوس خیالت — نفس بال پر پروانه کیست

اگر آئینه محو جلوه ات نیست — گل مهتاب نرش خانه کیست

نریم سید بد خط لب جام — سواد نرگس جانانه کیست

اگر می نیست جمعیت کدام است — دیگر کند وحدت اینجا در جام است

درین محفل ز قسط نشه دُرد — نفس گر میکشی چون می حرام است

نر بال افشانیم قطع نظر کن — که صید من نگاه چشم دام است

ز هستی تا عدم جهدی ندارد — ز مژگان تا ثمرگان نیم گام است

بغفلت آنقدر دوریم ازو دست — که وصلش تا رسد اینجا پیام است

## ربیدل جبرات جولان مجوئید
## چو موج این ناتوان بسیلو حرام است

دل مضطر بامید نفس نالہ بچنگ است — در یک خون رگ ساز تو چه رنگ است

تا راه ستانیری محو عدم باش — آسودگی شیشه همان دل سنگ است

هر گرد مژه اشجو شرر نشه ام از خویش — از چشم یم بسته شتاب تو درنگ است

دل تا بکی از ضبط نفس آب نگردد — بر سنگ هم از جوش مژه رقه تنگ است

اندوخت این بزم بعشرت نتوان زیست — هر چند چراغانش کنی لیشت پلنگ است

ایمن مشو از خواهش خون ناشدن دل — موجیکه بگوهر نخزیده است نهنگ است

دریاد تو ام نیست غم از کلفت امکان — گرد یکه بود در رگ گلشن همه رنگ است

۱۰۱

ز توان کرد انتخاب وحشت حصول
این انجمن سفر توان نمیست
غزل در جهان حق نیز ظفر آدم
است بازدر اضافت آدم آدم
محروم است بو سا نسی در
مزاج دهر توان یافتن بو سا نسی در
سوسا این انجمن گو باش در
عالم است باین جمن بو حکم عالم
از قطوفان اوست
اوست مقال است

ای دل زبان دادن بخیال ار روی خونشر — چون اشک و داغ طبع شبنم پنگ است

بیدل ز شرم تا بیقین چه فرو شد
تا در سر تسلیم که عمری ست بسنگ است

یاد آن جلوه چشم گره اشک کشا است — شوق دیدار پریشان چقدر آبنها است
از مژه دل نگذشتم بچندین وحشت — نالهای جرس ما چو جرس آبله پا است
غره تمکین بکمالیکه کند ممتازت — پیشتر قطره گوهر نشد یک دریا است
آتشش از چهره زرین اثری تا ماند — دین بدنیا مفروشید که دنیا دنیا است
همه دامانده عجزیم اگر کار افتد — نفس سوخته اینجا ز پر زیبنا است
آنقدر سعی بآبادی ما لازم نیست — خانه چشم بلد از دگاهی بر ما است
سجده را نیز چمن بار نهال است اینجا — عجز اگر دست تو گیر دسر افتاده عصا است
نغمه انجمن آرایش شوخی بر بند — سخن دوستند از زدگان بزم صدا است

یاد او کردی و از خویش برفتی بیدل
که عرق رخت بسلمت ندهد جای حیا است

ساز تو کین نغمه بیداد شکستی است — در شیشه این رنگ پریزاد شکستی است
تعمیر سحر رنگ سلامت نفروشد — صورتگر ما خانه بهزاد شکستی است
گو هر خیال این همه تفریق ندارد — هر جا سری در گره باد شکستی است
تنها دل عاشق طلب ما بین ندارد — هر شیشه یک مشرب فریاد شکستی است

بیدل نخوری عشوهٔ تعمیر سلامت
ورانی تعمیر تو آباد شکستی ست

غیر لست بحیرت نفس سوخته رامت — این هستی آسوده ندانم ز چه جامست
بیتاب نشانیم همه کوشش بپسندد — آسودگی از جادهٔ بسمل دو سه گامست
ای شعله امید نفس سوخته پاشید — فرصت که پر و از تو اثر بوده دامست
شعر و بیان و زبان شکوه چه لازم — کار تو هم از رنگ گل طبع تو خامست
بگذر ز غنا تا نشوی دشمن احباب — اول سبق حاجت از ترک سلامست
گویند بهشت ست جهان راحت جاوید — جایی که بود عزت از طپیدن چه مقامست
بیطاقتی شوق چنین داغ سجودست — بتخانه در بن گاه چه در کعبه بجاست
نومیدیم از فیض جهان شکوه ندارد — بادام نفس طاعت این طایفه رامست

بیدل گمان مبر بتغافم چه توان کرد
کم فرصتی از وصل بر ستان پیامست

حیرتم اینجا بامید مدامت استاد است — جانکنیها پشت دست شانه فرهاد است
بردهام با جلوه الفت خرابیها دل — این عمارت جا فشت آئینه در بنیاد است
دل تکلف دارد از جور تو شکایت میرسد — کافرم گر هیچ کافر این حکایت یاد است
آنچه بر دل رفت از یاد برهمن زاده — آه از آئینه گر خوش نفس امداد است
عالمی بادست و برشه عجزم بیحاصلت — تا توان در مزاجم جوهر فولاد است

حسنت وقتیکه صرف کوشش بجا نمود
تیشه عرض جان کندن فرهاد داشت

پاس مطلب نگاه در انفس فسانه کرد
بی پری این سپهر وار بیشه هم آزاد داشت

آنکه یکان بود بیدل غنچه در این گلستان
زهر خندزخم چون گل خاطر ما شاد داشت

چنین که نیک و بد ما بخشر وابسته است
قضا بدست مدار بسته نقش ما پیوست

حریف نسخه آزادگی نگشت ورنه
هزار آبله مضمون نقش ما بسته است

بذوق غیرت آن هیچ نه نمالی
کف غبار تو آئینه بر هوا بسته است

مگر بآتش دل التجا برم چو سپند
که بی زبانم و کارم بناله وابسته است

بکعبه می گشتم از دیر محال آرام
نفس بدوش سبکتاز جهان بسته است

چو موج همه تماشا کنار نگرفتم
شکست دل که ز دست جهان بسته است

چو سنگ چاره ندارم جز زمین گیری
ز دست عجز کرا دست جا بسته است

چو صبح بر دو نفس آن قدر مخند بیدل
که ناگاه کسی محمل دعا بسته است

دوری از احباب رسم بخت پیوستن است
زین لگد کوبها که داری اندکی دامن بچین

تا کی ای پهلو دل اغیار خواهی داشتن
شیشه در یکدیگر بشکستن نی شکستن است

نشئه آزادی ما زد غرور عاشقان
نازم آن بیرنگ را کز قید هستی رست است

سعی بیدل بیهده بر هر گرد می پوید
موج بحر نی ای هوس گرد بادت پیوست است

همچو ورنا بیدل آسان نیست کسب اعتبار
در خور امواج ابحار و جنا خن جستن ست

بسکه سازاین نشاط استغنا کیهاست
بی شکست شیشه امید چراغان مشکلست

چشم وا کردن کفیل فرصت نظاره ست
بر تو این شمع آخر شب وداع محفلست

در ره تسلیم پرپیمان ما افتاده ایم
بر سر ما سایه گر هست سنگ منزلست

از رسیدن ذوق گر به نتوانم گذشت
تا نمی در چشم دارم خاک این صحرا گلست

نیست تا بیرون ز اضداد دعا
بیجه رنگین جز گل بی پیچه بیتابی دلست

عرض بی رنگی بپیشگاه مراد کار ماست
اشک ما شرمنده دریوزه گاه بسملست

امتیاز جنس عشق از شوکت ایما مپرس
بیدل از الفت بتر این کیست قاتل آشناست

تا به بیدردی نوانی ساعتی آسوده بس
بیدل از الفت بتر این کیست قاتل آشناست

ترک طبع عشرتی برگ نوایی نیست
چون آبا بالیدنم از رنگ قبایی نیست

تا رنگ قبولی بدل از نقش نماست
گر خود همه آئینه شوی کارگدایی نیست

ای خاک نشین کسب ادب منت خاست
اندیشه چینی کن ازین جنس قطایی نیست

اندیشه چین طرح کس سجده شوخی ست
امروز ندانم کف پای کی قبایی نیست

نیرنگ که یک عمر غبار نفس ما
زد بال ندانست که پرواز کجایی ست

مجموعهٔ ارکان ستمے بیش ندارد
بیدل مرو از خویش کم این بازنوائیست

کو سر دل از سخن رنگ صفا یافته است
رنگ این آئینه از آب نفس ساخته است

جلوه ها مفت ترا می خانه چه صنعت طلبد
که نفس محو بنفس آئینه پرداخته است

از فشار دو جهان هیچ نزدیم افسوس
رنگ چینی ست که از نقش شکن جا یافته است

پیش از ایجاد نفس قلع و قمع کار دیم
همچو هستی و عدم تیغ بکیان آخته است

سر دو عالم چو نفس در جگرم سوخته اند
شعلهٔ وادی مجنون چه قدر یافته است

هیچ پرواز رهائی ز خود بیرون نیست
بیدل این هفت فلک بیضهٔ ما ساخته است

زندگی سدرهٔ جولان تمناست
خاک تا گل کرده اند آب تماست

آبله تا غیر ما را کم نگیرد
هر کجا دست آتش در رکاب است

خاک گشتیم و هوسها محو ما نیست
آئینه رفت از خود حیرت نقاب است

در شرر آئینه اشیاء گم ست
ابتدای هر چه دیدی انتهاست

بی تمیزی از ذلت فارغ ست
بار حاجت نیستی آگه غناست

این صدف تا یک قلم لب گوهر اند
عالمی دل دارد اما دل کجاست

بیدل از آئینه عبرت گیر و بس
تا نفس باقی بود دل بی صفاست

تو هست و ربط دمادم بما چو ما تو یکیست
هنوز جز ببدل سنگ جا نمی بینیست

خیال عالم بی رنگ رنگها دارد
کدام نقش که تصویر بال عنقا نیست

دلت بنشو و نمی خوش است ازین غافل
که هر کجا تو نئی آنجا بغیر دنیا نیست

بهر چه راهی از خود گذشتنی دارد
بهوش باش که امروز فرصت فردا نیست

اگر ز وهم برآئی چه موج کوه گداب
جهان بجوشش فرد نشئه شراب نیست

چو موج اگر بشکستی رسی بدریا دان
درین محیط که جز دست عجز پا نیست

بآرمیدگی شمع رفته ایم از خویش
دلیل مقصد از گمشدگان پا نیست

حریر کارگه وهم را چه تار و چه پود
تماشای ربط تا نمیز در سا نیست

تو جلوه ساز کن و مدعای دل دریاب
زبان حیرت آئینه بی تقاضا نیست

غریق بحر ز فکر حباب مستغنی ست
رسیده ایم بجائیکه بیدل آنجا نیست

دمی نشستیم گریه از تو گل خندید و رفت
از زبان اشک هم در دل نشنید و رفت

شمع محفل خموشی پیشه بینا شکست
هر کسی بر اختر طالع ز گردابی رفت

عالمی صد ناله پیش آهنگی امید داشت
یکنگه وا رستن ما کاروان دید و رفت

هیچ شبنم بر نیارد سر ز جیب نیستی
گر نداند از چه گل خواهد نظر پوشید و رفت

زان دل بی نشان بسر اغی ندادیم
تا بیابیم راه عدم بر بسید و رفت

ای بیخبر ز اشک بتم غوطه میاید زدن
گر شکست رنگ ما بر بیاض حسن دید و رفت

۱۰۷

ما بهار از خزان بر لبی تامل بگذرد | هر قدر میسر آید چون رنگ گرد بر رفت

چشم عبرت هر که بر اوراق روز و شب کشود
همچو بیدل معنی بیحاصلی نهمید و رفت

اشک یک لحظه ثمرگان بار است | فرصت عمر همین مقدار است
شیشه‌سازی همی اشک شوی | عالم از سنگدلان گهسار است
دلجمعی که توان گفت کجاست | غنچه هم یک سر صد دیوار است
نارسائی نفس شکوه یکیست | خامشی بخش صد طومار است
حسن نادیده تماشا دارد | مژه بر داشتن دیوار است
به شمار من ما خرسندیم | چه توان کرد نفس بیکار است
چون جرس کار بمنزل برسم | ناله ما ز بیدار است
مژه هم فکر قیامت دارد | ارمیدن چه قدر دشوار است

بیدل از صنعت تقدیر بپرس
زلف بادیم شب ما تار است

لبسکه عجز ز ما بیدپنهان زیر پوست | عاقبت چون آبله گشتیم عریان زیر پوست
میرم چون آبله مژگان خار پی کنم | در رهت تا چند دزدم چشم عریان زیر پوست
تا نگردد قابل ما جز به گل چینی ثمر | همچو گل کردیم ما جیب و گریبان زیر پوست
گفتم آه تهای امکان زیر گردون بسر | زندگی لبیک گفت آنجا نپنهان زیر پوست

ایمن از حرف اساس خلق نتوان بودن — پیش ازو خانهٔ ما سیدت جوان این پوست

عضو عضو هستر و دیدار میسر دیدار — تحل یا دام سپر یا چشم حیران زیر پوست

جیب چون پنجهٔ آخر بال صحرا می کشد — بر سر سایه اگر دست تو یارا زیر پوست

هیچکس آتش نزد بر صفحهٔ بیجا صیلی
ورنه من هم میکنم بیدل چراغان زیر پوست

بجاست شکوه یاران رفتگان جائیست — زمین و پشت دلش لسکر آسمان خالیست

ز جیب ذره آغوشش بیکدانیجا — که جای تو همه در چشم و دهان خالیست

فریب منصب و گوهر مخور که همچو حباب — هزار کیسه درین بحر بیکران خالیست

ترشح بمزاج سحاب فیض نماند — گر آستین کسی همان چو تو ان خالیست

کدام جلوه که نگذشت ازین سراغرور — تو هم بناز که بیدل امتحان خالیست

برنگ شیشه ساعت طلسم فقر غناست — پر است و فقر اگر آنچه ازین زبان خالیست

برنگ نقش نگین بیدل سبکروحی
نشسته ایم زیا جای ما همان خالیست

بیمغزی و اری بمن سوخته جان بحث — ای شیشه بکن هرزه با تشنه لبان بحث

از یک نفست اینهمه شور من و ما چیست — بر یک گره دون چقدر چیده و کان بحث

گر بیخبری سازکن این هرزه درائی — بگذار که چون شعله بمیرد بهمان بحث

در سر که هوش که چون یاد لبشت — تا رنگ نگردیده نگردانند عنان بحث

از مدرسه دم تازه گریزد دگرش — چون خواست رگ گردن آید بسیان نگنجد

جمعیت گوهر نکند رخصت امواج
بیدل بخموشان نکند اهل زبان بحث

مباد چشمهٔ شوق مرا فسردن موج — چو اشک عرض گریه ام مباش من موج
ز بیقراری ما فارغ است خاطر یار — دل گرچه خبر دارد از طپیدن موج
توان بضبط نفس معنی دل انشا کرد — مباش شیشه نفسها درشکستن موج
فساد ما به تحمل صلاح میگردد — سزد ز تیغ کشیدن شد آرمیدن موج
ز بیدلان مشو ایمن که تیزه حباب — بیکنفس گذرد از هزار جوش موج
چو غنچه دست بسر رشته نفس زده ایم — شنیده ایم شکن در شکن ز داس موج
دماغ سیر محیط اس آبشنید یارب — خط شکست مدار بیاض گردن موج

چو گوهر از سر تسلیم گن شنا بیدل
درین محیط که تیغست سر کشیدن موج

عمریست سر شکی نزد از دیده تر موج — این بحر نهان کرد که آغوش گهر موج
ما را پی دل رسانید بجائی — پیداست که یکقطره زند تا چه قدر موج
مطرب نفست ز مزمهٔ لعل که دارد — در نالهٔ نی نیست امروز شکر موج
مشکل که نفس بر دل ما یوسن بلرزد — دارد ز حباب آینه در پیش نظر موج
تا بر سر ما گستره هستی نشینیم — چون شبنم ما ایمن از انگشتر موج

وحشت ما از دست با فسانه است — زین بحر کسی صرفه برنداشت مگر موج

فریاد کز جرس ازین بی ربط بزدیم — تا چند زند دامن دریا بگر موج

بیدل دم اظهار حیا پیشه خموشی ست
از خشک لبی جاه ندارد به گهر موج

چون شمع برآرد فره ام تا ز سر موج — همچون پروانه زند لخت جگر موج

آنجا که کند جلوه ات ایجاد تحیر — در جوهر آئینه زند سعی نظر موج

مشکل که بزه بدلت ناله عشاق — در طبع گهر ریشه دواند چقدر موج

پیداست که در وصل هم آسودگی نیست — بیهوده بدریا نزند دست بسر موج

در بزم تماشا تو از جوش تحیر — چون جوهر آئینه زند تا نظر موج

بیتابی تار نفس از گوهر دل بود — در روز حساب آئینه پرداز نظر موج

پیچیده دود نفس جوهر دلهاست — در گلشن این بحر بود سنبل تر موج

دانا ثمر حادثه را سهل نداند
در چشم هر بخیر بود تا نظر موج

چرا بلند نباشد چو شیشه گردن موج — که بیخودی دل عافیت بگردن موج

نه شور حادثه کم خانه نیست دل روشن — بآب جوهر آئینه نیست شیون موج

بپیچ و تاب تو تشویف آبرو عجز است — شکستگی ست لباس حریر بر تن موج

خموش بیدل اگر راحت آرزو داری

کرشمهٔ تیغ زبان بجوهر لبیدن موج

ای پرده‌دار جلوه ز طرف نقاب صبح
تا کی روی چو دیدهٔ انجم بخواب صبح

از زخم ما و لمعهٔ تیغ تو دیدنست
خمیازه کاری لب مجروح آب صبح

از چشم نوخطان بحیا میدهد نگاه
گرمی بجوشد آنقدر از آفتاب صبح

چون سایه‌ام سیاه دل داغ کرده است
شبها گذشت سر نکشیدم نقاب صبح

در عرصه‌ستم عرق شرم خون گریست
شبنم تری کشید بموج تهراب صبح

بیدار ایم بخواب دگر ناز میکند
پاشیده اند بر رخ شبنم گلاب صبح

رفتیم هیچ جا نرسیدیم وای عمر
کم شد بشبنم عرق آفتاب صبح

تا بوی در قلمرو تحقیق وا کشیم
بیدل دواند ایم نفس در رکاب صبح

بازم از فیض سحر آماده شد ساز و سامان صبح
میدهد چاک گریبان در کفم دامان صبح

تخم شبنم ریشه عبرت درین گلشن دواند
خنده‌ام تومیدهد بار یزش دندان صبح

ناز کلفت تا نعیم اما زبس کم فرصتی
شام ما هم میزند پیمانه دوران صبح

تا کی خواهد هوس گرد خیال انگیختن
در نفس فرصت همین قدر است فرصت عصیان صبح

بیخودی سرمایهٔ ناموس گاه و جشتیم
میتوان کرد از شکست رنگ ما دامان صبح

فتحیابی آخر از چاک دلم گل کرده است
سایهٔ چشم سفیدی نیست در کنعان صبح

برگ غفلت شاهد اقبال فیض بیدل است
چشم گر وا کرده باشد جزء دیوان صبح

بیدل اگر نه شد ره ادراک تو شمس
نسخه دو کون گو ز پریشانی خیال
محو انجام داغ بیمر آغاز غم کجاست
بتوان گل مزار مکان خواند مهمان صبح
مقطع بر گذشت ز مطلع دیوان صبح
بر فروغ شمع کی دود نظر حیران صبح

تخم اشک سیفشاند آه از خود می رود
غیر شبنم نیست بیدل زاد و بر امان صبح

بازتابان گشت لعل تو خط لدار سرخ
غنچه اش آمد برون از پرده زنگار سرخ
چین گلستان در کمین لاله زار دیگرم
عالمی محو گل من داغ آن دستار سرخ
آن بهار تازه دارد میل حسرتخانه ام
میتوانکردن چو برگ گل رو دیوار سرخ
شوق خون شد گو جگر رنگی بدامان آورم
لیک گر اشکیکه با شبنم چکیدن دارد سرخ
پیکرم از ناتوانی خون رگ گل چون شود
تا دم تیغ تو سیکردم باین مقدار سرخ
رنگها دارد فلک مغرور آسیائش میباش
جانب این خم نمی آمد برون هر بار سرخ
اینچنین نالیکه خون آلود از دل کرد گل
عندلیبا چی طوطی میکند منقار سرخ
رنگ و بو هم اگر چو شبنم سنجی منفعت ماست
کاین لباس تر توان ساخت بهر بار سرخ

عافیت رنگی ندارد در بسیط اعتبار
بیدل از ندرد دست شبنم این گلزار سرخ

چه کس ستکه عاشق گل سمن گوید
بگو بیاد تو خون گردد و چمن بوید
بفتنه طلب عیش شکیبه دیده یعقوب
سفیده شد سحر است پیرهن گوید

سوال حسرت دیدار محرمم هستم
نفس آینه گیرم تا سخن گوید

بحسرت زیست آیا پیام مشتاقان
گر طپیدن دل بی‌لب و دهن گوید

مثال کاوش ناخوش نشست بیدل اینجا
ز شمع میشنوم آنچه انجمن گوید

ز بس بعشق تو گم گشته خودم بیدل
بیاد خویش نگیرم هر که لفظ من گوید

همچو مینا غنچه را زر بار آهنگ شد
پرتو از رنگ خزان بر دیده‌ام رنگ شد

گوهر نمکینم باین افسردگیها حسرتست
بسکه زیر بال اندم صید بیم سنگ شد

در طلسم بستن گان قضای داشتم
تا نگاه آغوش پیدا کرد عالم تنگ شد

چون خط آخر از آئینه بیرون دمید
دور هم از شعله حسن تو آتش رنگ شد

کسب آگاهی کدورت خانه تعمیر ماست
هر قدر آئینه شد دل بیشتر زنگ شد

بیدل از درد وطن خون گشت ذوق غربتم
بسکه یاد آشیان کردم قفس هم تنگ شد

جمعیکه پر بغبار هنر در شکسته اند
آئینه از نزیت عجز شکسته اند

با شوکت جنون هوس جاه هم بس است
دیوانگان در آبله افسر شکسته اند

گردون غبار دیده همت نیشود
عنقای دامن مژه بر شکسته اند

در محفل که آفت سازش سلامت است
آسایش از دلیکه مکرر شکسته اند

بیماری مواطع را علاج نیست
صفر عرض بگرد شکسته اند

پرتو کس نمی‌افتد نمی‌رسد — گلهای انجمن چقدر دل شکسته اند

بیدل همین تماشو نومید مطلبم
زین بحر قطره ها همه گوهر شکسته اند

اگر معشوق میپرسد کرا عاشق وفادارد — تماشا صفت دیدنها محبت رنگ میدارد
درین وادی که قطع الفت اسباب جمعیت — بنالید یکسی هر که چشم از آشنا دارد
سبب کم نیست گر برهم خورد ربط تعلق را — چو فرگان هر چیز از خود چندین عیبها دارد
بخلتها نیاید دام معذوری ادا کردن — نماز مجنون پیش از قضا کردن قضا دارد
بدل ناگرد امید است از ذوق طلب بگسل — جهانی را گدا در سایه دست دعا دارد
قدیر ان تواضع میکند عیب جوانی را — پلنگ از بهر صید خویش چندین پشت دوتا دارد
خیالی میکند شوخی که دام اظهار کوهستی — هنوز این نقشها در خانه نقاش ما دارد
فنا پرورد گاهیم از مزاج ما چه می پرسی — فضای عالم موهوم یکساله قضا دارد
اگر میحرم یا بحریم گر آیم با گوهر — دوتی نقشی نمی بندد که آن از بود ما دارد
نماند از تغافل میشناسد بیدل در سوالی — که جنس جلوه عریان بصر چشم حیا دارد

حذر کن از تماشاگاه نیرنگ جهان بیدل
تو طبع نازکی داری و این گلشن هوا دارد

بازیتا یم احرام چه دری بندد — گر غبارم نفس صبح کرمی بندد
عرض جوهر هنری میطلبد منت ملک — ورنه چون آینه دست هنری بندد

بی‌وصلیست که این تیرگی در ایمان است — بال پرریختن ناله شکر می‌بندد
فکر جولان همه تشویش عبارت‌ساز است — فطرت آبله مضمون دگر می‌بندد
تا کی قصه مستقبل ماضی خواندن — باخبر باش که افسانه نظر می‌بندد
کسب جمعیت دل بسته ضبط نفس است — تنگی قافیه موج گهر می‌بندد
شمع این محفل از داغ جگر بنیاد گرفت — آنچه در بانگنم عجز بسر می‌بندد

نالهام داغ شد و بی‌اثر یها بیدل
تیغ چون منفعل افتد بسپر می‌بندد

هر کجا عشاق را طلب منظور شد — رفتن رنگ دو عالم خون ناحق شد
بود بی تعمیری صرف بنای کائنات — دل خرابی کرد کاین ویرانها معمور شد
آبله را سعی با مردی نمی‌آید بکف — ریشه تاک از دو دین صهبا انگور شد
برق فیض گر چنین دارد کمین اعتبار — جسر من تا عافیت خواهد کمین مور شد
زینهمه حسرت که مردم در خراش مرده‌اند — جمع شد خمیازه خنده دهان گور شد
چون سحر کم نیست گر عمر فنا بر باد داده‌ایم — بیش از این تا چند ان سامان نفس مغرور شد
دل شکست اما کسی را نالهٔ ولی نبرد — موی چینی جوهر آیینه فغور شد
ساغر عشق مجازم نشئه تحقیق کرد — مشت خونم جوشن مجنون میر و منصور شد
کاش چون نقش قدم با عاجزی مسلک نبود — سبکه سیرم بارسائی کرد تا منزل دور شد

عمرها شد بیدل احرام خموشی بسته‌ایم

آخر این ضبط نفس باعث خروش صور شد

بیدل چند خیال گل و شمشاد کنند
خون شوند این همه کز خود چمن ایجاد کنند

وضع انشای سخت خجالت دارد
هر کجا آئینه هست رخ من یاد کنند

موج هم از مشق طپش رفت بطوفان گیراز
یک گهر معنی افسر و نهم ارشاد کنند

بوی گل تا نکشم رنگ رهائی نکشم
نیستم سرد که پا در گلم آزاد کنند

عمرها شد عرق آلوده تلاش سخنم
نسیمی نفس سوخته لم یاد کنند

نرگس یار بحالم چه اثرها دارد
معنی منتخبم بر سر من صاد کنند

یار را باید از آغوش نفس کرد سراغ
انقدر دور مرو تا نرسد کز فریاد کنند

من بیدل بهنی مدرسه نسیانیم
هر چه گردید فراموش مرا یاد کنند

بشکم آهی دل از حسرت قاتل بدر آمد
سر شک از دیده با ال افشان ازبسمل بر آمد

سراغ راه گم کردست در وحشت گه امکان
طلب از آبله پای نزد از منزل بدر آمد

بگو شش ربط نتوان داد اجزا هوائی را
دل از خود جمع کردی عقده مشکل بر آمد

ندارد صرفه عبرت مقام خود بفهمیدن
سخن صید پیش خود از زبان دل بر آمد

رهائی از هستی نپیراز خاک گردیدن
ازین دریا عبرت هر کسی ساحل بر آمد

دماغ خاکسارم هم عروج نشئه دارد
من بیدل ندانم تا هوا از گل بر آمد

کدام اوهام چشمی طرف حساب من
محیط از خود تهی گردید تا بیدل بر آمد

۱۱۷

جمعیت ازان دل گم پریشان تو باشد
معنوی ازان تیغ دگر دیران تو باشد

عنقای بهار چمستان خیال اند
پوشیدگی آئینه عریان تو باشد

بر نقش قدم عالم خمخانه نازی ست
هر جا اثر لغزش مستان تو باشد

بینید که دل در طلبش پا بس نمی رود
قربان تو قربان تو قربان تو باشد

هر جوش تبسم کده ناز بهارست
چینی که شکن بر در دامان تو باشد

در دل طپشی میچکد از شبنمه هستی
یارب که نفس جنبش مژگان تو باشد

نظاره کزین به کونین نه پرداخت
پیداست که حیران تو حیران تو باشد

بیدل سخنت نیست جز اشای محبت
کو آئینه با صفحه دیوان تو باشد

نگه ز زردی تو کامیاب میگردد
تهی آئینه آفتاب میگردد

کمند گردن آرام نارسائیهاست
شکسته بالی نظاره خواب میگردد

غرور عشرت ما با شکست نزدیک است
دمی که قطره ببالد حباب میگردد

ز عافیت گره اعتبار خواستنم
چو نقطه گم شود از خود کتاب میگردد

ز سیل کاری اشک ندامتم دریاب
که آرزو چقدر بی تو آب می گردد

نفس بسینه بیدل ز شعله شوقت
چو دود در قفس پیچاب می گردد

طرب‌گه وحشی‌ست اینجا غافل مه بیهوا ارزش
مگر دیده‌ست این رنگ نقد از خود که وا گردد

نگین گر فرازی تا نسازد هر پا مالت
نگینی آخر از جرم سر کشیها بوریا گردد

طواف خاک مجنون کعبه از کوه کن تا کی
اگر سودی اسر لری بگو تا گرد پا گردد

نم هستی ز منجلت همت من نمیدارد
که می‌نیم عرق سرمایه آب بقا دارد

همای همزه گردی میزند موج از دماغ من
مبادا محو گردانم سر وا مانده پا گردد

سراغ عافیت در عالم امکان نمی‌یابم
زین رنگ امید اینجا نداتم تا کجا گردد

نجا موشی رساند معنی نازک سخنگو را
چو سوز انگاشه چینی نماید بی صدا گردد

دل آگاه را لازم بود پاس نفس بیدل
بدام ریشه افتد چون گره از دانه وا گردد

بلاگستان گل چه نیرنگ اند شگفته اند بر نکهه عالم تنگ اند
بر ادی که طلب نارسائی مقصد اوست هنوز شیشه گران در شکستن سنگ اند
تو هم بر سر مینای خود چه میرزی هنوز شیشه گران در شکستن سنگ اند

ز خلق این همه بیگانه نیستی بیدل
تو هرزه فکری این قوم عالم تنگ اند

عدم از پیش برهانی ندارد وجود هست انچه امکانی ندارد
کشاد لست چشمت حیرت ارست جهان پیدا نهانی ندارد
گر انی هستی ز شبنم چه خواهد سر این نامه عنوانی ندارد

محبت وسنگاه عافیت نیست — تحیر ربط مژگانے ندارد

بخندای صبح بر عریانی چرخ — گریبان تو را دامانے ندارد

تظلم دوری از وصل ست ورنه — نفس در سینه افغانے ندارد

چه دانش ها که بر باد فنا دیم — جنون هم کار آسانے ندارد

مرو تا از دل خوبان نجوئید — وطن در گلستان سامانے ندارد

خیال زندگی دردی ست بیدل
که غیر از مرگ درمانے ندارد

تا ز گرد انتظارم مستفیدم کرده اند — رسیده الفت از چشمم سفیدم کرده اند

نغمه ام اما بقیم ساز موهوم نفس — در خیال آباد پنهانی پدیدم کرده اند

دیده قربانیم ترک انتظا حسرت ست — از کف خلوت طراز نیاعیدم کرده اند

یاس کم تا همتم سامان آزادی کند — عالمی ادام تسخیر امیدم کرده اند

آرزو تا گذرد زین کوچه بی تلقین درد — طفل اشکی چند در پیری مریدم کرده اند

حسرت من می پسند همدانش بزم کنات — در دل ذره صد بیاشیدم کرده اند

بیدل از پیری سراپایم خم تسلیم ریخت
سرو این گلزار بودم شاخ بیدم کرده اند

رشندان چو آئینه بر هر چه رو کنند — هم در طلسم خویش تماشای او کنند

این بوالهوس که گرد دعوی کشیده اند — بحر حقیقت اند اگر سر فرو کنند

عنقاست در نظر و امکان لعاب عشق
آنجا بهار را قفس رنگ کمی کنند

حیرت متاع گرمی بازار دهر باش
یکسوست آنچه در نظرت چار سو کنند

ای غفلت آبروی طلب پیش از مرگ
عالم تمام است کز استجو کنند

آسوده زی که ابر نیاید پیش از انتظام
از دوغ خویش خاک بچشم عدو کنند

تمثال عافیت نکند گرد این بساط
آیینه ها مگر بگلستان غلو کنند

شوخی بسیر عالم ما در نمی برد
چشمی گرد آبله پا فرو کنند

بیدل باین طراوت اگر باشد انفعال
باید جهانیان ز جبینم وضو کنند

بعد از تو سبزه خط در سیاهی میرود
آبی خورد غافل ماهی خوش نگاهی میرود

گیرد دو مانع رنگ طوفان برگ گل
خون با دو دست خواهی نخواهی میرود

جان پیش طبع بیمایت ندارد قیمتی
رایگانی گو هر از دست سیاهی میرود

لذت هوسهای سری بگذر که در انجام کار
شمع این محفل بداغ بی کلاهی میرود

با قدم برگشته چندین فکر عبرت ایلهیست
همچو برج چنگ این قلابها هی میرود

شرح تصویرم مپرس از درد و داغ حسرتم
مثل من عمریست تا گردید راهی میرود

بیدل انجام تماشا محو خوبان گشتنست
اینهمه بی گمبانی نگاهی میرود

زیر دام آورد شم گر فشار اینچنین باید
ز خاطر نذر اشم سبکسار اینچنین باید

من بخون غلطیدنی تو عالمه پرسیدنی
غافلی آخر تماشا زار اینچنین باید

نگفتم نوحه‌ها بر غمزگان لخت دل گفتیم چون شد
بدین عجز و طلب پاس نگه دارا نچنین باید

بر آن هم نگردد خواجه از حسرت کفی پر غم
گر از انصاف می‌سنجی خریدار انچنین باید

زمان را بهر آگه نیستم لیک اعتقاد دانم
که در عرض بزرگی ریش دستار انچنین باید

ز پا ننشست آتش تا نشد خاکستر از لغزش
بسنجی هم عبرت کار انچنین باید

محبت چهره نکشود از حجاب غفلت امکان
که صیاد دل گم‌ستا نجا و بسیار انچنین باید

هوا پرطبر انگیزد غبار از خاک مهجوران
همین آزار می‌باید که نا چار انچنین آید

نفس هر دم ز قصر عمر خشتی می‌کند بیدل
پی تعمیر این ویرانه معمار این چنین باید

ز رو نفس فال تن آسانی دلی ار استند
بیابانی کمد کوشش نمی‌ار استند

خوش آن باحت آرزو کرد پیش ان د
عنایت جستم دماغ بسملی ار استند

سیاه بخت آئینه امکان ز تمثال دوئی
شش جهت گردند فرد با علی ار استند

بهر گرد هر نشانی کی بامن اندیشگان
پیشتر از خاک گشتن ساحلی ار استند

کعبه بتخانه نقص مرگز تحقیق نیست
هر کجا گم گشته ره سر منزلی ار استند

چون جرس از لسکه بندد آهنگ ساز رفتم
گرد ما برخاست هر جا محملی ار استند

دست هر امید محکم داشتم دامان گلے
یاس تا بکسین نباشد بیدلی ار استند

محرم آهنگ ان شو سر بر آواز نه
یک نفس از خامشی هم آئینه پرداز نه

گنجور دیوان در بغل آمد سر بر آورد و بستن
این بها را نکر مضمونے باین آمد بلند

عاقبت بینی نظر پوشیدن است از عیب خلق
آنچه از انجام خواهی بستن از آغاز بند

ناله میگوید بمو از شش بجا می رسد
ای اثر مکتوب بار شعله آواز بند

خار آبستن بنگ است اگر ایمانت کرد
بی تکلف خلیش را چون نغمه آواز بند

دستگاه از من برد هشتر رفته گیر
هرچه می بینی بخود چون رنگ آواز بند

بر طلسم غنچه تمهید شگفتن آفت است
عقده از دل اگر وا کرده باشی باز بند

بیدل ایجا یاس مطلب فتحیاب مدعاست
از شکست دل کشادی بر طلسم راز بند

به پستی وا نماید هر که از دون نشان دارد
سحر از پا فتادگان بگردون نردبان دارد

بجز دست نیفتد ز اجزای جهانگیری
چمن از برگ برگ خویش دامن میان دارد

تامل گر کنی هر سر نمی میرود از خود
طپشها آورد بحر گوهر هم گمان دارد

دماغ خون من چون از شکستگی برنیارد
کم استغنا نگیرد دست بیت امتحان دارد

بلندیها بپستی متهم شد از تن آسانی
ترا گر پرواز در زمین هم آسمان دارد

بزنگ آتش یاقوت نابیدست درد من
بحسرت رفته شوقت عجب ضبط عنان دارد

ز غربت زدم کز خلق کنجی داشتم خود را
ندانستم که این بیگانه هوسها چند کان دارد

بصد رنگ از غنایی چند این رنگ پیدائے
همان موهوم کمتائی مرا از این نهان دارد

غبارم نیستم گر نمی سرشتم از اشکم
غبار وحشتی من غیر ازین وامانده گان دارد



از نسخه بستان دوم دخل و کشی انبی
نیز نظم الکار سیاه و نیز نقیص ایشان
بحث خلق از حقت باطل کرد
غزل نیشه
تبات کیمیا از نقد و غل

زخود کانی برون آئی نهان از خلق شو بیدل
کز قعر اوج هستانی همین یک زد بان دارد

آب رنگ عبرت صرف بهارم کرده اند
پنجه افسوس بر دل نگارم کرده اند

زیر بین شبنم صفت گر بارت بزمگان بسته ایم
دستگاه چشمداشت انتظارم کرده اند

هر که بندم همت دانش کم جمع بخیرد
نزد اغنیای مجنون اعتبارم کرده اند

هستیم حکم فنا دارد نمی دانم چو صبح
تخت آلود نفس هر چه کارم کرده اند

محکم در قطره کی آسایش صد بوم داشت
تا شدم گوهر بدوش خویش بارم کرده اند

باکدامی ذره سنجم آبروی اعتبار
آنقدر هیچم که از خود شرمسارم کرده اند

پیش ازین تعجیل برق مدعا هستی گداخت
یک نگاهی داشتن اندر شمارم کرده اند

سخت می شوار ستیون آئینه خود را نباز
عالمی در سراغ خود دچارم کرده اند

برنشانیهای چندین نالهام اما چه سود
از دل افسرده جنسوکو سپارم کرده اند

سر بشر پرواله عالم دستگاه بیستی
تا دهم عرق برانشانی شکارم کرده اند

بی نوائی نیست بیدل شبنم وا مانده ام
از گدا از صد بری یک شیشه دارم کرده اند

هر کجا شمع تماشای تو روشن میشود
از زمین تا آسمان آئینه خرمن میشود

بیقراری چون ز جمعیت نداشت مشکل است
نله را از بیخ هم سامان رفتن میشود

با همه آسودگی دلها ما آواره اند
شوخی موج این گهر را هم دلاجین میشود

پی آزادان زنجیر تعلق بند نیست
نام را نقش نگینها چین دامن میشود

شیشه سنگ آتش آئینه را آرد بسا
عالمی از هم جدا از وصل تن میشود

جاده فتحی چو گرد عجز نتوان یافتن
پیکر از هم شکست خویش جوشن میشود

فیض مختار است اما عجز بسیار است باید
دست نخوا هم او شدن هر چند دامن میشود

پیری اشک ندامت هم چو صبح شبنم است
بیدل آخر حاصل هر شیر روغن میشود

تماشا رنگ لبس بی حجاب می بافند
بروی گل ز دریدن نقاب می بافند

درین چمن که هوا داغ شبنم آرا است
تسلی بهزار اضطراب می بافند

بوی هم نمی شد دگر چمن کجا ست بهار
هنوز رنگ بطبع سحاب می بافند

کمند صید جهان چشم نقش را زیبنده
چو عنکبوت سراسر نقاب می بافند

مباش منکر اسرار سینه چاکی خویش
بکارگاه سحر آفتاب می بافند

کباب شبنم عدم مار تهمت هستی
بر آتشی که نداریم آب می بافند

ز شیشه نازه ما هم بسته شد بیدل
بموج خنده تار حباب می بافند

اگر خضر خطت از چشمه حیوان نشان دارد
عقیق لب چرا چون تشنگان پر زبان دارد

تماشا گر نما دهد آئینه حیرت
رخت در طاقهای ذوق صد آئینه دان دارد

نمی پرسد بروی نوائی هیچکس ما را
درین گلشن شکست طائر ما را تماشا کن

مگر داغت که دستی بر دل این ناکسان دارد
که مرغ رنگ ما ان بر بر گ خزان دارد

۱۲۵

کسی را دعوی آزادگی چون سرو نمی‌زیبد
که او هر چار فصل از بی‌نیازی یکزبان دارد

نمی‌گنجید بچشم شوق حیرت آئینه‌ام اشکم
بهار گلشن آئینه را شبنم زبان دارد

چرا زین آبروی خس دبالد بیستون غم
که نقش از دل فرهاد سنگش نشان دارد

ز خود کامی بود آجاده رفعت تا شکن کم
که معراج سرافرازی همین یک دبان دارد

بسی دوشیدم چنان زارم که در جولان بیتابی
نمی‌پیرهن تحریر یک نبض ناتوان دارد

مشو غافل ز تعجیل بهاران کاندرین منزل
جرس‌ها از شکست رنگ گل این کاروان دارد

چو شمع کشته از خاکستر خود می‌کنم بالین
خموشی آه داغم آورد زیر زبان دارد

یاد شوقی کز حیا یت دل ما شاد بود
در شکست بن اشتر اجوش مبارکباد بود

تا مگر آئینه گردیدن گرد از کارمن
بند حسرت سخت‌تر از میقهٔ فولاد بود

زندگی را مغتنم میدانستم غافل ازین
کز نفس تیغ دودم در دست این جلاد بود

بلبل ما از قفس در بار گلها می‌کشد
گر پری نیز وچو رنگ از خونش هم آزاد بود

عالم آسایش تماشا خانهٔ غیب است
عکس بود آجلوه تا آئینه‌ام در یاد بود

سر اگنون نسخ خاموشی ازمن میبرد
یاد ایامی که موهم برتنم فریاد بود

صد گلستان چین ما بخودی طی کرده‌ایم
لغزش پا هم براهت خانه بهزاد بود

منفعت گر سعی ناکامی با ستغنا زدیم
ورنه دل مستسقی عالم سراب آباد بود

پیریم چون سبک غرتکلیف جان کندن نداد
قامت خم گشته بیدل تیشهٔ فرهاد بود

تو ان اگر همه دوران بآسمان گردید
بگرد خواهش کیفیل نمی توان گردید

چه حرصها که نشد جمع ما بخود خندیم
هوس متاعی ما عاقبت دکان گردید

ز خود برآمدگان یکقلم بروی زمین
نفس دکام گذشت از خود فغان گردید

گهر بلعبت خودداری از محیط جداست
نیامد این همه بر طبعها گران گردید

بهار چشمک رنگی نیاز وحشت داشت
شرار کاغذ نیز گل فشان گردید

چو طفل اشک بمرسل رسائی طبعم
ز خود گذشتم اگر در سر زبان گردید

ولی بدست تو افتاد مفت شوخیها
بروی آینه صیقل رنگ می توان گردید

خوشم که عشق بکبر استخوان پروانم
شکسته بالی من در قفس نهان گردید

## عدم سراغ جهان تحیر بیدل
## غبار من بهوای که ناتوان گردید

چشمت را تعلق رام نتوانست کرد
باده ها هیچکس در جام نتوانست کرد

در جنون زاریکه ما حسرت کمین راحتیم
آسمان هم کفن آرام نتوانست کرد

گردد لت صداست از کردهی بیباکی
قبح شخص آئینه را بد نام نتوانست کرد

آرزو خون گشت ز استغنای معشوق بس
من دعا ها کردم او دشنام نتوانست کرد

نیست در بحر محبت جز دل بیتاب من
ماهی گرداب فرق دام نتوانست کرد

موج گوهر همه خشکی نشد محتاج آب
طبع استغنا نظر ابرام نتوانست کرد

در عدم هم قسمت خاکم همان آوارگیست
مرگ آغاز مرا انجام نتوانست کرد

اشکم اگر ز خاکستر دامان از شستن
این یکمین شبنم خاکت کی نام نمود است کرد

نالها در دل افسرده امانه بست احرام
گرد این کاشانه سیلابم نتوانست کرد

آب زد بیدل به راهش عمرها چشم ترم
آن ستمگر یک نگه انعام نتوانست کرد

چون شفق از رنگ خونم سبحه گلچین شد
ناخنی هم زان حنابی بی نمک رنگین نشد

داغم از داد رستگیها می عطای بی اثر
گر فسون مدعا محنت کش آیین نشد

با لباس فقرم از آلایش دنیا چه باک
این ندامت گر نه آب آیینه سنگین نشد

ناز هستی در تماشاخانه من عیب نیست
کیست در سیر بهار آیینه خودبین نشد

بسکه آزادست بیدل از غبارات دوئی
ناله هم این مصرعه برجسته را تضمین نشد

تا ساز نفس با کم مضراب نگیرد
آهنگ جنون وامن آداب نگیرد

با تشنه لبی ساز مخور آب ازین بحر
تا خلق ترا قحبه گرداب نگیرد

دل مست جنون ست مگو پند خرد را
کامروز سراغ من گرداب نگیرد

آخر به گه محو شود یخ خم موج
تا چند دل از عالم اسباب نگیرد

بی کینه ام از خلق بر نگیزد چو با فوت
سوز اثر آتش من تاب نگیرد

بنیاد تو تا چند شود سد ره عمر
بیدل کف خاکی ره سیلاب نگیرد

صبحی بکوشش عبرتم از دل نوا رسید — کاتی خبر بنالهٔ من رسید آنچه داد رسید

دریاست قطره که بدریا رسیده است — جز ما کسی دگر نتواند بما رسید

نا بال افزرد ز فلک شکوه‌ات خطاست — غم نیز نعمتست اگر انتظار رسید

برق شرار دیده ز دشتم بپرس — بالی نشانده‌ام که ندانم کجا رسید

نا دادی غبار نفس طی نمی‌شود — نتوان بمقصد دل بیدار رسید

چون صور ناله بگذرد از بند بند من — صد جان نشست حسرت دل تا بما رسید

قانون خیر باد نفس ساز مفلسی‌ست — هر جا رسید از کف خاک دعا رسید

تنها نه من جنون ز بوی و خشتم — گل نیز ازین چمن بگریبان هوا رسید

از خود گذشتن فلک ز نی نگاه — مانگذری نمی خود نتوان بهیچ جا رسید

رنگ پریده فا بل گرد سراغ نیست — جائی رسیده‌ایم که نتوان بما رسید

بیدل من آن سرشک ضعیفم که از مژه
باخاک هم بلغزش چندین عصا رسید

شب از شوق تو پرواز م بهار آهنگ بود — بتخوانم در تنم چون شمع مغز رنگ بود

خواب راحت باخت دل آخر بافسون وفا — دست مژگانی بهم آئینه تا در رنگ بود

هر بن مویم بپیری آشیان حسرتست — یک چمن بین گریبان نغمه این چنگ بود

ناله ما از گداز شیشه موزون کرده‌ام — پیش از نیم طلعت آواز شکست سنگ بود

نوحه طوفان کرد هر نغمه سر کردیم ما — ساز ما را خبر باد عشق پیش آهنگ بود

بی نشان گرد سعی سیه دشت دل سنگینت آب — رنگ می پیرهن تست از بسکه مینا رنگ بود
اشکم از لغزیدن بر دوش صنعتگران گذشت — قطع چندین جاده با انداز غدر لنگ بود

قید دل بیدل نفس را هرزه سنجی وهم کرد
شوخی نازی بری در شیشه پر نگ بود

عقل اگر صد انجمن تدبیر روشن میکند — فکر مجنون سطری از زنجیر روشن میکند
انتظار فیض عشق از خامی خود میکشم — خونبها از سعی آتش دیر روشن میکند
از عرق جبهه افسون چراغان خوانده ایم — بزم ما را خجلت تقصیر روشن میکند
مگذر از صیاد بی مطلب که صحرای امید — خانه برق از رزم نخچیر روشن میکند
گر خیال آئینه دار اعتبار ما شود — صورت خوبی بصد تغییر روشن میکند
عالمی چشم از مزاج ما بعبرت آباد داد — خاک ما فیض هزار اکسیر روشن میکند
داغ نومیدی دارم که در هر دم زدن — شمعها از آه بی تاثیر روشن میکند
ای شرر رفتن نگاهت جلوه ایجاد ما — آتش این بیضه چشم شیر روشن میکند
گرمی هنگامه امکان جلال عشق بود — روزگار آئینه ما دیر روشن میکند

هیچ کس در بر نه زد بیدل ز زندانگاه چرخ
عجز ما این خانه دلگیر روشن مے کند

قدح می در کف راست شمع گل در آستین دارد — درین محفل عرق هم پرور هر کس چنین دارد
گره در طبع بی چیز افزون ناله عنا تر — کمند نارسائی در خور سلمان چنین دارد

رهائی نیست ما را از فلک بے مہر کج دیدن
بہر جا دانہ آسیا زیر نگین دارد

بحیرت گوش کن پردہ دل وا کنستی حرفی
زبان ہر آئینہ آہنگ حزین دارد

نمی خواہد کسی خود را غبار آلودہ درد ے
اگر ما درد دل داریم زاہد درد دین دارد

تو ہر رنگی کہ خواہی جلوہ کن در تنگنای دل
سراسر خانۂ آئینہ ام یک دل نسین دارد

از ما نی تعلق نیستت قانع بخشت ما را
نفس تا نالہ دامن زند صد رنگ چین دارد

سر شکم دود آہم شعلہ ام داغ اولم سیدل
چو شمع از حاصل ہستی ہمین سامان ہمین دارد

بنای دل از ہر چہ کہ دارد گلہ دارد
پاسبان در تو ہزار آبلہ دارد

زنہار بی رفتن مجنون رسوا نشان گیر
کہ عافیتی ہست ہمین سلسلہ دارد

ہر جا روی از برق فنا جا نتوان داد
عمریست کہ آتش بے این قافلہ دارد

یک غنچہ بصد رنگ گل افشان خیال است
کیمیائی او این قبر رم دہ دلہ دارد

دنیا لم غفلت عقبی غم اعمال
آسودگی از ماد و جہان فاصلہ دارد

گفتہ نشنہ از راہ نجاتی نتوان برد
ہشدار کہ پای تو ہمین آبلہ دارد

در دیدہ گل چند دہد نالۂ بلبل
بیدل غزل ما بہ شنیدن صلہ دارد

شب غبار نالۂ دل سر بہ رنگ بود
یارب شکست شیشہ رمن از چہ رنگ بود

عالم بخون طپیدہ نومیدی من ست
جستن صید گاہ مرا دم خدنگ بود

از بسکه بید باغ تماشای فرصتیم
ما را بخود نیامده رفتن درنگ بود

حسن از غبار شوخ نگاهان رسیده است
اینجا هجوم آئینه بنشست پلنگ بود

در بزم دل روحبان جلوه تنگ بخت
آن جامه قدر تو چه مقدار تنگ بود

از گشتنم نشد چو شفق طرف دامنی
خونم در این تمکده نوید رنگ بود

بوس نفس تبسم صبح امید کیست
اینجا همین بهار حنا گل بچنگ بود

صهبای مگر تلافی آزادیها کنند
مینا شکست آنچه بدان سنگ بود

آهی نکرد گل که دمی از خودم نزد
رنگ شکسته ام بچندین خدنگ بود

بیدل بجرم خویش فرو برد چشم تم
چشم بهم نیامده کام نهنگ بود

باغ نیرنگ چمنزم نیست تا سامان بگیرد
خون خود بر صد شگفتن داغ عریان بشگفد

تنگنای طینه دهرم امکان کجاست
آنقدر دست کز یک خم گریبان بشگفد

آبیارا ادبکاران گذار از حسرت است
چشم ما مشکل که بر رخسار جانان بشگفد

زین چمن محرومم اما چشم خوابی دیده ام
بی بهاری نیست حیرت گلشن آسان بشگفد

اشک من گلچین دم از حسرتم غافل مباش
ناله اندوه این گل گر بستان بشگفد

تا تیار گرفتاری که نقش پای اوست
دل طپیدا آئینه مالد گل دامان بشگفد

نیست غیر از شرم حاجت ابر گلزار کرم
میکند ساحل عرق تا دست احسان بشگفد

هیچ تخمی قابل سرسبزه امید نیست
اشک باید کاشتن چندانکه طوفان بشگفد

بروں از پوس بیدل پشت دستی میگزم
غنچہ این عقدہ کاش از سعی دندان بشگفد

نقش دوئی بر آئینہ بن بستہ اند
زنگی دست اینکہ بدیم شکستہ اند

آفاق بیت مرکز آرام یکجس
زین خانہ کمان ہمہ یکسر جستہ اند

ابنای روزگار برای گلوی ہم
خنجر اگر شدن نتوانند دستہ اند

بیگانگی ز وضع نفس بال میزند
این رشتہ تا ز نغمہ الفت گسستہ اند

مارا بہان بخاک رہ عجز واگذار
وا ماندگان کہ آبلہ این شکستہ اند

بیدل بستہ است گہر از طلسم آب
نقدی ست آنکہ در گرہ اشک بستہ اند

دلدار رفت دیدہ بحیرت دوچار ماند
با فشان برگ گل آن بہار ماند

مژگان ز دیدہ قطع تعلق نمی کند
مشت غبار من برہ انتظار ماند

پیری سراغ خجلت عمر گذشتہ است
مزدور رفت دست ہوس بر بار ماند

آنجا کہ زمزمست نفس عجز می کشم
دست ہزار سنگ بزیر شرار ماند

یا سم نداد رخصت اظہار نالہ
چندان شکست کہ نفس در نہار ماند

خودداری بعقدہ صحرا می رسید
در بحر نیز گوہر من در کنار ماند

زنہار خو مکن بگران جانی آنقدر
شد سنگ آنکہ درین کوہسار ماند

دل را طپیدن از سر کوی تو برنداشت
آن گوہر آب گشت ہمان جا کہ ما ماند

بیدل ز شعله کم نفسی تازه است
داغی چو شمع کشته لوح مزار ماند

از پنبه اگر آتشش سوزان گله دارد
دیوانه هم از خار مغیلان گله دارد

از چرخ نه هر آبله پایان گله دارد
جای گله آنست که انسان گله دارد

زنهار بخود نیز ترحم بنمائی
امروز درین انجمن احسان گله دارد

اظهار عرق نخجلت دیباچه سرم شت
کتوبین از شوخی عنوان گله دارد

ای بیخبر از کم خردان شکوه چه لازم
آدم نبود آنکه ز حیوان گله دارد

مجبور فغارا چه تکلم چه خموشی
چندانکه نفس میزند انسان گله دارد

در نسخه کیفیت این باغ و فا نیست
مضمون گل از بستن پیمان گله دارد

بیدل هوس داغ محبت نه فروزی
امشب که تو داری ز چراغان گله دارد

شب که در بزم ادا قانون حرمت ساز بود
اضطراب بیدلی برهم خورد آواز بود

صافی دل کی دهد تن وحشت اندیشم مرا
یاد ایامیکه این آئینه بی پرواز بود

عشق بی پروا داغ امتحان شهرت
دسته خاک ما هم قابل پرواز بود

زیر بار منت داغ محبت نیستم
قطره شبنم چو شبنم در بغل اعجاز بود

گر دی و صلش طلسم اعتبار ما شکست
در تمنای همین یکمه می بی غبار باز بود

در حضور تو کنون خجلت کشش سوئیم
عمرها عریانی پرده دار راز بود

کاش تا هم یکدم با خویشتن میساختم
شمع در انجام داغ حسرت آغاز بود

یک گریبان ضبط موج بحر کان گل کرد
هر سر انگشت جمعیت گریبان ساز بود

نیست بیدل غیر از اظهار عدم اندر جهان
تا خموشی پرده از رخ برفگند آواز بود

تا گرد ما بموج ثریا نمی رسد
سعی طلب به آبله پا نمی رسد

دیوانگان هزار گریبان چیده اند
دست طلب بدامن صحرا نمی رسد

در جستجوی ما نکشی زحمت سراغ
جائی رسیده ایم که عنقا نمی رسد

عبرت نگاه عالم انجام شمع باش
هر جا رسیست جز تبه پا نمی رسد

زاهد دماغ کعبه بکوثر رسانده ایم
معذور کاین خیال بصهبا نمی رسد

آخر برنگ نقش قدم خاک گشتن است
آئینه پیش ما و کسی وا نمی رسد

بیدل غریب ملک شناسائی خویدم
جز ناله هیچ بی کسی ما نمی رسد

کام دل از لب خاموشی گرفتن دارد
نشاء ازین می بیهوشی گرفتن دارد

درد آنشور قیامت شده نشنید کسی
پیش ازین بیخبران گوش گرفتن دارد

فیض آزادی اگر گرد کسادی چیدن صبح
یک گریبان بصد آغوش گرفتن دارد

نیست مجنون را کیفیت صحرا غافل
از جنون هم سبق موش گرفتن دارد

چشم تا باز نمائی مژه ها رو بقفاست
خبری نیست خم ازدو جگر فتن دارد

سخن قانع از نست الوان بیدل
رزق خود چون رسد از گوش گرفتن دارد

رمز آشنای معنی هر خیره سر نباشد — طبع سلیم فضل ست ارث پدر نباشد
غفلت بهاد مشتاق خواب فنا مکن — بردیده نخبت ظلمت گر گوش کر نباشد
مارا بنگ شبنم در آشیان خود رشید — باید بدیده رفتن گر بال و پر نباشد
برقی زدور دارد هنگامهٔ تجلی — ای بیخودان بهوش دل جلوه گر نباشد
هر چند کار مردان امروز نست گیری — شاید دماغ طاقت فردا دگر نباشد
پیداست از ندامت عذر ضعیفی ما — شبنم چه وا نماید گر چشم تر نباشد
خواهی بخلق وکن خواهی خیال او کن — ای تماشا عالم پر خود نظر نباشد

ولہ

گر شوق برد قدمی پیش بر آرد — چون نالہ بنالید دلم از خویش بر آرد
آنجا که خیال تو دهد عرض تجلی — تنهائیم از هر دو جهان پیش بر آرد
نومیدی ما نوازدگان تیر دعاییست — امید که آن نو خط نو نیش بر آرد
با برق سواران چه کند سعی غبارم — دامانگی ست اگر پیش بر آرد

بیدل چمن آرای گریبان خیال ست
یارب که شود آنکه سر از خویش بر آرد

جنون اندیشه را گر نادل بر هر بیند — بدانش کس چه داند آنکه سودای که بیند

تعلق هر چه باشد محملی دون همتی دارد
بگو هی ساربان آهسته تر محمل که دل تنگ است

نگه محو خیال آشنا چشم آن ندارم
که آن جا هست آشنایی گرد بر چشم نچسپد

چه امکان است طی کردن بساط حسرت و عشق
چو مژگان در هر گامی بنگری یک گره گیر نچسپد

خوشا طبع سلیم و فطرت بی پای اندیشش
که چیدن گر نمی داند ز صحرا خار نچسپد

نفس گر هم نمی ارد دماغ صبح نومیدی
دعا کن خود را طوطی مگر شکر نچسپد

ز سنگ شیشه مجنون گرفتاری نمی دارم
که زنجیرش گر از باد کهن چون بر نچسپد

ز سیماب سبک هر چیز بی حاصل کف زن
گره پیدا از هر کجایی بر شکر نچسپد

چو دم در کش شد از گفتن تا موسی داری
گریبانی چو گل دامن کنم تا بر کمر نچسپد

کسے بیدل بسعی دست از خود بر نمی چیند
ز غفلت هر کجا گرد ابها از بحر بر چیند

مسیر شوخان بی وضع هوس تنگی کند
عالم عنقا به پرواز نگس تنگی کند

بید ما غیر دو نگاه بشر یکتا نیم
خانه آئینه ما بر دو کس تنگی کند

انتظار بخودی ما را چنین پیمانه کرد
خلق مستان از شراب بی برس تنگی کند

اهل مقصد خامشی ندارد چاره
چون بمنزل آمد آواز جرس تنگی کند

عالمی را الفت چشم از عدم دلگیر کرد
رفتن ما بر ره بیرون قفس تنگی کند

دعوی بی ربط مدار و طاقت تحقیق غیر
آنچه بر گل آشنا شد بر خس تنگی کند

چون سحر بیدل بقلب من بسی پیرهن

۱۳۷

گر خیال خویش تا بالد نفس تنگی کند

آن روز که چیدائی ما را ثمری بود — در آئینه ذره غبار نظری بود
نقشی نه بستیم بصد رنگ تامل — نقاش هوس خانه مذهب نظری بود
دل رنگ دمیدن نه نمایند که نشکفت — عبرت کده وام کار شیشه گری بود
از دولت پرواز بجائی نرسیدیم — جمعیت بی بال و پران پری بود
نگذاشت فلک با تو مقابل دل ما را — تو یاد که آئینه بدست دگری بود
آخر تخودم بود براه تو نشستن — آسودگی شعله کمین سفری بود
دل کشته یکتائی حسن ست وگرنه — در پیش تو آئینه شکستن هنری بود
افسوس که دامان هوای نگرفتیم — خاکستر ما قابل عرض سحری بود

نیک و بد عالم همه عنقا صفتا نند
بیدل خبر از هر که گرفتم خبرے بود

گذشتگان که ز تشویش ما فراغ دلند — مقیم عالم مازند هر کجا هستند
ز آفتاب گذشته ست مدار بودن — گمان کشان زه تا زیر زبر دستند
چه جلوها که چو شبنم هوایان محل ست — شنوند خاک غبار نگاه بشکستند
نمی توان بگمان خانه فلک آسود — کجا گذشته چو آینه تیر یک سفتند
ز سازعافیت خاک میرسد آواز — که ساکنان ادبگاه نیستی هستند
کدام موج ندامت خروش اطلاقست — شکستگان همه آواز سور دستند

درین زمانه سخن محو یاس شد بیدل
دمیده عقده دل معنی نمی بستند

هوس عافیت آیینه مستی نشود
نیست ممکن کند کار رعاصی نشود

با خبر باش که گم گشتیم از عالم و هم
نفس امروز تو با آینه دی نشود

ضعف سرمایه ام از ناز غرور آزادم
من آنم که رگردن دعوی نشود

خون عشاق طمع در رگ بسمل دارد
نیست آن آب درین چشمه که جاری نشود

عشق اگر عام کند رسم خود آرایها
محملی نیست درین دشت که لیلی نشود

آه ازین داغ که خاکستر شوق آلودم
در غم سرد تو دانسته دری نشود

خامشی پرده انداز هزار اسرار است
نفس سوخته یاردم عیسی نشود

تا سیلاب فنا دامنگذاری بیدل
با خبر باش که رخت تو تمازی نشود

نمای رخت ما خالی از اثر نشود
ز خود بر آمدن نالهٔ بی اثر نشود

لبا لبیکه ادب محوبی نشانیهاست
هوس اگر همه عنقاست نامه بر نبود

غبار هر دو جهان در سراغ ما چون کین
ز رنگ ما جنه در هیچ جا اثر نبود

ز بسکه الفت مردم عذاب و حیرت است
فشار قبر چو آغوش کیدگر نبود

زبان عافیت اندوز از سخن بیدل
ز عرض نغمه خود صرفه ساز به نبود

ز نفس ال صد هزار اندیشه پیدا می کند
جنبش این دانه چندین ریشه پیدا می کند

ای فا لیل نوا و غوغای عاشق چون
هر کسی در خور همت پیشه پیدا می کند

اقتضای جلوه را آنقدر تمهید رنگ
تا پری پرداگرد شیشه پیدا می کند

در زوال غیر وضع فا پیری نشست
تحمل این باغ از خمید تیشه پیدا می کند

عرصهٔ آفاق جای جلوهٔ یک ناله نیست
بی گزاز تنگی این پیشه پیدا می کند

بیدل از سیر تامل خانهٔ دل مگذر ے
نقشها این پرده اندیشه پیدا می کند

از قضا بر خوان تمسک گر کسی ان شکند
تا قیامت منتش بی سنگ دندان شکند

بی مصیبت طبع در شت سود نیست
سنگ در آتش نگر با آتش آسان شکند

با دشان فطا نه را مرحبا غیبت ست
سنگ اگر مرد ست جای شیشه مندان شکند

زیر چرخ آرا مها یکسر کمینگاه رم است
گرد آن گیر پیرون سا مان شکند

بر تغافل خانهٔ ابروی او دل بسته ایم
یارب این مهمان ما در را طی سیان شکند

با تامل گر شود صرف خیال نیستی
ای بسا گردن که از بار گریبان شکند

ساغر قربانیان از دست کاشن افتاده است
دور مژگان از غبار چشم حیران شکند

بیکسی در رزم دیدار انیقدر گستاخ نیست
تا نخواهد دیده آئینه مژگان شکند

بر نمیدارد تامل نسخهٔ دیوانگی
کم کسی اندیشه بر مضمون عنوان شکند

معجز نیادی بر اسباب تحمل از چند
رنگ میباید کلاه ناتوانان شکند

هر که دانای فن ظالم باحسان کند — نکته بر جوع مردم خوار طالب می شود

بر سبوی مغز بیدل تا کی از دولت
جز پوچ آن نه که چون دردست طفلان شکند

اگرچه گذارم به بی گل کند — دو عالم ز رشک شیشه پر مل کند
محیط ست چون محو گردد حباب — ز خود گم شدن جزو را کل کند
مکش سر ز پستی که آواز آب — ترقی بقدر تنزل کند
چه سیل ست یارب دم تیغ او — که چون بگذرد از سرم پل کند
که بیدادی چشم نتوان گذاشت — دلی را که او خون کند مل کند
ز بس لطف فهرش همه جوش داد — نگه می کند گر تغافل کند

کتب بی دماغ ست بیدل مباد
به تعطیل حکم توکل کند

تسلی گری نیست طوطی گر اسباب بس باشد — ندارد برگ راحت هر که را دردی قفس باشد
دریغا دانه چاکین تا کجا گوی نواسنجی — نفس هم کم ز خرمنجی نیست گر یاد رس باشد
گلی پیدا نشد تا غنچه نگشود آغوشش — درین گلشن هلال از میوه ها بی نیرس باشد
چه ارکانست یا حیرت پر و بال گلزارت — نگاه عاشقان سایه مرغان قفس باشد
نمالیدم بر خود ذره در عرض تمنایی — غبار ما مباد افشانده بال مگس باشد
چه لازم تنگ گیرد آسمان ارباب معنی را — تنک مایه ست هر که در قناعت مفلس باشد

هدل ما ماندهٔ از لاف تا دمی تبر کن | مقیم خانهٔ آئینه باید بی نفس باشد

نشست نگ امید است سرتا پای ما بیدل
ز سر تا منشو غافل اگر عبرت هوس باشد

شب که ز یاس کلام من مایوسش نبود | ناله هم غیر صدای کف افسوسش نبود
سعی پرواز من آخر عرق ریز تحیر گشت | شکل هم این قدر رشتهٔ کوششش معکوسش نبود
آگهی از باب تمیز انجمن سیمابی ست | ورنه بیتابی دل نیز کم از کوشش نبود

در تظلم کده سیر محبت بیدل
نالهٔ فریاد دلی نیست که ناقوس نبود

طرهٔ او در خیالم گر پریشان میشود | از نفس هم دل پریشان پریشان میشود
صید مد بسمل ز این مزرعه ماتم نشان | دانه را از ریشه سوی سر پریشان میشود
جادهٔ سر منزل جمعیت ما راستی ست | چون بر آن افتد خط از مسطر پریشان میشود
هر زه گردی تا ابد بی نفعالیها ماست | خاک ما کم نشد کمتر پریشان میشود
چون نفس نظارهٔ ترک آشیانی کن مخواه | هر که با بر پر نهد بین در پریشان میشود

خاکدان دهر بیدل مرکز آرام نیست
خواب آخر بر بن بستر پریشان می شود

از تغافل زود ئی ترک سبب باید نمود | زود خود را بغبار قره شب باید کرد
گرد و از سنگی کوی فنا خواهد بود | خاک در دیدهٔ آن دیده طرب باید کرد

دیده را کعبه چمن بردن دیدار تو ست — تماشای گل لاله ادب باید کرد

آن قدر شیفته نرگس خمار تو ایم — که ز خاکم بقدح آب عنب باید کرد

جیب موج طرنگاه حضور دریاست — فکر خود کن گرت اندیشه ز ما باید کرد

نم آبی کف خاکم بهم آمیخته — هرچه آید ز تو کاریست عجب باید کرد

یک تحیر دو جهان دزنظرت میشود — آتشی از خانه آیینه طلب باید کرد

باعث گریه درین دشت اگر چیزی هست — الم بیکسی ست سبب باید کرد

ترک لذات جهان مفت سلامت شمرند — این شکر قابل آن هست که لب باید کرد

بیدل این انجمن وهم دگر نتوان یافت
وهم هم صفت تماشاست طرب باید کرد

بگو رند از می زاهد ز نقوی گفتگو دارد — دماغ عشق کی شایست هر جا گفتگو دارد

عدم از سرچه شاندست شوخ رحمل مارا — تامل کن خموشی تا کجا ها گفتگو دارد

ز بسکه هست افسون اهل از خود جهانی را — اگر امروز پرسی فردا گفتگو دارد

سراغ عافیت خواهی ما و من برافکن — ندارد بوی جمعیت نزا گفتگو دارد

اشارتهای کمال وحدتست افسانهٔ کثرت — برای خود خیال شخص تنها گفتگو دارد

غبار گردش چشمی ست سرتا پای بیدل
زبان در سر نگیرد هر که از ما گفتگو دارد

دلدار مقیم دل باشد چه بجا باشد — حالش بمن آیینه داند چه یا باشد

چون سایه سر راه دو رنگی نگرفتم
سر وزسیه یا شب تار شد چه بجا شد

چشمش بغلط سوی من انداخت نگاهی
تیر یکه از آن جست خطا شد چه بجا شد

چون سرو علم کرد مرا بی بر و بیش
دست تهی از گشت نماشد چه بجا شد

زین یکدو نفس عرصه یاران و طن دار
گیرم که ادا های بجا شد چه بجا شد

زرگرد سحر جوهر پروانه هوا بود
بیدل نفس آئینه نماشد چه بجا شد

حسرتی در دل ازان ناله قبا می پیچد
که چو دستار چمن بر سر ما می پیچد

چه زمین و چه فلک گوشه زندان دلست
شش جهت کلفت مرقضا می پیچد

استخوان بند و بنام ز لبش بهره نبرد
آرزوها همه بر بال هما می پیچد

وحشتی هست درین دشت که چون شمع دلت
جاده بر شعله آواز درا می پیچد

نالها بیچ تدبیر نوائی برخاست
همچو نی صد گره از بیخ و بنا می پیچد

عبرت گر کسان سلسله جنبان هاست
رشته هر گه کسی از بهر ما می پیچد

قدرت افسانه ابرام تواند بیدل
نفس از بی اثر بیها بدعا می پیچد

اگر نظاره گل بے توان کرد
وطن در چشم بلبل بے توان کرد

محیط بیخودی نظر خویش است
بستی خرد را گل بے توان کرد

نظر بر خویش وا کردن محال است
اگر گوئی تغافل بے توان کرد

اگر انیست عیش خاکساری
زیستی هم تنزل می توان کرد

عرق داری گر از شرم آب گردیم
بجای عالم مل می توان کرد

هراسانست ازین دریا گذشتن
زلنبت ما اگر پل می توان کرد

دهان مارنا پیداست بیدل
بفکر خود تامل می توان کرد

لعل لب او یکدم رحم اگر خندد
تا حشر غبار من بر آب گهر خندد

یاد دم شمشیرت هر جا چمن در آید
چون شمع سر ایام یک رفتن سر خندد

افسردگی دل را از آه کشایش گو
سنگ است همان کلفت هر چند سپر خندد

از چرخ گمان بیکر تا وهم تسلی گو
گر نیست ازین خانه یک حلقه بدر خندد

یک شبنم ازین گلشن تمهید گلی دارد
با گریه مدارا کن چندانکه تر خندد

از جلت بیدردی داغست سراپایم
مژگان بعرق گیرم دیده تر خندد

سامان طرب سهلست زین بعد که ما داریم
صبح از دو نفس وصلت فرصت چه قدر خندد

از سعی هوس گذر بیدل کز درین گلشن
گل تیر اگر خندد از پیلوی در خندد

گر جنون نم ناله داری مذر بلبل میکند
شور محشر آشیان در سایه گل میکند

غیر خاکستر دلیل اضطراب شعله نیست
هر قدر پر بر نم افسردگی گل میکند

انتظار ما ز استغنا نگاهی میکنیم
گر غبارم سر چشم تشاغل میکند

منزلت خواهی مدارا کن درین دیر خراب
اوج دارد آنقدر کز خود تنزل میکند

بر لب خنده یک سر شکوه درد دست
هر قطره خرمن مخور و این شیشه تلقل میکند

گاه هر خاشاک بر سوج میچیدست
حیله جوئی نه گهی چندین تحمل میکند

موج چون برهم خورد بیدل همین بحر است و بس
کم شدن از دو بهم هستی جزو را کل میکند

چشمکی بر بین جلوه نظر داشته باشد
یارب چه جرأت غره برداشته باشد

مارا بدرگاه حضرت چه پیام است
قاصد از خویش خبر داشته باشد

ما و من حد گمان غیر دوئی نیست
این رشته محال دو سر داشته باشد

افسانه هنگامه اوهام هر سید
شامی که ندارد چه سحر داشته باشد

ای بیخبر از عشق مجو سار سلامت
جز سوختن این شمع هنر داشته باشد

از دوشت ما بر دل کس نیست غباری
یک فرد ره طپیدن چه قدر داشته باشد

ناکام فشردیم چو خود را بر گ یاقوت
رنگی ندمیدیم که بر داشته باشد

بیدل خلف سلسلهٔ عبرت امکان
جز مرگ چه از ارث پدر داشته باشد

کیست تا جهد بان انجمن ناکرده
سرمه گردیم مگر تا بتوانم آواز رسد

در خور غفلت دل دعوی بیداری نیست
همه محویم اگر آینه پرواز رسد

عذرای شمع ز تشویش زبان آرائی
که مبادا سر حرفت بلب گاز رسد

ما و من آینه داری همه بیمار هوائی است
بسمل آن به که نیازد که بغماز رسد

سیر جیب از نفس شمع عرق میریزد
یعنی آن شب نوائی که بآن ساز رسد

دامن فرصت هر چیز که داری بگذار
شعرهٔ اشک محال است بهم باز رسد

جز و آتش همه جا آینهٔ سرخی اوست
آه از انجام غرور یکه بآغاز رسد

خاکساری از خون چرا نپسندد
عجز بر هر چه رسد سر بفرو از رسد

مدعی در گذر از دعوی طرز بیدل
در رسن مشکل که بکیفیت اعجاز رسد

بوالهوس از سنگ سر حفظ یقین میکند
در نفس حیلها تا یاد وطن نمی کند

نیست بعالم جنون دشت رنگ عافیت
هیچکس این ره بهنگ جامه کهن نمیکند

زخم تو آبی نمیکند با دل خونگشتهٔ ما
صبح نکردی باین گل بچمن نمیکند

منع غمان بلبل ما نیست بجهد اشکبار
بلبل اگر بخون طپد غنچه سمن نمیکند

سایه دور از آفتاب متغلم خود نشو
طالب اصل و شد ظرف من نمیکند

نیست دریکه شانه وار در خم فکر زلف یار
بیدل سینه چاک هم سیر خستن نمیکند

بار غیرت سر ثمرگان نچیدن نرسد
آنچه زیر قدم تست بدیدن نرسد

شرر کوفت آوازهٔ صد پرو بال است
صفحهٔ آتش ن اگر شق رسیدن نرسد

شود حکم ازل منع تبسم بر کسی
گمان فلک افسوس گزیدن نرسد

بی طلب دولت عالم همه بسیار است اینجا
حرص مشکل که بسیخ طلبیدن نرسد

شرح چاک جگر از عالم تجرید مجو — آه آن نامهٔ عاشق بدریدن نرسد

هر کجا پای نهی خنک بزیر قدمت — ما بر غریب بجائی که رسیدن نرسد

مطلب می شتابد از چمن عشرت ما — هرچه بر رنگ نشد جزء بریدن نرسد

چکنم باد و جهان بار ندامت بیدل
قوت من که بیک ناله کشیدن نرسد

شب با دو جلوه اش چشم خیالم آب داد — حیرت بتا بیم آئینه بر سیماب داد

در محبت خودگذاری هم بسائل بوده است — هر قدر دل آب کردم یادم از مهتاب داد

استقامت در مزاج عافیت خو کرده ام — رشتهٔ امید من گسسته نتوان تاب داد

خوانچهٔ در جهان بی تمیزی داشتم — چشم وا کردم سرم در عالم اسباب داد

شبهت با من ازین گلو تظلم بسته اند — بر در دل پیرهن از مطلب تاب داد

تا توانی لب ببند از فسون با من — رشتهٔ بی ساز نتوان بر مضراب داد

گر همه بزم خاک تیره بار می داده اند — سایه را از کف بخواهی می آفتاب داد

یاس کوس دفایم دل بدست آورده است — پیش خود باید جواب خاطر اسباب داد

بی طراوت بود بیدل گرچه باغ اظهار
گریه تو میدی آخر چشم ما را آب داد

فال از دماغ نعم دل چمن آیین آمد — ورق لاله بیک نقطه چه رنگین آمد

هیچکس از غم ما سیر نباید بیرون — بارها بسته باین خانه سنگین آمد

صفحهٔ سادهٔ هستی رقم غیر نداشت
هر که شد محرم این آئینه خود بین آمد

سایه از جلوهٔ خورشید چه اظهار کند
رفتم از خویش ندانم بچه آئین آمد

خون بدل خاک سیه آبله مژگان بچشم
بی جمال تو چها بر من مسکین آمد

در خزان غوطه زن عرض بهاری بر باد
عالمی رفت به یزنگی رنگین آمد

صبر کردیم بوصلی نرسیدیم افسوس
دامن ما به سنگ آمد دل سنگین آمد

بیدل آسوده تر از موج گهر خاک شدیم
رفتن از خویش چه مقدار به تمکین آمد

هر جا غبار بر باد ستان پاک بنشاند
گر از بهر راهد یکدو پا مسواک بنشاند

دمی چون صبح میخواهم قفس بر دوش بردارم
چو گل تا کی بسینه زخم رسوا چاک بنشاند

بسا عافیت جوی خاک تدبیر نمی یابم
ز خود برخاستن شاید غبار پاک بنشاند

صفای باده تحقیق اگر صیقل زند ساغر
برد چون رنگ از آئینه ادراک بنشاند

اگر چرخت نوازش کرد از کار کش شو ای سیماب
کمان چون تیر را گردون بر آرد خاک بنشاند

بشوخی شکل سیماب طبیعتم رفع هوس بیدل
بگرد آبله گفتن غبار خاک بنشاند

ذره تا خورشید امکان جمله حیرت زاده اند
جز من چشم اینجا هیچکس نگشاده اند

پرسش احوال واقف خرام ما نیست
عاجزان چون سایه هر جا بی نشان افتاده اند

مطلب عنقا نفهمیده روشن می شود
در پر عنقاست مکتوبی که نفرستاده اند

یکدل اینجا فارغ از آشوب توفان نیست
این منازل کز سر آشفتگی ها جاده اند

جلوهٔ او عالمی حیرت پرست و هم کرد
چشم ستاره را گله از شبنگ آه سوختن

چسپان کار ست این تیماربسانده اند
چو سایبات تازه پا نشسته ایستاده اند

بی سیاهی نیست بیدل صورت ایجاد خط
یکقلم معنی طرازان تیره بختی زاده اند

ای سیاه بر دوش تو پیراهن کاغذ
چند بهر شعله زنی دامن کاغذ

کیست نیست که در شکل طبیعت ننگرد
گر آتش گر آب بود دشمن کاغذ

در نامه بی مطلب جایی قلم نیست
تا صد که نفس سوخته در رد و کل غذ

فریاد که در مکتب ما صل امکان
یک نسخه بسر برد مگر راندن کاغذ

چون خامه خجالت کش این بی مژه خشکیم
چیدیم نم جبهه ز افسردن کاغذ

بر فرصت هستی مغرور نشید تعین
گر یکدو شرر چین بکشد دامن کاغذ

بیدل سر فواره ازین باغ هوا یست
تا کی بقلم آب دهی گلشن کاغذ

غبار فرصت ازین کارگاه بیتابیست
که بر گشت سحر تا دهن کشود نشیب

بجاست با همه وحشت تعلق او ایام
نه ناله نیست میسر گسستن زنجیر

بحالیکه تو لی نارسا ست کوشش ها
وگرنه ناله عاشق نمیکند تقصیر

درین طلسم نه امنیست کینه خیز نقاب
نه آب تیغ ما قوت کرده اند خمیر

ز حال ابتغافل گذشتن آسان نیست
چو آب آینه داریم خاک دامنگیر

دیدن ما بی نفس نمی کشیم و میگندیم
زبان فرصت دیدار تحفه سرمست
گر قدم اوج پرست اعتبار عنقاست
نفس دراز می او دام جرأت آهنگ است
همین کشاکش او دام تا ابد باقی است

بر گمان بگما نخانه آرمیدن تیر
بسایه مژه نظاره میکند شبگیر
بپا رسایه بال مگس کلاغ مگیر
بهر تا موسد نالا عذر ما مپذیر
فنا کجاست تو خواهی بی خواه بمیر

ز ساز عجز بهر جا نفس زدم بیدل
بقدر جوهر آئینه شد بلند صفیر

دطلسم دراز تا میتوان برون تاثر
ز محیط آخر بجرم ما نیست خواهیم رفت
عالم امکان نیرزد بچندین جستجو
پیش ازین باز متوان خفت تکیین کجاست
سایه گم گشته را خورشید میباید سراغ
عافیت مخمور شد با سافر جرأت زدیم
نچیند از نگار از نگین آئینه
گر فلک بی اعتبارت کرد جای شکوه نیست
فکر فردا چند ازین خاک غبار آلوده است
در رهی از تنزه از دام خود برآر

گرد ما چون صبح دارد داغ این چاک جگر
سیر آرامیده دارد چین دامان گهر
زین ره آخر میروی دارد گر حرمت بسر
آی خجالت آب دارد اندکی آهسته تر
تا سحر هم از تو میباید بگیرد خبر
آشیان خمیازه گشتیم در دستگاه بال و پر
هر کرا دیدم تماشا بیش گلفت بیشتر
بر جلاد بسته تول چون گره در نیشکر
سر بهم آی غافل نمی آرد بچندین درد سر
گر بی خواهی تماشا کن دگر گون شیشه گر

در رکان دهم ظن بیدل قماش غیر نیست
جو فروشیهاست اینجا غیر ما از ما مخر

زین بحر یک دو آینه دست شیر گیر
گر تشنه جوهر آبله از خویش آب گیر

گنجینهٔ خیال بامید واگذار
چون یاس آگهی ز دو عالم شراب گیر

کیفیتی به لشکر عرفان نمیرسد
چشمی بخویش وا کن و جام شراب گیر

خاموشیت نظر بیقین باز کردن است
آینه بضبط نفس چون حباب گیر

بیدردی از خجالت اعمال بندگی است
از هر نفس که نالهٔ ندارد حساب گیر

فاصد گرد نامهٔ عشاق نمیشود
پرواز خشت خاک را زراه خود گیر

از سینهٔ فیض نقد و بردست هیچ کس
بیدل تو میخوری دل زاهد کباب گیر

خاک ما نامه ها بجانب یار
مے نویسد ولے بخط غبار

عیش مزد خیال نومیدی است
حیرتی خون کن بهار انگار

چون گهر کسب عجز آسان نیست
سر بکف گیر آبرو بردار

شاید آئینهٔ بهار آید
تخم اشکی بیاد جلوه نگار

طائر گلشن قناعت ما
دانه دارد ز بستن منقار

فرصتی نیست نقد کیسهٔ صبح
اے هوا نایه ات نفس نشمار

سخت توان گرفت دامن گیر

## بیدل از هر چه بگذری بگذار

زجام بادهٔ شبنم نکارین طنبور — جز اینقدر که جهان نیست چند این شور
سفال خویش غنیمت شمر که مدتها — شکست چینی مور نخست از سر فغفور
وجود عاریت آئینه دار تسلیم است — مخواه غیر خمیدن ز پیکر مزدور
اگر بکوری غفلت فسردهٔ شرگاه — کشاد چشم مدان خندهٔ لب گور
ز رنگ زاهدی ای گمذای بردوست طمع — بحق پیشهٔ دشمن چکنه نیست کم رنجور
اگر رهی بر بگاه در دل مے برد — شکست شیشه محتسب است ضرور
خلاف قاعده اصل فتنه انگیزست — حذر کنید ز آبکه سر کشد ز تنور
مروت است نگهبان عاجزان ورنه — کسی بپت نتواند طلب ز کشتن مور
ز یار دورم و خبری نمی دهم ای ناصح — دل شکسته همین کار میکند معذور
منی بجلوه رسانده م که در تو نگشاد — مرا آئینه عجز پیش ازین مقدور

ز سرد مهری ایام دم مزن بیدل
مباد چون سحرت از نفس دمد کافور

پیام دادم و بخویش ابر آغوش شرار — غوطه خورد دلم خانه افروز موش شرار
داغ نیز گم در اندیشهٔ رمز فنا — منتظر میدمم گفتند دوش شرار
حیرت دیگر ندارد در جلهٔ عریان تنے — سیدمد پوشید تن چشم از بر دوش شرار
کرد داغ الفت ما این آن پرداختش — کرد داغ خویشتن گر زم چو آغوش شرار

نیست آسان از طلسم خویش بیرون آمدن
بیدل اینجا محمل سنگ است بر دوش شرار

درعشق زپرواز هوس آئینه برگیر
هرچند رسمت قطع شود باز زسر گیر

بیحاصلی ایجاد تحصیل جنون نیست
دستی که نیابی ز گریبان بکمر گیر

تا چند زبان گرم کند مجلس لافت
ای شعله دمی نفس سوخته در گیر

حیرت خبر از رشته آفاق ندارد
آئینه شو و هرچه عجیب است بهر گیر

آئینه اسرار دو عالم دل جمعیست
سر وقف گریبان کن و ربگه گیر

خودداری اندیشه دیدار محالست
دل را بطپش آب کن آئینه برگیر

در محفل هستی منشین محو ادائی
غمیازه بهار است نفس چند سحر گیر

فرد طلب اهل وفا وقف ملف نیست
ای شمع زآتش پر پرواز زسر گیر

امید مکوی تو همان خلق نشینست
گو هر سر میدان ره صحرای دگر گیر

حرفی نه نوشتم که دلم خوش نشد اینجا
از نامه ما بر پر طاوس خبر گیر

بیدل ره عشق ست زمنزل اثری نیست
با آبله گر هرسی مفت سفر گیر

گل مجزی تصور کن بهار کبریا بنگر
زنارگی تراش و در کف پا تیشه صبا بنگر

ز حسرتخانه اسباب جمعیت گذشتن کن
درین بیتابی آباد از خود وارهو دقفا بنگر

چه لازم پرده دار رخصت بیند سوی محشر
گریبان چاک و عریانی من در قبا بنگر

۱۵۴

مسافر نفس آباد بیچون تمنا مخر
سراپا خود ایمانی بچشم نقش پا بنگر

حبابے سپر بایت بیتابی دارد دریا
کرا یارا فل زمانی خویش را در نقش پا بنگر

نگاہ تو انفس سرمہ کیوان اجزائے امکان را
ز رفتارش قیامت ہائے رنگ دزدیلی بانگر

خرام سیل در پیراہن آورد تماشای
حیا دزدیدگاہی ہائے این گلزار ما بنگر

زبان بیجوہ افسانہ تحقیق میگوید
کہ عرض چہرہ خواہی چون نگاہ خود آ بنگر

سرود انتظار جاہ تا حشمت کنید دوشن
بعبرت استخوان سر پنبہ بال ہما بنگر

بانصاف حیا پردہ برائے دعوی بندے
بآن تشبیہی کہ خود دیدہ بانشی سوئے ما بنگر

کہ دور خیرا دہم اندا بنائے جہان بیدل
دمی حیرت حادباغ این عزیزان را صفا بنگر

دمیکہ شعلہ حسن تو داشت خون جگر
چو اخگرم عرق چہرہ بود خاکستر

سراغ صبح قیامت عرض گم شدن ست
نمودہ اند مرا در اشکست رنگ اثر

طپش کمین ورم از طبع منفعل پرور
نمیرود بفشاندن غبار دامن تر

نداشت مائدہ عمر بے فنا مزہ
نمک دند کباب مرا ز خاکستر

اگر فتم آنکہ بخود وارسی چہ خواہی دید
چو عکس در آئینہ احتیاج مبر

فروغ محفل ابروی نیست ہوا
بجز نفس نتوان نقش از بساط سحر

ز رہروی غافل رنگ سخت خاموشی ست
خبر بگیر کہ از ما گرفتہ اند خبر

زنیک و بد ثمرہ بستن ہجوم عاست
خمار خواب بکش گر نکندی این بستر

نظم تو بیجای نمی رسد بیدل
در بین بساط هوا بخیه ز جیب مدر

سیر گلزار یکه تازیست نظر دار دبهار
گر پر طاؤس دامن در کمر دارد بهار

سو بسویم حسرت رحمت تبسم میکند
هر که گردد بسمل تسلیم بر تن تطر دارد بهار

نیست دیگر داغ آشفتگان انجمن
آنقدر چیزیکه بر من رنگ دارد بهار

ای خنده چولبی گل دیگر سراغ ما مگیر
در جنون سر داد ما را این خبر دارد بهار

گفته در رس نظم تم و آگهی سر مایگان
چند روزی شد که ما را بیخبر دارد بهار

سنگ چون لبی تو از قید بیرحمی نرد
از تو چشم آشنائی چند دارد بهار

زندگی میباید اسباب بسیط و نیست
رنگ جا رفته باشد در نظر دارد بهار

چند باید بود مغرور طراوت های وهم
شبنمستانست بیدل چشم زد دارد بهار

خیال لاف کوه اگر آه در زنجیر
که عجز میکند و ناله جاده در زنجیر

نشانده ام بسر راه انتظار جنون
هزار چشم تهی از نگاه در زنجیر

چه ممکن ست ز سودای طره ات بستم
نشسته ایم بروز سیاه در زنجیر

بدستگاه سپهرم فریب نتوان داد
شکسته ایم بجنون کلاه در زنجیر

بیحرم نالام از راحتم نگو بیدل
کشیده ام تهی گاه گاه در زنجیر

تا نم از بهر بن مو رنگ تمنی اشکار — جام میخواهم دریں میخانه یکطاقی سوار

سوختن مبتاد آخر از کف افسوس من — دامن تر آتش خود میزند بر برگ چنار

غم نوای کو که از ما واکشد رود دلی — آب هم در ناله می آید بذوق کوهسار

دل بذوق وصل نقشی میزند بر روی آب — ای هوس آئینه بشکن سخت نیرنگست کار

سر بتاب از خاک خشت و اس دیوانگی — شانه در کار دارد ریش خندد روزگار

آنکه هوش نغمه از بال پری وا میکشد — بر شکست شیشه ما هم زمانی گوش دار

انتقام از دشمن عاجز کشیدن کار نیست — گر تو مردی این خیال پوچ از خاطر آر

با تن آسانی زما کم فرصتان نتوان گذشت — برق هم دارد حبابی با خس آتش سوار

از نفس یا صبح توان بخیه زد در جیب عمر
روزن این خانه بیدل تا کجا گیرد غبار

از بسکه زد خیال ترا آب در نظر — مژگان شکسته ام ز رگ خواب در نظر

ای جلوه انتظار پری شیشه — جز لفظ نیست معنی نایاب در نظر

خون شد از تکلف اسباب زندگی — یک لفظ پوچ اینهمه اعراب در نظر

بیچاره آدمی ز تکلف کجا رود — او هام و تخیل اسباب در نظر

گلها چو شبنمت لب سرد و چشم جا دهد — گر باشدت رعایت آداب در نظر

آسوده ایم در کف خاکستر امید
بیدل گرست لبسر سنجاب در نظر

تیغ بین بردست یار از جیب بیرون آر سر
صبح شب‌پا برده از خواب گران بردار سر

خاک آهنگ شهادت زن که در میدان عشق
نیست بی‌مسعی بدین بی‌پا رفتار سر

از زبان بینوائی شمع می‌آید بگوش
کای حریفان اینجا عافیت دربار سر

حاصل آسودگیها تردماغی است بس
غنچه را بعد از دمیدن میشود دستار سر

در حباب بی‌نیازی جز شهادت راه نیست
همچو شبنم کاش با یک بر بدین دار سر

باکدامین آبرو گردن توان افراختن
شمع ساں چندانکه سعد و نحس بود بردار سر

جوشش بحر بلا نیازی تشنه اسباب نیست
چون گهر بی‌گردن اینجا مشتری دستار سر

اشک مژگان ست بیدل ترک ساز انجمن
می‌نهد هر غنچه بر بالین چندین خار سر

نرگسش تا می‌کند طومار استغنای ناز
یعنی از مژگان او قد می‌کشد بالای ناز

از غبارم میکند دامن نمط شاگرد دست
عاجزیهای نیاز و بیزیهای ناز

گرچه رنگ چشم شوخی بر نمیدارد وصال
در عرق میگیرد می پرورد سیمای ناز

سر او مشکل که گردد مائل آغوش من
خم شد نهاد داند از گردن مینای ناز

بسکه آفاق از اثرهای نیاز من پرست
در بساط جلوه نتوان یافت خالی جای ناز

گر تظلم دانت گیرد بدل خون کن نفس
با تغافل توام افتاده است اسرار پای ناز

چشم کو تا از قماش حیرت آگاه کند
سخت بیرنگ ست بیدل صورت زیبای ناز

بی پرده است اعیان اثر راز من هنوز — از خاک میدمد چو گلم پیرهن هنوز

خاکستری ز آتش من گل نکرده است — دل سوخت غافل از نمک پیرهن هنوز

ای محو چشم دعوی تو از بدیت خطاست — یعنی نمیفتم بمن برهمن هنوز

یک جلوه نظاره تو در خاطرم گذشت — آئینه میدمد ز سراپای من هنوز

کم نگردد این از آفات زندگی — جمع است رشته های امل در کفن هنوز

از بینوائی من غفلت هوا پرست — در خون طپید شوق نگشتم چمن هنوز

بیدل غبار قافله هرزه تازیم ؛
مقصد کمست میرودم از خویشتن هنوز

پوچ است سر بسر این فلک بیدار مغز — چون شیشه زین کبد مطلب نیافا مغز

سختی نکشد جرأت تهرستان روزگار — از زخم سنگ چاره ندارد جهار مغز

اسرار طبیعت کم ظرف آفت است — از استخوان بسته برآرد دمار مغز

ذوق جفا ز سنت خاصان نمی رود — چون پوست مشکل است شود آشکار مغز

راحت کند بسنجی ایام بزم تو — از استخوان بجوش برآرد حصار مغز

عمر است آسمان بهوا بیخ زند — گردش نرفت از سر پی اعتبار مغز

خوشکه فال عشرت سامان زندگی — نبود حباب قابل یک قطره دار مغز

با سر بسر خرشی باده می کشند — آتش بپوست زن چه نیاید بکار مغز

ناصح مکش ترا به عبرت بگوش من — دارم سری که کاشته اند در پنبه زار مغز

بیدل دماغ سوخته فرق کرا
مانند فال خامه و دیدار مار مغز

زنگ طاقت سوخت اما وحشت آغازم هنوز
چشم بر خاکستر بال پروازم هنوز

زین چمن عبرت گلچین تماشایی توام
دود از آغوش خالت یک گل اندازم هنوز

زندگی وصل است اما کو سر برگ تمیز
چون نفس صید بفکر است بپروازم هنوز

کی برم چون صبح کام از عبرت سامان چین
منکه چون گل از ضعیفی رنگ میسازم هنوز

سوختن از خامی خود شعلهٔ حسرت بود
دیده ام انجام کار داغ آغازم هنوز

یکنفس عمریست از شور جنون خاکسترے
چون نگه در سر مه ام میپالد و رازم هنوز

مشت خاکم تا کجا چرخم بپستی افگند
نقش پا گر افسرم سازد سر افرازم هنوز

شبنم رم طینتم بیدل گر افسردم چه باک
میزند بر یک جهان سیماب قتی نازم هنوز

هر کجا آئینه ما گردد از رنگ سبز
گر همه طوطی شوی نتوان شد امید از سبز

جزو ما را مانع کیفیت کل بودن است
سنگ هم در سینه می غلطد چو گل بسیار سبز

کبکبوتا هر چه باشد ناله خون آلوده است
طوطیان را کم شود چون بال و پر منقار سبز

صورت خاکیم دام اعتباری چیده ایم
ریشه ما را دمیدن می کند ناچار سبز

رنگ می بندد دلت چندان که نور دیده ام
آب هم میگردد از آسودن بسیار سبز

عالمی را دستگاه از مرگ غافل کرده است
تنگ دار هر چه می بینی درین گلزار سبز

هر حسن نو خطان ز دل گفت ایزد مرا — جلوه گریست گر دو گشته دیدار سبز
چون خط پارسی حلقه در گوشم کشید — کرد آخر گرد خود گردیدنم زنار سبز

آبروی بیدل با بهر جوشیدن ست
نیست از شمشیرها جز تیغ جوهردار سبز

از جیب هزار آئینه سبر زده باز — ای گل ز چه رنگ این همه ساغر زده باز
هشدار که پرواز غبارت بربابد — در بیضهٔ دهم ست ته پر زده باز
با تیره دلی کس نشود محرم چشمش — ای سرمه چرا حلقه درین در زده باز
خون کرد دلت سعی فسون چه جنون ست — جائیکه بآرایش بستر زده باز
از خاک دمیدن ز بقا حرف ندارد — ای گل ز گریبان که سبر زده باز

بیدل چه خیال ست درین راه بلغزی
اشک قدمی بر مژهٔ تر زده باز

ای بیخودی بر آئینه دهم رنگ نیز — یعنی غبار من بسبر نام ننگ ریز
شور شکست شیشه درین بزم قلقل است — چندین بجام دهم ترانه تنگ ریز
روز دو در وفا کدهٔ دفتر صبر کن — بر شیشه خانهٔ هوس چند سنگ ریز
ای جستجو اگر هوس آرمیدن است — ما را بجای آبله در پای سنگ ریز
آرام گاه وحشت رنگند غنچه ها — خونم بر آستانهٔ دلهای تنگ ریز
غارت شدهٔ نگهٔ کافر توایم — ماه از غبار ما کن طرح فرنگ ریز

غزل

باد عده‌گاه خنجر نازت کشیده اند | خون فسرده‌ام که چگویم چه سنگ ریز

## بیدل

مال هستی موهوم ماست پس
این قطره‌ها همان به دهان نهنگ بود

دریں بساط هوس پیش از اعتبار نفس | همان بدوش هوا بسته گرد بار نفس
شرار کاغذ آتش زده است فرصت عیش | فشانده‌اند بپا نیست جز شمار نفس
هزار صبح درین باغ ما جرس بست | گشاده باش تو هم یکدم در کنار نفس
بعالمیکه رسن از دست زندگی داغم | نگردد آتش افسرده‌ام دو چار نفس
غرور هستی ما را گر انتقام برد | بس است اینکه خمیدیم زیر بار نفس
فلک بساغر خمیازه سر خوشم دارد | چو صبح میکشم از زندگی خمار نفس

## وله

کاروان ما ندارد از سر صوت جرس | صبح بردوش شکست خویش می‌بندد نفس
از هوس ها هیچ قانع شو که اینجا عنکبوت | میکند صید هما در سایه بال مگس
رنگ امکان از شکست رنگ میباشد کمال | ای تهی‌دست تمنا چون نگاه چیدن بس
با غباری نیست جز حامانت خاک دیده‌ام | شد یقین کز بعد من هم نمی‌میرد هوس
چون باگاهی سیه‌گی گفتگو ها محو کن | نیست منزل جز بیابان گر بود آواز جرس
لذت درد نخست هم تماشا کردنی است | دان بذوقی خود فروخورد که نتوان گفت بس

تا توانی صبر کن بیدل درین محنت سرا

چون عمر آخر پرواز خواهد شد نفس

زندگی محروم یکرنگ است بس — چون شرر یک جلوه یکبار است بس
از عدم چون بیدمی آید بصبح اے غافلان — عالم اینجا یک شب تار است بس
ای سرت چون شعله بر باد غرور — اینکه گردن میکشی دار است بس
کار با تدبیر نتوان پیش برد — هر که در کار است بیکار است بس

وله

هست مشق حوادث آمد و رفت نفس — کاروان موج دارد از شکست خود جرس
خاکساران سینه آخر بدر کشان — غیر حاصل نیست بحر موج را فریاد رس
دستگاه پایه دون شعله شوخ شرر است — خالی از زیر و بم دشوار است پرواز مگس

سخت دشوار است بیدل دم زدن در زیر آب
چون حباب آئینه را لازم بود پاس نفس

شوق شهر تهاد لیل فطرت خام است بس — صورت نقش نگین جمیازه نام است بس
هر چه می بینی بساط آرای عرض حیرت است — این گلستان بر سر یک تخل بادام است بس
بسته ام از موج چینی صورتم نقاش صنع — صبح ایجادم همان لکل کردن شام است بس
کاش از خجلت شرارم بر نمی آرد رنگ — سوختم از شمع آغازیکه انجام است بس
هیچکس قابل آن جلوه پسند عشق نیست — جوهری حیرانی آئینه اوهام است بس
از نشان کعبه مقصود قانع نیستم — اینقدر دانم که سازد رهنمایش احرام است بس



غزل

از تعلق ایقدر وحشت بنای کلفتی
اندکی از خود برا عالم سبز تا بس است

پختگی مغز سخن را باز میدارد ز جوش
تا خموشی نیست بیدل عاقبت کام کسی

## وله

شکست خاطری دارم بپرس از فکر تدبیرش
که موی چینی آنسوی سحر برد است شبگیرش

نفس مهلت بر عمر امید ساز خواب من
بیک لبست کشاد چشم آخر شد نم تدبیرش

سر از سودای هستی آنقدر نتوان تهی کردن
که شست آن کاسه را یارب بموج آب شمشیرش

ازین صحرای حیرت گرد نیرنگی که مینالد
که مژگان در پرطاوس دارد چشم نخچیرش

نفسها سوختم در عرض مطلب اینکه مقصد حاصل
عرق کرد آه آخر از حیا انتهای تقصیرش

نگاهش تا سر مژگان بچندین ناز می آید
باین تمکین چه امکان از دل بگذرد تیرش

بچندین بیخودی پی بردم که از خود رفته ام بیدل
رساند این تتبع را بنقش پای خویش شبگیرش

از آنزاکه زخود برد تمنای سراغش
چون اشک پر از رفتن دل کرد ایاغش

هر چرب زبانی که بشوخی علم افراشت
کردند چو شمع از نفس سوخته داغش

رحم ست بران خسته که از راه ندامت
در گوشه رول تیر نداند دم فراغش

نیزاد که در گلشن او ره نتوان یافت
صبحی که بشبها نکشد بانگ کلاغش

حیرت چمن هستی مخموری ما هیچ
تمثال در آینه شکست ست ایاغش

خاکستری از دود قفس بال فشان ست
آتش قفس فاخته دارد پر داغش

در ملکت سایهٔ خورشید عیان نیست
ای بیخبر از ما نتوان یافت نشانش

از شیوهٔ رنگین وفا هیچ بپرسید
دل آئنه خون گشت که بر قدر نیارعشر

## بیدل من ز بیکسی تمنای الفت
## عاکستر پروانه بود دود چراغش

دل کام تست چند کنی عرض اظهار باکر
سامان دار نگست رنگ را سعار باش

فیضها دارد سخن معنی باریک بیچ
گر دل شنود خواهی عقدهٔ این تار باش

بیکلس تهمت نشان داغ بی نفعی مباد
چتر شاهی نباشی سایهٔ دیوار باش

بی نیازیها عنقا آخر بیچت می خرد
جنس سودی دور نیست بر سر بازار باش

تهمت مژگان کشائی جلوه در آغوش تست
ای نگاه فرصت طالب دیدار باش

نقش پای رفتگان منحوس می آید بچشم
یعنی ای درمانده در خمیازهٔ رفتار باش

سیر چشمی ذره را مهر قناعت بودن است
پیش مردم اندک و در چشم خود بسیار باش

چند باید بود پیش آهنگ تحریک نفس
ساز موئی گر که ما داریم گوئی تار باش

## یکقدم راه است بیدل از تو تا دامان خاک
## برسر هر گام چو اشک استاده هوشیار باش

آه زین جلوهٔ نقاب فروش
بحر در جیب ما حباب فروش

دل افسرده سنگ را ماند
کاش خون گردد این حجاب فروش

چشم از نقش این و آن بر بند
اعتبار جهان بخواب فروش

ای شعورت خیال باغ جنون | این کتانت بماهتاب فروش
زندگی از قماش راحت نیست | تا نفس داری اضطراب فروش
ذرهٔ مهر بی نشان جوئی | هر کجا باشی آفتاب فروش

بیدل ایام غازه کاری رفت
ماند بخت سیه حساب فروش

حیای پرده پسند حسن از یکتایش | پری تا فال شوخی زد عرق گردید مینایش
تبسم میزند امشب بعشق پهلوئے چینی | مبادا در خم ابرو نشاید تنگی جایش
حضور آفتاب آورد عجز ذره می چیند | بهستی تا برون آئی ز خود گاهی کن پیدایش
محیط عشق بحر موجهٔ آن قطره میگردد | که هر از ننگ چشمی در صدف امیکند جایش
برون از عرض نفسانم کمالش غالی دارد | نمودم قطره آرا بود سر لوح مدیریش
چو صبح این گرد سودا که در بار تعلق دزم | پریشان ستا پندار از بیداد پیدایش
باین همتی عنقا را دستگاه رفع مجلت کن | بکام خس مگر از شعله مالد پاکشی مایش
مقیم گوشهٔ احزانم چو نقش دیوانه دارم | که گر غلی کند این خانه افشارد بصحرایش
زبان سرمه غلط اسیر ان نگاهش را | صدا ابهم رهائی نیست از مژگان گیر النیر

بیدل از بیدلان نظری خواهش
ندانم سایهٔ بخت توام کیستی بیدل
مقیم روز بیرون بر نمی آید ز شب هایش

چرا ابر بحر زلال سخا پشیمان باشد | کرم کن غرق انفعال احسان باشد

درین چمن همه عاجز نگاه دیدایم
که کیفیش نخمد آتش زن چراغان باش

شرار کاهدم از دور ریزد چشمک
تو تیز کید و نگه در قطار مژگان باش

بقدر بی سر و پا یست عرض همت ما
بیاده کف خاکی خود سلیمان باش

ز فکر عقده دل چون گهر مشو غافل
دمی چو ناخن مه کم نماند دندان باش

چه ننگ و ار ز فروماگی بملت است
بهر لباس که باشی ز خویش عریان باش

سراچه چمن دهر نرگستان است
تو نیز آئینه بر تراش حیران باش

دلیل همدلست از کثرت نسون بیدل
همین قدر بچشم جاشدی و جانان باش

بتا راج جنون دادم چه و فرهنگش
در آتش ریختم آبکه دایم سکند ننگش

بشوخی نمی آید دماغ ناز کبتائی
من از حیرت فرو دم صفر بر اعداد دیر انگش

نامل بر نقاب حیرت دیدار می ارزد
که رنگم تا بر افشاند حیا میجوید از رنگش

جوانی تن بدامی غافل کین چیست پیری هم
نگهبش نقشی ریزد نوا آهنگ خم چنگش

بحیرت رفته از آئینه دهم خودم بیدل
چه صورتها که تهفته است در گل گردش رنگش

بزم امکان بسکه عام افتاده دور ساغرش
هم گرا سرمایه رنگست میگردد سر شرش

از سراغ مطلبم گمگشته مانند سپند
نالهٔ گم کرده ام بیچیده ام از خاکسترش

چشم حیران انتظار آهنگ مشق غفلتی است
نعرش مژگان مباد الا انفعال مسطرش

اخترازی است در شکاف شفق ۰ کاسه
نقاب غزال نانده شش ۰ از مزاج فرزده
آینه رنگ پیرهن ۰ از شرم کی در دون بارست
تو شش زسر و تا شده ۰ کم دیدن تمنای
هم نیاورده ۰ نالهام و زفاو گشتن بیت
تیر جو خاک بازگشتن نیست ۰ جوش گلهای
آبی رنگ شوه ۰ هم چیزیست ۱۱ بحر رونه
بایه ایجا نظر تنگان دوخت ۰ پیرهن
جلوه چشم توان دوخت ۰ پیرهن

سعی آرام حریف دخت سر شانیست — خواب بس چون غنچه پری در بالین سرش
دولت تیر خطا کیشان مبادا بی عرقی — دغلط آئینه شعله اجاشا باشد نشتر بش
اختیاجست جنایت بجادب و دستان — مطلبی سر کن پیش هر که میخواهی گر بش

تیغ خوارست بیدل جاده دست جنون
تا زسر گذشته نتواند گذشتن از سرش

نیست بی تیاز جنبه هادار و گلستانش — شکست ما تبسم کن بهر رنگ پسانش
نظر وا کرده ترک هوسها اقامت کن — که شمع اینجا همان بالیده سعی از گریبانش
بگردش هر نفس رنگ بهارت دست میبارد — چه لازم آشنا باشی کند نسیم پیشبانش
جنون از دی دارد چه پیراهن چه عریانی — صد ایکده من انشانده ام بر بیدل و نهانش
کشاد دل اگر از جوهر تدبیر میخواند — گره با قیست در کار گهر تا هست در کانش
عنان هر چند در دست بساط نازمی چیند — تو بین روز اشک از فرق تا مژگان نشتر بش
مدام وصل از هم یقین گر می شود زاهد — هنوز از نسخه مسطر دفتر بایست نشتر بش

چمن زار جراحت بیدل از تیرش دلی دارم
که هر دست غنچه می بندد بقدر باد پیکانش

جوانی در من افشانست پیری هم زدوشانش — گذشت از مست تا خم گو تسی آواز خلخانش
بهر پستی بلندی چون سیاب دارم بار امیدی — که خواند غنچه زمین بر داشتن از خاک دامانش
دوا آرام هستی کن که هر چه پیدا شد — نفس در آبله تحقیق تنها نشتر بش

نفس بشکسته او امید رنگ و آبش نیست
که بر تنش پر و دست عقاب در بالش

مزاج ناتوانی عشق چون آبش نمی دارد
که چون خاکستر بنیاد هستی نیست تنهالش

بهر کلکی که پرواز د احوال من بیدل
چو تار سازد بالد تا قیامت ناله از نالش

صبای یک مشتاقان قدم فهمیده میبوسش
که رنگ می پرد گر میطپد گردد سر کوبش

در این باغ اتفاق نشنیم گل میکند داغم
نگاهم کاش سامان عنق میکرد بر دیدش

بر نقش بسته ام دل از مضامینم چه میپرسی
دو عالم معنی اند یک قلم بان سر کویش

نه خلوت یابم نی انجمن سر انیقد رسانم
که هر جا سر برآرد شمع در شب زانویش

شکسته شیشه من تا کجا فریاد بردارد
تغافل رفت انجا که نماند از چین ابرویش

غبار آلود هستی گر همه بر آسمان تازد
چو ماه نو همان پهلو نو عجز است زانویش

حباب چشت و اشکم که چون بیدست و پا گردد
نگیرد غیر این زین صبر بردن بی دلویش

غبار آلود رنگ نیستم دلی دارم
که گر سیر گل و رخا طر افتد میکنم بویش

بوصل ار ناتوانی بار هجران می کشم بیدل
ندارم آنقدر عبرات که چشمی وا کنم سویش

انشکم قدم آبله فرسانی پیدیش
بار فتن دلی پا تقاضا نهدیش

آنجا که بوی تیغ تو حضرت تسلیم
آن کیست که چون شمع سر از پا نهدیش

منت است اگر چشم غنا سیر توان کرد
زین بیش کسی نعمت الوان نهدیش

فرصت شبه گر قطرهٔ نقاشت عذر کن
تا کاسه در رویزهٔ صحرا نهند پیش

تا نم اشکی و سجودی سر راهے
تسلیم و فاتحه هر جا نهند پیش

## بیدل ثمر بند گریبان ندامت
## آن دست که ما خدمت دلها ننهد پیش

متاع هستی دارم بپرس از بود نابودش
بصد آتش قیامت میکنی گر وا کنی موشے

تو ان از حیرتم جانم درو عالم نشا پیمودن
نگاهی سوده ام امشب بلیهای آبودش

ز سر تا پای من در حسرت دیدار می کاهد
بآن فرقیکه در آئینه نایدرنگ افزودش

بتقلید سر شکم از شوخی سبکشد اما
ز بس کم مایگی آخر فسانے میشود جودش

جهانی در تلاش آبرو ناکام می میرد
نمیداند که غیر از خاک گشتن نیست مقصودش

درین محفل سرے ایسجکپس نهان نمی ماند
سیاه خوردن هر شمع روشن میکند دودش

## وله

دلی را که بخشد گداز آبرویش
چو شبنم زند غوطه در آبرویش

بجیبم می بندد احرام تسکینش
فشارند بر زخم ما خاک کویش

طراوت درین خاکدان نیست ممکن
گر آبستن دارد تیم وضویش

فلک خواهد از اخترت داغ گردن
مجو مغز راحت ز تخم گدویش

بمیخانه دهم تا چند باشے
حبابی کز بندو تری بر کدویش

چنان نا توانم که بردوش حیرت
من از خود روم گر کشندم بسویش

برون کز خودت از همه دست بیدل بر
ببینش دانش مخواهش مجویش

باهر رو دم از خویش بسوی او صائر
طوفان کنم از گرد رهم بوی او صائر

از کلفت آئینه عشاق حذر کن
بر سنگ اثر میکند افسوس تلاشش

گر کشتی ذره خورشید عیان است
ای غافل حالم نظری کن بحباشش

هر چند برون جستن ازین باغ محال است
دامن بهوایی نتکند سعی نهالش

عمری که ز جنبش سر رشته نخندد
مگذار که پامال کند گردش سالش

بیدل بقفس کرده ام از گلشن امکان
رنگی که پرواز عیان ست ببالش

بهار وضع جهان دیدم از نگارش
بزنگ رفته نوشتم برات گلزارش

بآسمان ثمره من فرو نمی آید
بلند ساخته جیرتست دیوارش

رهائی از کف صیاد عشق ممکن نیست
کند جا قفس میکشد گر فنارش

بحیرتم که چه مضمون در آستین دارد
نگاه عجز شکست صرطومارش

چو شمع میل این باغ لسکه عمر نوانست
شکستن رنگست سعی نقارش

ریشه مغز حقیقت مجو که همچو حباب
سری ندارد اگر واکند ز دستارش

بوضع خلق درایام خلق گوشه گزین
در آب خضر نشسته ست اگر در رفتارش

ادب شرم نگاه آب می شود ورنه
شنیده ایم که بی پرده ست دیدارش

در اینجا بعضی از نکات دقت و ظرافت بیدل را که در شعر خود بکار برده است بیان کرده ام

ره جنون کده دل گرفته بیدل
بپا چو آبله توان نمود همواریش

چه لازم است بهر فرقتی نماید پیکر تپیدنش
بس است از موج خون بیگانه جوهر تپیدنش

درین محفل که یک خواب فراموشی ست ما و ما
کجا پهلو نهد کس تا نباشد بستر تپیدنش

بچنگ ما ریکی افسردهٔ رام خونی نمی باشد
پر پرواز آید م رنگی مگر از نشتر تپیدنش

بجوی بیدلان گمنام بر دیش سر دارد
سر سودای منعم باد قربان سیر تپیدنش

مبند گرد از گدایان چون خون تسلیم یارب
سراغ نقش پای بر هوا م باد جوهر تپیدنش

مپرس از بیدلان این نکته تسلیم یارب
درین ماتم سرای بی نوایان نیست برتپیدنش

بطی زندگی بیدل نفس مهلت نمی خواهد
ز سوز دل بنامی رشته ست از پیکر تپیدنش

عمر ها شد بی نصیب راحتم از چشم خویشم
چون نگه پا در رکاب وحشتم از چشم خویشم

زین چمن صد رنگ حیرانی تماشا کرده ام
همچو شبنم رگ گداز مخملم از چشم خویشم

خواه در پا نقش بندم خواه شبنم گل کنم
رفتنی پیدا ست در هر صورتم از چشم خویشم

فرصت شناسان چمن تا کی ز بی تابی دلم
تا کجا ها بر فشاند شیشه ام از چشم خویشم

شوق می دارم بهر آئینه طوفانی دوم
عالمی دارد سراغ جیحتم از چشم خویشم

غیر موجی دلیل مرکز آرامم نیست
میکشاید ذره راه خلوتم از چشم خویشم

امتحان آگهی بیدل سراپایم گداخت

همچو شمع افگند آخر همنم از چشم خویش

گر نه اشکم صاف دیده تا بدامان رفتمی
چنین که در غذا نهاد بستان رفتمی

زخود تهی شود شور جنون تا شاکن
بکام خود نکنند شعله میتوان رفتمی

با عتماد نفس آنقدر چه می نازی
باشک فرصت داری بدست مژگان رفتمی

گر بباده فروشی غبار ما دریاب
ز خاک ما نه بایدبیچ عنوان رفتمی

باین ترانه صدای سپند می بالد
که تا ز خود نتوان رفتنیست آسان رفتمی

طپش ز موج گهر گل نمی کند بیدل
نکرد اشک من آخر بچشم حیران رفتمی

۱۷۳

غزل

مبادا دامن کس گیرم از نسوز خاطر
گفت امید حنا بسته ام بخون غرض

ندانست ضبط نفس غیر عافیت نظر
جهان تمام فلاطون شد از فسون غرض

حریف پیشه ابرام بودن آسان است
حذر کنید ز فریاد بی ستون غرض

ز بحر بهره سیری نبرد چشم حباب
بهست منفعل از کاسه نگون غرض

سراغ انجمن کبریا ز دل جستم
طپیده گفت همین میکنیم برون غرض

بروی کس نشده از شرم برنداشته ام
مبادا بیدل ازان قدر زبون غرض

ای بخبر ز نفس در هوای فطرت
بی چاک سینه نیست پر صبح را شگافی

صبح از نفس بر تکلیف پشاد رفت
یعنی در ین سیه کده تنگست جا مپرس

ای دانه کلفت دمیدن غنیمت است — رسوا مشو بعلت نشو و نمای فیض
هست چه ممکن است کشد رنگ انتظار — ترسم گر پا بکمشی خجلت‌های فیض
حسن بسود و خط الفت نمی‌رود — تغیر مده است در دل آئینه‌های فیض
نیست در کمینگه ساز خودنمائیم — چین کرده است نامه کمند رسای فیض

آغوش صبح میکند ایجاد داغ دوست
بیدل بقدر نقص تو خاکست جای فیض

گشتم از بیدستی پا بیها خشک تر محیط — کشتی از تسلیم پیدا کرد ساحل در محیط
چون بعزلت خون گرفتی فکر آزادی خطاست — آب گر گشته نتواند شدن دیگر محیط
غیر بیکاری چه می‌آید ز دست مفلسان — نیست بنا ترانی پیکر لاغر محیط
عالمی را میکشی زیر نگین اعتبار — گر شوی بی آبروی خویش معمور گهر محیط
قابل تحریر شکم نیست طومار وگر — صفحه داری شاید از طوفان اسیاهی مخطط
محرم اوکیست گرد خویش گردیده باشر — حلقه گرداب‌ها دارد برون در محیط

دستگاه مستی ارباب معنی باده نیست
بیدل از چشم تر خود می‌کشد ساغر محیط

هر چه دل گذرد وقف زبان دارد شمع — سوختن نیست خیالیکه زبان دارد شمع
رنگ آشفته متاع هوس آرائی ماست — در تماشای کم پروازدکان دارد شمع
سوختن نیست تمنا مفرد یا باز کنید — گرد و دود نکنم خواب گران دارد شمع

صنعت برات عبرت نظارگیان ما است
حلقهٔ چشمی است که بر نوک سنان دارد شمع

خامشی هم نغمهٔ جمعیت آرد در سماع
بال بستن هم نگارستان دارد شمع

بی تمیزیست حیا حسن تو ترسا نافتد
رنگ خود را پرده پرداز گمان دارد شمع

غم عشاق فنا سنگدل الف است
در کمین ناوک دیگر گمان دارد شمع

بیدل از سوختنم رنگ سراغش دریاب
کیست پروانه که گویم چه نشان دارد شمع

هر کجا گردم بیاد سجده ات ساز رکوع
چون نو بر فلک رفتم پرواز رکوع

بیخبر از بوسه گیر آرزو نیست
سجده انجامیست بی یاد آغاز رکوع

گر سنانی تا ترا صاف دل بیند شود
تیغ هم خواهد بنازی شد به پرداز رکوع

راست میسازم چو پیشانی بود خمیازه
نیست در دستم بجز یاد سجده ام ناز رکوع

پیکرت خم کرد پیری از فنا غافل مباش
نخل بی برگست بیدل سجده باساز رکوع

سوختن یک نغمه است از ساز شمع
پرده نتواند نهفتن راز شمع

مدعای جستجو روشن نشد
بر بلند افتاده است انداز شمع

فکر انجام دگر داریم ما
دیده باشی صورت آغاز شمع

سعی خود را خود تلافی کرده ایم
سر خوشی ست با انداز شمع

خامشی هم ترجمان حال ماست

بی سخن پیداست بیدل راز شمع

یار تا سر منزل جانان چسان داغ سراغ
دیده امن است بیدست و پا دل بیداغ

صبر بست بیدلیها شخصی همدم
هر کرا سود نفس میسا دیدم گردید داغ

بی طپیدن نیست ممکن وضع ایجاد نفس
ای نرسیدگان غافل زندگی واگرد داغ

سوختن آماده باش ای کاهلی غفلت رسید
صبح خود را شام کردی شام میخواهد چراغ

از تو هر گرگان زدن کم نیست بیحاصل ترا عمر
گر نداری باور از آئینه روشن کن چراغ

عمر باشد شیشه ام چون عمر دست از خرمی
بیدل از ما گر بپنجاهد چه صحرا و چه باغ

عالم همه داغ ست ندارد اثر داغ
در لاله ستان نیست کسی را خبر داغ

دل قابل گر دید ندارد اثر داغ
در زیر سیاهیست هنوز سحر داغ

عمریست بحیرت کده عجز مقیمم
در نقش قدم سوخت دماغ سفر داغ

از ناله بیدرد بجائی نرسیدیم
چون دود بپیچیم کنون بر کمر داغ

از هیچ گلی بوی وفائی نشنیدیم
دل داغ شد و حلقه زد آخر بدر داغ

ما را ببلای سبحی کرد مقابل
تا رنگ شود کف آئینه گر داغ

در رنگ خوشست آئینه سوخته سامان
بیدل نه کشی جامه ماتم ز بر داغ

سر از که نجوئیم نجنبد ز بهار سراغ
پی شکستن رنگی رسیده است سراغ

بعالمیکه سخن داغ بی رو اجابت — چو غنچه بر لب خاموش چیده ایم داغ

چه کوری ست که خفاش طلسمان دلیل — بسیر خانهٔ خورشید برده اند چراغ

فضولی تو مقابل بسیدیکتائی ست — مباد جلوهٔ تحقیق کن بآئنهٔ داغ

گذشته ایم ز هستی غبار و خشت ما — ز رنگ رفته همان در عدم کنید چراغ

در آور و دل خون گشته جوش زن بیدل
نه باغ در خور چون لان آرزوست نه داغ

تا نمیگردد تب و تاب نفسها بر طرف — بیدد اجزای ما چون موج دریا بر طرف

دل مصفا کرده باید بحر را سنجیدن — کس ندیده است اینجا با کسی دیگر طرف

شبنم خجلت آئینهٔ تمثال خوبرویان را — بیشتر آئینه میگردد ز بوسیدگر طرف

سایه را با هیچکس اندیشهٔ تعظیم نیست — ناتوانی عالمی دارد تکلف بر طرف

عافیتها در جهان بی تمیزی بود جمع — کردم کشتند آخر یگانه خو طرف

قطره گوهر کدام افسوس خود بینی خطاست — جلوه دریائیم اگر این عقده با شد بر طرف

بیدل از بس شش جهت جوش بهار غفلت است
سبزهٔ خوابیده میبالد چو مژگان هر طرف

عجبی نیست که مالد ز گمرشان صدف — بحر در قطرهٔ اینجا شده مهمان صدف

نیست در عالم بطلی اسباب دولی — دل صافست همان دیدهٔ حیران صدف

ترک مطلب کن و از کلفت این بحر برآ — نیست جز بستن لب چیدن دامان صدف

اشارات

این بیابان کز وحشت اقبال است
بی‌کجاوه‌گیری آرام است بیدل گرد
زیب آیات نیکنامی بیکسان است
اهل آیینه کلفت‌پیرایه نیست
حال پرورد نفس کیفیت فرد آوری صفحی
تا کمال نمی‌شود داغ بجا نیست
طبل اخفت انیشه این
قدر خود نیشه دل آن
پیش در ریاست گر آشنا بخویش

بقناعت کده ام رهنبرد صحبت غیر
ضبط آغوش خود است الفت احسان صدف

اینقدر حاصل آرام درین بحر گرانست
ای گهر آب شد از کلفت احسان صدف

کام تقلید نجستند بدو بردهٔ ذوق
غیر زرین نخورد در خور سندان صدف

عرق شرم همان مهر لب اظهار است
نچکد از گره پاک گریبان صدف

ظرف بیتابی یکقطره ندارد این بحر
موج گوهر نشود مدعی از بیدان صدف

بر یتیمان چه قدر سایهٔ بخشش خواهد بود
بود و دیوار نگون خانه ویران صدف

صحبت مرد دلان سخت سرایت دارد
آب گوهر همه دولت بیدان صدف

اشک شوخی ست بیضبط فرو گیرم بیدل
طفل چندی بنشانم بدبستان صدف

ای ز عکس گشت آئینه جام مل بکف
خار از زلف تو نبود کمپچین سنبل بکف

یاد رخسار تو سامان چراغان میکند
هر سر مویم کنون خواهد دمید نسترن بکف

قامت چیزی نشاط رفته را خیازه است
چشم حیرانست اگر سیلاب دارد پیل بکف

حسن چون بی نقاب از فکر عاشق غازه است
گل همان در غنچه کی دارد دل ملیل بکف

از چمن تا انجمن مینای تسخیر دل است
بوی گل را باد بهر سیره دکان بکف

نیست بیدل در رهادیگاه خموشی مشربان
پشته ها را بر نگون گردیدن از قاتل بکف

بر وجود از ساز شکفتن کی گمان رید عقیق
در خور نا بستم دهان دارد خفیق

جای آن دارد که باشد تاب مداح طمع
نسبت دوری بطبعان دران داغ عقیق

لعل ما از بهر مشتاقان تبسم پرور است
آب یکی بذوق تشنگان دارد عقیق

هر چه جا غالب است بر جگر و دندان فشار
در بحر تشنگیها امتحان دارد عقیق

واعظا در حیرتم بر بی نشانی اشاره ست
آب یکی بذوق تشنگان دارد عقیق

نسبت بیدل کاد من ایام بر دل خستگان
در شکست خود همان خط امان دارد عقیق

گر جنون شد این تاثیر احسانش رسنگ
شیشه بشکسته اند خواب آبادانش رسنگ

بر سر مجنون کلاهی گر نباشد گو مباش
عبرت دیگر بود همچون نگین دانش رسنگ

اعتبار آنکه با ارد شمنها می کشد
سنگ اگر مینا نگردد نقصانش رسنگ

سر بر سودای کشتند ناچار چون نقش نگین
گر همه مجنون من باشد گریبانش رسنگ

حسن گر همچو تو شوخی اکت یکقلم رنگست بر
بالفضول اچند سیخواهند پیمانش رسنگ

همچو گندیم سیکشد هر کس در این آسیا
آنقدر رنگیکه می آورد از انش رسنگ

شوق من بیدل درین کهسار ما افتاده
ناله دارم که میالد بستانش رسنگ

گرم نوید کیست سر و برش شکست رنگ
از خویش میروم بخروش شکست رنگ

ای صبح کرد محمل عجز یم چاره نیست
باید نفس کشید بدوش شکست رنگ

مانند شمع نور درین عبرت انجمن
نالیده ایم لیک بجوش شکست رنگ

۱۷۹

افضل گفت بیداری فرزند را فضیلت
معنی او قیمت بهست و قیمت دیدار فایت
آگاه کیفیت نشو و نمود و مشوش روز
این دو حقیقت است بطالع امتحان
در ایده و تامل جمع پکال و رش بخشش
آرایش عبادت تا قرا بیاسا و منجوب
بسا بال و پرش ست و معنی قوت طالب
بسا گفتگوی لب بهم بین
بیداری بیان و ذوق

غیر از خزان چه گرد کند رفتن بهار
خجلت نیاز بیهوده گر نشکست رنگ

شاید پیام بیخودی ما بو رسد
حرفی کشیده ایم بگوشش نشکست رنگ

بیدل کجاست فرصت گامی درین چمن
چون رنگ فته ایم بدوشش نشکست رنگ

غیر خاموشی ندارد گفتگوی ما نمک
تا لبی بر زخم ما باشد لب گویا نمک

چاره ما چون خم بی جا گریبان بسته اند
گرد مجنون تا کجا بارنجت در صحرا نمک

بی تغافل امن از آفاق نتوان زیستن
دیده بازست زخم صورت دنیا نمک

بی تبسم نیست با آن چو شش شیرین لبش
مادر ایامیکه در کارست در جا نمک

ای خمیر خمخانه بازی بجوشش آورده
باش تا شور جنون ما کند پیدا نمک

طبع دانا میخورد خون از نشاط غافلان
خنده موجست بیدل بر در دریا نمک

زین چمن باغ گذشتیم باحسان تغافل
گل بسر ما زنخیت گریبان تغافل

گر بهر دو جهان تشنه دیدار نمیرد
ای جان تغافل شکن تشنان تغافل

مغرور مباشید که این یکدو نفس عمر
داریست نگاهی بتمنان تغافل

عمریست که در ره دو سه بسته نگاهیم
بارت نگرد دیده منگان تغافل

بیدل نمره بکشای که در عالم عبرت
کس سود ندیدست که بنقصان تغافل

زخم تیغی تو بر دل داشته‌ام همچو هلال
ریشه‌داری نظری کاشته‌ام همچو هلال

قانعیم بن خسان آرگ برگ گلی
از تبسم لب نپاشته‌ام همچو هلال

عاقبت سر کشیم سجده فروشی‌ها کرد
در دم تیغ سری داشته‌ام همچو هلال

ناتوانی چقدر جوهر قدرت دارد
آسمان مژه بر داشته‌ام همچو هلال

نشود عرض تکلف چهره عجز و نیاز
در بغل آینه بگذاشته‌ام همچو هلال

بیدل از نیستی پایم برکالبت نمود
شام راهم سحر انگاشته‌ام همچو هلال

نوبهار آمد بباد امن بیمار گل
تا بجای رنگ گردانم نگرد یار گل

خلوت آغوش غیر از حیرتم چیزی نداشت
هر قدر بالیده است آیینه کرد اظهار گل

ای شرر در سنگ رنگ آرزو گرداند اگر
چشم وا کردن نمی‌آرد بانیقدار گل

در گلستانی که رنگ بی نمی آرد بهم
عالمی از تکلف گشت بالغار گل

در بهارم داغ شد آخر بخندید بالش رنگ
ساغری بادہ یعنی بی‌حجاب یار گل

از تصنع است فرصت محمل فیض سحر
ناله شوای رنگ تا چشمی کند بیدار گل

این قدر طوفان ادای حسرت دیدار نیست
گر شکست رنگ می‌باید بصد منقار گل

ناله با نیجه از شعله پرواز ساخت
بیدل ایجاد است از رنگ آتش هموار گل

بلبل الم غنچه کشد بیشتر از گل
ظلم است بعاشق چه مدارا چه تغافل

بردهن پاکت اثری نیست زخونم — شبنم ته دندان نگرفت رنگ گل
آئینه دریدم چه عجز و چه رسائی — آهنگ اگر نالهٔ کند ساز تنزل
روز دل بفکر قدح گشته فنا یم — کردیم نه تماشای گذشتن سر گل

خجلت ثمر فرصت پرداز شراریم
بیدل بچه امید توان کرد تو گل

عمریست چمن گل بیرزم بهار خزان در بغل — از رنگ دامن کمر از بوی گریبان در بغل
ای شعبده بیدرد چرا بی شمع خوانده م لگن — گل کرد دام این انجمن دل نام جرس در بغل
مجنون بیابان لیلی ناز گستان — بامن دل جان آشیان طاوس و نالان در بغل
کو خلوت و کو انجمن فکر خود دارم وطن — چون شبنم آبا یی مدد از گریبان در بغل
چشمی گشا میدام زین باغ بیرون چیده ام — دشت کمین خوابیده ام چون غنچه دامان در بغل
خلقیست زین گردون دون یعنی دل و دین رفته نون — شور قیامت در جنون رقص آشوب طوفان در بغل
ناکام دل حسرت کدا حاصل شد زین ما سوا — عمریست می خواهد ترا بیخانه دیدار در بغل
میباید لیلی نسب شاریک عالم طرب — می قدح مه کنج لب گلگ گریبان در بغل
تنها نه خلق بیخبر در حرص محمل میکشد — خورشید هم یک نیزه دار در گریبان در بغل
دارد زبانگاه جسد تشویش جبل من سد — زین کاهرستان جسد گیرد بایمان در بغل

بیدل ندارد نبض ما از دستگاه عافیت
چشمیکه گردید پیش حسن شمع مژگان در بغل

زین عبرتیست میگردد جدا دل
نه‌انم تا که گردد آشنا دل

ز خاک ما قدم نمیده برون
مبادا لشکنی در زیر پا دل

سراپا ناله خیزد چون شرر
طپش چون آرد و گوهر عضو دل

ز اشک آه مشتاقان بپرسید
بحرم بسمل است از دیده تا دل

درین محفل کسی محتاج کس نیست
همیشه کار دل افتاده با دل

گرفتارم گرفتارم گرفتار
نمیدانم نفس در دست با دل

فزنهای بیخرد دلالت محبت
مبادا آب ریزد از حیا دل

جمالت مقصد چشم ست گر چشم
غمت با دل ست اما کجا دل

بصورت بیدلیم اما بمعنی
بود چون اشک تا پای ما دل

فسردن بیدل از بیدادیم نیست
چه موج گوهر و قدر زیر پا دل

تا لب از نالهٔ من در پر بسمل
پر و اگر گرفته است بشکن پر بسمل

بشکر فتیم چقدر دانشرسائی
عمرست که داریم وطن در پر بسمل

فرصت هوس افتاد رم آهنگ ندارم
طرز تو دمن گشت کفن در پر بسمل

ای شوق گرانست طپشهای محبت
سر تا قدم من بشکن در پر بسمل

ای راهروان منزل تحقیق بلندست
باید قدمی چند زدن در پر بسمل

بیدل هوس آرائی پرواز که دارد

محوست غبار تو دمن دو ربسمل

ای جوش بہارت چمن آرای تغافل
چون چشم تو سرتا قدم جای تغافل

عمرست کہ آوارۂ امید نگاہیم
از گوشۂ چشم تو بہ صحرای تغافل

آن سرمہ کہ گوشۂ چشم تو نعیم است
دنیا بہ دوان داد بہ پہنای تغافل

از حسن دریں بزم امید نگہی ست
ای آئنہ خو نیز بتماشای تغافل

در کارگہ ہستی موہوم ندیدیم
نقشی کہ تواں بست بدنیای تغافل

خوباں ہمہ تن شوخی انداز نگاہند
بیدل تو نۂ محرم ایمای تغافل

گر کند طاؤس عشرت خانہ اسباب گل
دستگاہ رنگ بیند ہمچو آب گل

لشکر خوباں از خجالت عرق تخجلت بردہ اند
در چمن منشین اگر آید بروی آب گل

موہبتی گر بسامان سفیدی نرسد
شام ہم نتوند چیدن از جیب گل

فیض خاموشی بباد لب کشود نہ دہ
ای نزد غافل دریں غنچہ سازد آب گل

آفت ایجاد ساز زندگی ہشیار باش
از طراوت خار دارد دورہ سیلاب گل

شوخی اظہار آخر با مزاج نسا خت
آتشی در طبع رنگست و ندارد تاب گل

عمرہاشد شوخی طرز نرا بے دیدہ ام
میکند از چشم من بیدل ہمان سیلاب گل

ای فریب خواست ہمہ جا بجوش سر مائل
در رہ تو صد رنگ جیبن رنجہ با گل

گلبنش قدر حیرت دیوار تو دارد
در شیشهٔ رنگ شکستست صدا گل

عالم همه یکدست کشاده مژه دارد
آهسته تو اینجا به برازحسرت ما گل

سیر چمن بیخودی آرایش رنگست
گر میروی از خویش و رنگ ساگل

بیدل سراحرام تماشای که دارد
آهسته گرفته است بصد دست دعا گل

همچو شمع از خویش داد و خشت بر ترم
تا بکی همچو صبح از خود بر آیم سرم

واعظ هنگامه این عبرت آباد م چو شمع
زخم دل تا چرخ دارد نوبهار من برم

وحشت آفاق در گرد سحر خوابیده است
میکند خلقی جنون تا من گریبان میدرم

تا بکی میم بخشم سبحه زناغ سوختن
همچو اخگر گلشن من گان کنند خاکسترم

نیستم اگه مقیم خلوت اندیشه کیست
اینقدر دانم که چون فریاد دیرین بگذرم

هستی من عدم میخندد از بیحاصلی
خاک اگر گردد شکیبهای آب گوهرم

هستی ظالم بهم قدح مخمور ماند
ظلمت من نیز نمیدارد چراغان برم

دعوی دل دارم و دل نیست در ضبط نفس
عمر ها شد ناخدائی کشتی بی لنگرم

سیر گلشن نیست تا دامان گل گیرد هوس
میکند یاد تو از گل صد چمن رنگین ترم

کاش بیدل پیش از آهنگ تلاش بیخودی
خجلت پرواز جون ایرا از عرق ریز د قدم

بحسرت غنچه ام یعنی دل تنگی وطن دارم
خیالی از نفس خون میکنم طرح چمن دارم

۱۸۵

در بین صحرا بس است اجزای شهید من
عبارتم گر از خود چشم پوشد من کفن دارم

گر آگاهم دگر غافل نگردد حیرتم زائل
تو بر آئینه هر دم نه که من دانع کهن دارم

نفس سوزد رگ جانها بیارست آهنگم
چه عریانی چه مستوری همین یک پیرهن دارم

ز اسباب رهائی نیست جز مژگان بهم بستن
درین محفل بچندین شمع یکداغ من دارم

بهر افسردگی بیدل مباش از نالهام غافل
که من پرتی بجان عالم همین آتش فگن دارم

تحیر آینه عالم مثال خودم
بهار گردش رنگست پایمال خودم

ز حسن آفت دلی اسم پیشوای حرص
که من هزار دل خشک سفال خودم

هر چه بنگرم بی آرزو تقاضا نیست
چرا حیاج سراپا لب سوال خودم

بهار نغم و کس محرم تماشا نیست
بصد خیال یقین شد که من خیال خودم

دماغ ساز نموست ضعف پیکر من
خم اشارت ابروی چون هلال خودم

بحیرت آینه اهل نیاز هستی بود
تو جلوه کرد بی رنگ مشتی من بحال خودم

درین المکده بیدل چه مجلس آرائیست
چو شمع سوختم عرفهای انفعال خودم

چشم پوشیدم ز هر دو من استغنا ندیدم
از فره بر بستن بر هر دو عالم وا ندیدم

نسخه اسباب از مضمون بستن تهی است
انتخابی بود امید کزین اجزا ندیدم

هیچ شوخی بدر دل نقل امرود نیست
شد قیامت آشکار آمدم که فردا ندیدم

حیرت اسباب تو بی نیازی عام داشت
دل تغافل شعله افروخت بر دنیا ندیدم

پیشتر ز آشوب کثرت وحدتی هم بود داشت
وان سبوئی که در این دیر بیاز دیم

ای تمنا نسخه اندر تو هم کن که ما
ساغری پر صنعت موج پر نقاز دیم

شام غفلت گشت بیدل پرده صبح شعور
تا بکی عبرت سرمه در دیده مینا زدیم

چون کاغذ آتش زده مهمان نگاهیم
طاؤس پرافشان چمن زار فنائیم

شوخی سر برگ چمن آرائی او نیست
یکسر چو عرق جوهر ایجاد حیائیم

کم نیست اگر گوش دلیل خبر ما نیست
از دیدن ما چشم تو نبود بصیرائیم

وامانده عجزیم سر برگ طلب کیست
چون آبله با همه تن آبله پائیم

بی سعی جنون راه بمقصد نتوان برد
گذار که چون آبله از پوست برائیم

بیروز سعادت چقدر سر خوش ناز است
عالم نفس ظلمت پامال همائیم

آئینه اسرار عنا پرده خاک است
تا سرمه نگشتیم بچه آواز گدائیم

گر ساز نگاهی که بیک سیر گریبان
دلدار نقابیکه ندارد بکشائیم

فرد است که یکتائی ما نیز خیال است
امروز که در سجده و در تایم و در نائیم

بیدل بتکلف از صرف نفس کن
عمرست تهی کاسه نیاز دست تقاضائیم

تا از نگهم در فکر کار خویش میسوزم
بی چشم بسته شمع انتظار خویش میسوزم

نیخواهم نفس سازد دل بیهوده باشد
هوا تا صاف میگردد غبار خویش میسوزم

نمیدانم چه آتش در جگر دارد شرار من
که هر جا مینشود چشم غبار خویش میبوسم

نه نور خلوتم نی ساز محفل شعله شوقم
بهر جا سیفه زنم بر مزار خویش میبوسم

هوای عالم غفلت تمیزی شعله دارد
که در آغوش خم دور از غبار خویش میبوسم

نواهای دل افسرده برگوشم مزن بیدل
که من از شرم سنگ بی شرار خویش می سوزم

اشک شمعی بود یک عمر آبیار دانه ام
سوختن خرمن کند از حاصل ویرانه ام

ذوق چتر شاهی بال همانظور نیست
گم نگردد سایه سوز سر دیوانه ام

رفته ام عریست زین محفل بیاد جلوه
گوش بر بوی گل تا بشنوی افسانه ام

کلفت ای هیچ جا آغوش الفت وا کرد
از دو عالم رو بدیوار تنگی این خانه ام

مزرع آفاق آفت خرمن نشو و نماست
همچو مور از رشته بر هم سر برآرد دانه ام

لسکه برهم میزنی چو هر این اجزای من
چون دشت شبنم مژگان ببر سر دندانه ام

زخم ایجادیم از تدبیر ما آسوده باش
در شکستن نگذرم چون صبح بی پیمانه ام

زخم بودم در سکوتی نداد مے رسید
سخت جانی کرد بیدل مست این ویرانه ام

چو دریا یکقلم سرشار بیخودی خمم
تمنا کی دارم و طوفان آغوشم

فنا هی تم مشکل که باشد طلسم گردون
دو عالم منشو گرد عدم چشم می پوشم

بحیرت لسکه جوشیدم نگه افسرد گان شد
من آن آینه ام از شوخی جوهر پوشم

نفس عمری طپیده مدعا دل شد رسا نشد
چراغی داشتم این مطلبیها کرد خاموشم

کمند صید بودم هر قدر از خود بروان آیم
بر نگشت رنگ نتوانم سیر از تو اغوشم

بر نگ ناتوانی در خیال سرکن چشمی
که چون بانگ از نظر آواز نتوان بست بر دوشم

به بیدردی بیابان هوس تا چند طی کردن
ورای محمل نوحم کجا شد دل که بر دوشم

شکستن اینقدرها نیست در رنگ خزان بیدل
درین ویرانه گردی کرده باشد رفتن هوشم

تا دل هست تو ایست که من میدانم
آن تو ایزر جالیست که من میدانم

چشم وا کردم و طوفان قیامت دیدم
زندگی روز جزا ایست که من میدانم

حیرتم سوخت چو از دفتر عنقاے اد
نسخه نشو و نمائیست که من میدانم

طلب پاک طبیعان هوس عشق و وفا نیست
کار دل نام و فائیست که من میدانم

گل کوبت چه حیا نیست قدم بردارد
آخر این آبله پائیست که من میدانم

بود عمرے بیرم و لبرد نکشود نقاب
بیدل این تیز نوائیست که من میدانم

بر نگ غنچه بس ناتوانی احمد ایم
بسودن فرق فرسوده شد سراپایم

درین محیط سقیم تغافلم چو حباب
مباد چشم کشودن کند تهی جایم

هزار رنگ من از فشان نیز گلست
اگر غلط نکنم آشیان عنقایم

نگاه چاره ندارد ز مردمک بیدل

## رباعی

فشانده است جنون در مزار یک جایم

دوش گستاخ بنظاره جانان رفتم
آنقدر جلوه عرق شد که بطوفان رفتم

بسر انجمن آمد و رفت بحرست
یک نفس ماند و صد خم نمایان رفتم

بی نشانی ازرم آئینه بوی گلم
رنگ شکست و من کاهیده عریان رفتم

عجز رفتار چه مقدار بلغزش پیچد
که بطوفان قیام آبله پایان رفتم

چقدر کاغذ آتش زده ام داغ تو دانست
که ز خود نیز بسامان چراغان رفتم

طپش دل سحرم بوی گلے مے آورد
رفتم از خویش بدانجا که عنوان رفتم

نگه دیده فریبانم از شوق بپرس
سیر آن جلوه رهی داشت که پنهان رفتم

جرأت ناله پسندید طواف چمنت
حیرتم رنگ لب بخیه بمژگان رفتم

خجلت شوخی نایم ز عدم یاد آمد
رنگ گم کرده ز مهره امکان رفتم

بیدل آبله شد دست تمنا بسکه ز وادی امید نشینان رفتم

در تجرد تهمت دیگر بدری منم
غیر من تاری اگر هست همچون نگه پیراهنم

در دبستان تامل پیش خط دفتر منه کاین معنی موهوم یعنی دان مرا بنویستم

با تو گریم در نگوید کیست تا باور کند
آن ابر بر رویم که من دیوانه ابرویم منم

قید نفسگاه دل را چاره نتوان یافتن
عمرها شد چون نفس در آشیان پر میزنم

دود کرد مجرم امادر شهادتگاه شوق
تیغ او نزدیکتر از رگ بود با گردنم

سوے بیرنگ نفس می دهم پیامم می برد
میرسد گردم بمنزل پیشتر از رفتنم

رفتن آن در حسک ساز شوق زد راهنگ خود
چون سپند از سر گیرا کنون سراغ شیونم

از سراغم ای نسیم جستجو زحمت مکش
رفته ام جائیکه نتوانی بیاد آوردنم

بیدل از بس مانده ام چون کوه زیر بار خود
ناله جائی کرده گردد بلند از دامنم

سودیم سراپا دویدن نرسیدیم
از خویش گذشتیم بجائی نرسیدیم

آن بی پر و بالیم که در حسرت پرواز
گشتیم غبار و بهوائی نرسیدیم

افسانه هستی چه قدر خواب فسون داشت
دیدیم به تعبیر فنائی نرسیدیم

مطلب نفس سرمه شد از رد طپیدن
فریاد که آخر بصدائی نرسیدیم

شبنم همه آب شده از کمنظری اینجا
ما هر زه نگاهان بحیائی نرسیدیم

بیدل من و گرد سحر قافله تنگ
رفتیم بجا بیکه بجائی نرسیدیم

تحریر یک نقابی گر شود دامن سرا نگشتم
ز پیچیدن جهانی شته می بندد برا نگشتم

پیرایه عرق سا ما حسن فنا کش
اشارت گر کنم از دو میگردد برا نگشتم

نگینم ز چه امکان ست فقرم سرفرود آرد
گلوی حرص افشارد انگشتر را نگشتم

نمیدانم چگا دامن کشید از کوی من یارب
که چون ماهم قدح کج کرده می آید برا نگشتم

چو ماه نو بیان هستی شکست اشک کلاه من
که فریاد چون نقار بلبل در سرا نگشتم

بخشم امتیازم انقدر معدوم شد بیدل
که در دست ضعیفیها چو هم لاغر انگشتم

بین نشانه بپرس از ستاره که ندارم — توان بدیدن شنیدن فسانه که ندارم
بسعی بازو تسلیم در محیط توکل — شناورم بامید کرانه که ندارم
بچاره سازی وهم تعلقم مجرد — گر جنون زند آتشم بخانه که ندارم
دگرچه پیش توان برد داد بگه ناشنو — بغیر آئینه بودن بهانه که ندارم
فغان که لبست بعالم هزار شعله طپیدن — بشبنمی که نمود آشیانه که ندارم

زیاس بیدل ناگل نکرد شوخی آبے
نفس چه رشته دواند زدانه که ندارم

صبحی که باد داغ تمنا رسانده ایم — چون شمع لوبسوزه مژه تا پا رسانده ایم
گل میکند ز شعله خاکستر آشیان — بال شکسته که بعنقا رسانده ایم
ترک طلب بحر طبیعی مقابل است — آئینه نفس بمسیحا رسانده ایم
آئینه جهان که دو رنگ لطافت است — نعت پری ز شیشه بخارا رسانده ایم
طاؤس بهار چراغان حیرت است — آئینه خانه بتماشا رسانده ایم
از بس تنک بضاعت دردیم چون گهر — یک قطره اشک بر همه اعصار رسانده ایم
گر هستیت شکسته دو عالم بسینه کوب — با هم ولی بپهلوی هم رسانده ایم
در هر دماغ فطرت ما گر دمی کند — هر چار سیده است کسی مار رسانده ایم
شوخیت فرود قطره ما گر گرفت — نیست تکلفی که بدریا رسانده ایم

بیدل ز سحر کاری ما صد امل بپرس

امروز نارسیده بفردا رسانده ایم

سرخط نازست امشب زخمها در سینه ام
جوهر تیغی که گل کرد است اکنون سینه ام

مدعی گو جمع داده دل ز داغ انتقام
روشن است از آتش یاقوت و دود سینه ام

بسکه شد آیینه ام صاف از کدورت های غم
راز دل تمثال می بندد برون سینه ام

خرقه نامرس سوائی گشید از احتیاط
بخیه بر رخ دوخت من افتاد لیک از سینه ام

تا کجا از جوهر تیغم گداخت
بیدل از افسردگیها چشم آخر بخیه ریخت
ابر نیسانی برآمد خرقه پشمینه ام

خلق را نسبت بیگانگی هست بهم
که بصد عقده دل تو اند بست بهم

دهر تا چند باصلاح طبایع کوشد
زده یک شیشه می نهد بدست بهم

دشت و صحرا ز فکر سراغم بگذر
بغبارم نرسی تا نزنی دست بهم

آن سپندم که بیک شعله فشانی شوق
نغمه سازم ازین بزم برون جست بهم

جگر از کلفت نومیدی ما خون شد
که براندازد ازین غنچه بازی پیوست بهم

سینه صافان نفس جنت دل نشمرند
چرخ کم دید در آیینه که نشکست بهم

آبرو میطلبی ترک طمع کن بیدل
کاین دو تمثال بیک خانه نشست بهم

وحشتی کو انیسه باد داغ داغم کرد
نغمه سازد عالم را صدا پاکنم

حیرت آرام و صلت فرصت یاد نداد
کز بهار رفته رنگی در خیالش نشکنم

با تهی پنجهٔ طاقت نمی‌یابم چو شمع
میزنم آتش خود تا رفع خارپا کنم

هر سر مویم درین وادی بر آرفته است
ای طپیدن مهلتی تا جمع این اجزا کنم

شوخی امواج آغوش وداع گوهر است
عالمی سازم تهی از دل خود جا کنم

کلفت امروز هر چند آنقدر ها بیش نیست
لیک کو رنگی که بر گردانم و فردا کنم

بیدماغی اینقدر سامان کس گر نماد
خانه باید سوختن تا آتشی پیدا کنم

در تخیل ساقی این بزم ساغر چیده است
تا بکی مینم پر طاوس مستیها کنم

بیدل از گردون نصیب من همان لب تشنگی ست
گر همه باشد ساحل ساغر ز دریا کنم

شب گردش چشمی قدحی داد بخوابم
امروز چو اشک آینهٔ عالم آبم

بی سوختن از شمع دماغی نتوان یافت
سر مشق گذارست برات می تابم

پیمانهٔ عجزم من سودم بضاعت
چندانکه بقاصد نتوان داد بجوابم

از صفحهٔ من عبرت تحریر نتوان خواند
چون آینه بستند مدانید بآبم

نادم زده ام ساز تر یاس همه خشک است
آب تنگی باخته بر روی حبابم

واداشت ز فکر عدم شبنه هستی
آه از غم انکار که بنود رضوانم

واکردن چشم اینقدرم ده دله دارد
بیدل بهمین صفر فزودست حسابم

کام از جهان گرفتم ناکام هم شدم
آغاز چیست محرم انجام هم شدم

گردش جهان فلک را اقبال ما نبود
بیهوده داغ خجلت ابرام هم شدم

آخر در انتظار تو دانم بباد رفت
یعنی غبار خاطر ایام هم شدم

صد نقش عجز خویش فلک بر دلم کشید
چون اشک تا سبک سفر گام هم شدم

باید حقوق زندگی نامرگ را فزود
زین یک نفس بگردن ایام هم شدم

جز دل دلیل شهرت عشقم بس نبود
چیزی نشان نداد و بدنام هم شدم

بیدل چو سایه محو خور رفتنم هنوز
وقت بجاست همدم آرام هم شدم

در گلستانیکه محو آن گل خودروشدم
چشم وا کردم ز خود چون غنچه یکسو شدم

در چمنزاری فتاده ام یار بانگ هلال
تا سری پیدا کنم اول خم ابرو شدم

نشاد آزادی من بیقدر ساغر داشت
گردش رنگ مرض شرمی آمد گو شدم

کاش اوج عزتم با نقش پا یابد بدل
آسمان گل کرده ام یا عالمی کیسو شدم

از جهان عبرتم از قامت پیری مپرس
تا نظر وا کرده ام این بود و آن شد دم

خفتم آخر زیر دامان نگاه دلنگی رباند
خانه صحرا گشت تا بیدار شد آهو شدم

کاش تنهائی من بیدل بدرد انتظار
نیست پیغامی باین گمبوکه من هم شدم

بردن دل توان یافت رنگ جولانم
چو رنگ نقش خفته است میدانم

زهر تصرف وحشت کرچو پر طاؤس
بجز شرآئینه حفتن نکرد حیرانم

نجیر طپشم برق نالهام داغم
چو درد شتق بچندین دباس عریانم

حباب کیستم از رستگاه عجز مپرس
هوات همنفس تکمه گریبانم

نداشت حاتم دیگر نگین عافیتی
بردی آبله کندند نام جولانم

چو صبح از همه پرداز فلک گذرد
چه ممکن ست برون قفس پرافشانم

هزار رنگ چو طاؤس سوختم اما
نکرد شعله زنی روغن چراغانم

تامل از کره هستیم کشود عدم
نگه بخاک فگند از فشار مژگانم

دماغ نشئه تحقیق اگر رسا گردد
برون زخویش روم آنقدر کز نتوانم

بساط بند تعلق نچیده ام بیدل
بغیر نالهٔ رفتیست در نیستانم

در جنون گم بیان فرمان نالهام
بعد ازین در خاک گم گردیست جگران نالهام

دور گردانم فلک از بلغت کان دران
گر تامل بحر مغیست سرگران نالهام

چون سپند م نیست خاکستر دلیل خامشی
سر بگشتیم تا نبیند چشم باران نالهام

کرد از عالم پریدن عقابم گذشت
تا کجا خواهد رساند این خانه ویران نالهام

دیده در آلوده محرومی دمیدا رگیست
گر شکست اشک بجوشد زمرگان نالهام

مژده آهی سیده گر چیدند خون شدم
من شدم خاکستر چیده دامان نالهام

بیدل از عجزم زبان مدعا فهمد نیست

بی تکلف چون نگاه ناتوان نالم ؛؛

سطری اگر ز وضع جهان بر نداشتم
گردانده ایم رنگ چلیپا نوشته ایم

مشور تاج اگر بسر و گل نهاده اند
ما هم برات آبله بر پا نوشته ایم

دیگر ز نقش نامهٔ اعمال ما مپرس
نظارهٔ بلوح تماشا نوشته ایم

معنی سواد نامهٔ اشک چکیده چیست
غم نامه ها بخون تمنا نوشته ایم

قاصد چو رنگ دیدنی ما بسر نماند
معلوم شد که نامه بعنقا نوشته ایم

در مکتبی ز چه حرف و کدام صوت
چون نامه سجده ایست که بر جا نوشته ایم

دستی اگر بلند کند بر همین بس است
تا روز شب دعا ها نوشته ایم

مشق خیال نامه بجائی نمیرسد
ای بیخود آن همه رقعا نوشته ایم

در زندگی مطالعهٔ دل غنیمت است
خواهی بخوان که جلوهٔ ما نوشته ایم

بیدل بآل سرکشی اعتبار ما
پیش از فنا ز نقش کف پا نوشته ایم

بال آرزوی افشاندم قفس بما شدم
خواستم ناز پری رانشاکنم مینا شدم

عرصهٔ آرزوی ز چو شبنم غبارم تنگ بود
بر سر خود دامنی افشاندم صحرا شدم

شمع سیر آن چمنها در گداز خویش داشت
هر قدر از یکرم گر سر شد مینا شدم

ماضی و مستقبل من حال گشت از بیخودی
رفتم امروز آنقدر از خود که بیفردا شدم

قطرهٔ آخر سر جیب بی نیازی ها کشید
احتیاجم چون ترشد چند انکه استغنا شدم

خاشاکیم جهانی را بسودل گرفت
آخر ز ضبط نقش صحیح قیامت شدم

نسخه آرایم خجلت کش شیرازه بود
از چکه رنها ورق گردانم اجزا شدم

کثرت بسیار در اثبات وحدت گشت صرف
عالمی را جمع کردم کاینقدر یکتا شدم

حیرتم بیدل زمین گیری تامل کرده است
ورنه تا مژگان برے افشاندم عنقا شدم

زدست بیخودی می آیم انوضع ادب دورم
جنون گر کنم ای شهریار هوش مندورم

کشش ای ذوالمنم بگرای غم گریبانم
سر شک محشر مگانم چکیدن نیست مقدورم

همان بهتر که خاکستر شوم در پرده عبرت
نقاب آب زوی بر ندارد خون مقصورم

نجودت تا هستی ست آخر حجاب من
چسان سنجم ز حکم خویش دون و فوق مزورم

بخود پیچیده مینالم نفس در دیده مینالم
دو عالم بیجا چکیده نهای ناصورم

ندانم اخگرم مشکل که پردازد سیاهی را
دمد چون مرگ چندپای غوله نورم

نه از دنیا غم اندیشم نه عقبی است در پیشم
مقیم سر ستیغویشم بس از این کوه جهادورم

خلل تعمیر سیلاب حوادث نیستم بیدل
بنای حسرتے در عالم اسیر رمعذورم

خلوت پرست گوشه حیرانی خودیم
یعنی نگاه دیده قربانی خودیم

مرگشته ایم نقش خیالی ترمشق ماست
حیران صفت قلم کش نابانی خودیم

جون را زبان زار آبسته اند
آئینه خجالت عریانی خودیم

خاک فسرده خاری جاوید می‌کشد
عمریست با بیان نه آسانی خودیم

آئینه تو نقشبند امتیاز نیست
محو خیال خانهٔ حیرانی خودیم

گوهر خمار بسته بالین می‌کشد
سر در کنار زانوی غلطانی خودیم

ما را ز تیره بختی ما یتوان شناخت
چون سایه یک قلم خط پیشانی خودیم

بر هر زه بود چشم کشودن درین بساط
چون شمع جمله اشک پشیمانی خودیم

پرمیزنم بهیچ بجائے نمی رسیم
وامانده پای رهنت مژگانی خودیم

دیوار رنگ منع بهار خزان تست
انجام فطرتان همه حیرانی خودیم

بیدل بجلوه گاه حقیقت که میرسد
ما غافلان تصور امکانی خودیم

رفتم از خویشتن ببزم جلوه آشنا نگر زدم
شیشهٔ رنگ شکستم تا پری ساغر زدم

خود گداز یاس نیستم مژدهٔ دیدار بود
سوختم چندانکه بر آئینه خاکستر زدم

شبنم سان از زیر خلوت طمع امید
از خجالت نقش آبی داشتم کمتر زدم

بیتو یکدم صفر راحت بزمم چون سپند
بر سر آتش نشستم ناله کردم پر زدم

پای تا سر نشاطم از فیض ناکامی مپرس
آرزو ها هر قدر خون گشت من ساغر زدم

آسمان بے بضاعت را زیک بستر نداشت
چون مه نو تکیه بر پهلوے لاغر زدم

غافل از معنی جهانی از عبارت بازدان
منتم از نامحرمی با نگے در و دیوار زدم

بیدل از افسردگان حیرتم تدبیر نیست

گر همه دریا کشیدم ساغر گوهر زدم

من بین بحر نه کشتی نه کدو می آرم
چون حباب از برخود جامه فرو می آرم

شرم می آمد م از خلوت در بسیچ ببر
غرقی چند با حرام وضوے آرم

عمر ها شد چو صریر صدهم از یاس باد
جیب چاکی که با مید رفو می آرم

تشنه کامی اگر فلزم بقدر می نیست
آبرو یکه ندارم بسبو می آرم

نخل شمعم که بگل کردن صبح رنگ گداز
میشوم آب نگاهی بنمو می آرم

چه قدر گردن تسلیم و رضا بایک است
پیش تیغت سر خود بر سر مو می آرم

چو ان گل از حد عمل این باغ ندارم بیدل
غیر پرا هن رنگے که بتو مے آرم

بحسرتش چو پرواز م فشرن کنج بالم
بزیر آسمان پر چند شوخی نالم

ز وضع خاشن ناست رسید ایجو شد
ادب سازم نفس مسلم و آئینه می مالم

نپرداز م پهانی ز رفتار م قدم ثانی
غبارم در شکست رنگ دارد گردش نالم

برنگ آب میگردم ز شرم خود نمایها
که سیلابی کند در خانه آئینه تمثالم

چه سازم چون نفس غیر از طپش صورت نمی بندد
چه آسان است آسودن دل افتاده دنیالم

چو گل نازین چمن دو رنگام ساخته اند
بزیر خاک باید رنگها گرد اند یکسالم

خمار وصل خوابے بجوش آمی نیا گریم
اسیر عشق بیدردے نمائی انچه تا نالم

ندارد از قوام آگاهیم گل میکند بیدل

چو مژگان دست برهم سوده ام تا چشم می مالم

تا بدر و یزهٔ راحت طلبان رفتم
شره گشتم سر بوی نخیدن رفتم

چون سحر هفت فلک دست فشانی کرد
تا کجا پای یکی آبله کشیدن رفتم

حیرت از دشتم آئینهٔ دیدار نوید رخت
اینقدر نانه نگه شد که بدیدن رفتم

یا بس حیرت حال گهرم می خندد
قطره دانشم از یاد چکیدن رفتم

نبض جهدم شرر کاغذ آتش زده است
یک شره راه بصد چشم پریدن رفتم

پارسی چو سحر یکدهٔ نفس افزون نیست
تو همان گیر که من هم بدیدن رفتم

حاصل شوق من آسوده نیابے بیدل
اشک ما هست اگر من بدویدن رفتم

بهوس چون بدر طاؤس چمنها دارم
داغ صد زنگ خیالم چه در پردارم

معنی سرمه میان تو خیالم اشکافت
عمرها همچو صدا در گره این تارم

چند چون شمع عزیز نمو باید زیست
گلشن این بی حیا آب کند یکبارم

از تنک تابگی طاقت اظهار مپرس
اشکم انفتاده است بمژگان کارم

عشق تعمیر نیایم بچه آفت کنکرد
سیل پرورده تردستی این معمارم

زین دامتکده چون موج گهر میازم
آنقدر رفتن و هستی که کند هموارم

مرکز همت من خانه خورشید عناست
پستی سایه نگیرد گر این دیوارم

نقش حیرتی اگر باز کند دیدن کرد
توان کرد بافسون نگه بندارم



فوائد غزل حقیقت

عالم از جوہر پیکر ی من غافل نیست
بیدل از گرد کساد آئینہ بازارم

برنگ شمع مکین نیست سوز دل پنہان دارم
بنبوں مغز یکہ سر دارم ہنوز استخوان دارم

چہ خواہم کرد دل صد پارہ ترک ما خذر کردن
غم و مہمان من ہمین یکپارہ نان دارم

سر کار شفق تا آفتاب آخر چہ انجامد
تو تیغی داری و من شب خونی در میان دارم

بلندیہا کہ قصر نسبتی پیدا نمیت پایانے
کہ من چند انکہ بر می آیم از خود در زبان دارم

برنگ گرد یاد از خاکساری کشتم حالے
کہ تا خورشید پیچم دماغ آسمان دارم

گہی بر یاس و جنگم کہ از امید دل تنگم
خیال عالم رنگم نہ این دارم نہ آن دارم

باین سامان اگر باشد عرق تمہای خجلت
ز خاکم تا بزاری بر نہ آب روان دارم

مباشید از قماشش در من پیچیدہ ام غافل
کہ من صبح از ین عالم بر پیچیدہ دکان دارم

خجالت صید قبا صنعت از مرگ میباشد
خدا را از شہادت مر بریدید کہ جان دارم

بدوش نفس بار امیدی بستہ بیدل
ز خود رفتن ندارد سیچ من صد کاروان دارم

صد شکر کہ جہ عجز گیاہے ندمیدم
فرقی نہ دانیدم کلاہے ندمیدم

تا آبلہ پا کند رنج خراشے
خاری نشدیم و سر راہے ندمیدم

حسرت چہ از و اکشد از حاصل مطلب
ہر پیکر افسون نگاہی ندمیدم

صد رنگ گل انشاند تقدیر لیک چہ حاصل
یک رشتہ یکیفیت آہے ندمیدم

سر قدم بوس سرمد شد اما
در سایهٔ مژگان سیاهی ندیدیم

گلچین چمن داشت که گلزار ندارد
از ناکسی آخر پر کاهے ندیدیم

بر باد ندادیم درین عرصه غباری
زان رنگ فسردیم که گاهی ندیدیم

بیدل تو برون نا که با وهم پرستان
چندان که گذشتیم براهے ندیدیم

بسودائے بہار جلوه ات عمریست یا نم
پر طاؤس دامانی که می چیند ز مژگانم

قیامت خواب شد ابری که دزدد شمع بخت بودن
گذارم آب شد تا سوختن گردد بسامانم

عرق پیمائے شبنم چون سحر عیریست مینازم
ندارد آنقدر آبی که گردد خوشبو منشانم

نه از من خود طرح جامه ز غیرت وضع پر بستند
همان دیباچهٔ مفلس بضد لیهای مهانم

بایں بسعت اگر چیند تغافل دامن همت
جهانی را نوالهٔ چون خم چشم پر شبنم مژگانم

ندانم در دبستان محبت سبق بیکاری
بیاد سطر انشکی میزنم نالہ میخوانم

چو گوهر هر صدا پیچید تا بر خود گره بستم
سراحت ابد امین چیده چندین بیانم

ندانم پیش ازین عشق از من بیدل چه میخواهد
غمم بی نوایم خانه ویرانم پریشانم

شب جوش بهاری بی تنگ شکستم
گل چید خیال تو و من رنگ شکستم

مژگان بهم آوردم و رفتم بخیالت
پرهیز تماشا چه نیرنگ شکستم

گردنفسی چند نشاندم به تغافل
کونین صفا بود که بی جنگ شکستم

نفس دیگر از شیشه خالی توان کرد
فریاد تو خود را بدل تنگ شکستم

بیدل شکفیدم الم هرزه گیاهے
آئینه بر راحت کده رنگ شکستم

چون سینه اظهار مطلب تا کجا پیدا کنم
سر میگردم اگر خواهم صدا پیدا کنم

هر گهر موجی ز آئینه دارد جوهری
از کجا یارب دل حمد عا پیدا کنم

شمع بزم وحدتم در سر نی ام کیست
واگذارم خویش را تا نقش پا پیدا کنم

بی جنون اسباب کلفت ریستن بس مشکلست
خانه بر آتش فرو شیم تا صفا پیدا کنم

در دماغ گرد شم پرواز دارد آشیان
بال میگردد اگر چون رنگ تا پیدا کنم

منت خشک از شراب هم هستی تا بکے
به که گم گردم ز خود هم تا ترا پیدا کنم

مدعا چون نگه بیدل بجز اے گذشت
گوشه چشمی نشد پیدا که جا پیدا کنم

شرمساری فرصت رسوائی خویش میجویم
نگاهی داشتم تا خود تماشای خویش میجویم

چو شمع کشته سامان تلاشی کم نمیگردد
سری گم کرده ام اکنون ز پا تا خویش میجویم

بگردون گر رسم زان آسمانم بر نمیدارد
بهر جا هم فتم در هیچ جا خویش میجویم

جنون ے آورد زین کاروان بانله نمیدانم
ز آتش مست گردی تا کفے خویش میجویم

چه مقدار از دماغ نارسائی یار مینالد
که آن گل پیرهن کاهد ز رسوائی خویش میجویم

خیالی کو که توان افشرد قدری خاکش
سراغ که خواهم زیر پا خویش میجویم

## نیستانی بذوق نالہ انشا کردہ ام بیدل
## زچندین آشیانہ دست دعای خویش میچینم

مردہ ام اما ہمان خجلت طراز ہستیم
ناوکی چون شمع بیمجر شد ز آواز ہستیم

تخم عجز ما تنک سرمایہ نشو و نماست
سجدہ میدانم بس آواز نیاز ہستیم

چون جرس یکنفس پرداز آہم در قفس
ای من غافل چہ می پرسی ز ساز ہستیم

چشمکم ہمچون شرر بنیاد گیر است
بر نتافا بیشہ از برق و گداز ہستیم

ننگ ظرف احتیاطم ورنہ مانند حباب
بحر میبالد ز آغوش گداز ہستیم

گر ہمہ طوفان شوم کیفیتم پی بردہ است
شبنم در گوشہ عدم خمیازہ ساز ہستیم

صبح ہم در پردہ شب زندگانی می کند
بی تفس خوابیدہ است افسانہ ساز ہستیم

ہمچو شمع ہر نگہ داغ دگر ایجاد کرد
اینقدر یارب کہ فرق امتیاز ہستیم

## بیدل از منصوبہ غفلتیم غافل مباش
## نقد اظہارے ندارم در گذار ہستیم

عمر ست چون نفس بطپیدن فسانہ ام
از عافیت بپرس کہ دست آشنانہ ام

خجلت بغرض جوہر من خندہ میکند
مو در چشم رشتہ معذور شانہ ام

زین بزم ہمچو شمع کسی را نسوختند
دنیاست آتشی کہ نشد در میانہ ام

چاکست نالہ سحر از گرد انتظار
قاصد اگر درنگ کند من روانہ ام

آسودہ تر ز آب گہر خاک میشوم
بردارد کنار فزون بہانہ ام

عنقا بی نشانی من میخورد قسم
نامی بعالم نشنیدن فسانه ام

بر بزم آن قدر ز تمنای جلوه ریز
کز شرم چون عرق کنم آئینه خانه ام

تا پر فشانده ام قفس آشیان کیست
بیدل بوی گل به کمین بهانه ام

یکدم آسایش بصد ابرام پیدا کرده ایم
سعی ها شد خاک تا آرام پیدا کرده ایم

تیره بختی نیز ایجاد تسلی گاه عجز ماست
روز اگر کم گشت بار شام پیدا کرده ایم

قطره اشکیم ما را جهد کو جولان کدام
از چکیدن تهت یک گام پیدا کرده ایم

عمر باشد در خیال جلوه او نور نیست
بی نگه چشمی که چون بادام پیدا کرده ایم

مقصد عشاق بیسوائیست همچون ناسحر
یک گریبان جامه احرام پیدا کرده ایم

ای شهر زین پیشین آئینه فطرت مناز
ای هوس کیسب فنا نام پیدا کرده ایم

خاک ما امروز گرم هنگ و از فنائیست
ای هوس کیسب فنا نام پیدا کرده ایم

عالم موهومی اسباب صورت بسته است
انچه بیدل از خیال خام پیدا کرده ایم

عمریست تیا شکنده گردش حالم
چون آئینه میبای پریزاد خیالم

ای تشنه سراغ اثرم سیر م کو
در خلوت اندیشه خاکست سفالم

در بزم تو ساز طربم سخت خموشی است
کو بخت سپندی که شوم ناله نالم

خود بینی شخص آئینه نمثال است
بر خود نگهی تا من موهوم بنالم

ساز سحرم قابل آهنگ تو من نیست — شاید بنسیمی رسد افشاندن عالم

با بخت سیه فرصت وصل نه بردیم — در مرض هجر رستن مگر بسر عالم

از هر مژه صد چاک جگر نسخه فرو نشست — حیرت چقدر نامه کشود از پر و بالم

بیدل نفسم سحر بیان خم زلفش
آشفته چو آبی که طرف شد لب و بالم

کی در نفسش دام هوای هوس افتم — چون شعله نیم منکه بهر خار و خس افتم

چون صبح اگر دم زنم از جرات هستی — از شرم شوم آب بیکبار نفس افتم

سر تا قدمم نیست بجز قطره اشکی — عالم همه یارست بپای که بس افتم

طاؤس ز نقش پر خود دام بدوش ست
بیدل چه عجب گر بهزم در قفس افتم

امشب آن ست ناز بر سرم — رفتن از خویش باز میرسدم

صبح شبنم کمین این چمنم — از نفس هم گداز میرسدم

مو بمویم طپیدن آهنگ است — نکر آن دلنوازے رسدم

سوی دنیا نه برده ام دستی — گر کنم پا دراز ے رسدم

گر همین نفی خویش اثبات ست — رنگ نارفته باز ے رسدم

نیم از چشم آن قدر محروم — مژه وارے ساز میرسدم

عمرها رنگ بایدم گرداند — بیخودی هم بباز میرسدم

## نرسیدم بهیچ جا بیدل
## تا کجا استبازمے سدم

چو اشک شب بساغر زده ناب گردارم
ز مرگان تا بدامن بر مهتاب گردارم

غرور رشتهٔ زنجیر از پا بر نمی دارد
چو شبنم در دل آئینه سیماب گردارم

لبی گر کرده ام کز سر چشمی باج می گیرد
بجام بی نیازی چون گهر آب گردارم

چو شمع از خجلت هستی عرق پیمانهٔ من
نه مخمورم نه مست عالم آب گردارم

کدام آسودگی چون حسن تو دیدار یابد
تو مژگان وا مکن تا من ترا خواب گردارم

گریبان راز اسرار است بیدل هر سر مویم
محیط فطرتم طوفان گرداب دگر دارم

## رنگ ریخته الفت دیدار توایم
## جسته ایم از قفس خویش گرفتار توایم

خاک ما جوهر هر ذرهٔ آئینه گر است
در عدم نیز همان تشنهٔ دیدار توایم

مرکز دیده دل غیر تمنای تو نیست
از نگه تا بنفس یک خط پرکار توایم

اشک آه است سواد خط پیمانهٔ شمع
همه اسوخته سبحهٔ زنار توایم

پیش ازین ساغر الفت چه ز ما دارد یاد
خواب راحت قفس سایهٔ دیوار توایم

دامن عفو حمایت کدهٔ عفلت نیست
هر کجا ایم همان ساغر سرشار توایم

جنس موهومی ما شیفتهٔ ارزش نیست
قیمت ما به همین بس که بیمار توایم

بیدل کیفیت ما نیم چه هستی چه عدم
هر کجا ایم همان ساغر سرشار توایم

خورده بر بیش و کم ذره نگیرد خورشید | ای تو در کار همه بیکار توایم

ناله سامان بجبین سائی اشک است اینجا
بیدل از شوق نوای لب اظهار توایم

شب که آئینه آن آئینه رو گردیدم | جلوه کرد که من هم همه او گردیدم
خجلت سجده خاک در او کرد مرا | آنقدر آبکه سامان وضو گردیدم
چون سحر سیر جهان تهمت جولان منست | نفسی بود که در پرده او گردیدم
فرصت سلسله زلف دراز است اینجا | من کمیوی میان تو دو مو گردیدم
گل شبنم زده بیرنگ تو داغم دارد | از کجا مایل آن آئینه رو گردیدم
تر کرد جولان هوس موج گهر کرد مرا | جمع در جیب دهم گر همه سو گردیدم
تا تو نیست بریخانه صد رنگ امید | رفت نقاش خیال تو که مو گردیدم

پیکرم غوطه بصد موج گهر زد بیدل
خوش غبار هوس آن سر کو گردیدم

سحر کیفیت دیدار از آئینه پرسیدم | بحیرت زنگ بست آنهم من هم آب گردیدم
بذوق وحشتی از خود تهی کردم جهانی را | جنون چندین نشستن کاشت تا یکناله نادیدم
بعیرانی خیالم با چندین ناله بردارد | سواد فقر بر دوش یکدگر شب عیدم
بشوخی گر دشی از چشم تصویرم نمی آید | که من در خانه نقاش پیش از رنگ گردیدم
ز چندین پیرهن آرایت موزون عریانی | لباسی نیست چندانی ندیدم چشم پوشیدم

مرا از وهم عقبی سخت می ترسانی ای زاهد
بایں امید اگر مردم برآید ملک امیدم

نه آهنگی ست سازم نه انجامم نه آغازم
بفهم خویش می نازم نمیدانم چه فهمیدم

چراغ حسرت دیدار خاموشی نمیدانم
تحیر ناله بود اما من بیهوش نشنیدم

ندانم سایهٔ سرو روان کیستم بیدل
بزنگ فتنه از خود به بیداری خرامیدم

نفس را بعد ازین در سوختن افسانه میسازم
چراغ روشن از خاکستر پروانه میسازم

سراپا خار خار سینه چاک طرهٔ نازم
بچشم استخوان تا صبح گردد شانه میسازم

محبت در عدم بی نشان پیمود غبارم را
همان گرد سر میگردم و پیمانه میسازم

وداع طاقتی کو ناتوان کامی خود رفتم
سر شک ناتوانم لغزش مستانه میسازم

عقوبتها گوارا گر دهد بر من بی پروائی
قفس چندانکه تنگی مینماید دانه میسازم

سبر تسلی دیده ام وضع عنایت را
برای یک فسون خواب صد افسانه میسازم

مبادا بیدل آن کنجیکه میگویند من باشم
مرا هم روزگاری شد که با دیوانه میسازم

ز چاک سینه آهی می نویسم
کتابی حرف ماهی می نویسم

غبار انتظار کیست اشکم
که هر سطری برای می نویسم

بزنگ سایه منشق دیگرم نیست
همان روز سیاهی می نویسم

نیاز آئینه اسرار نازست
شکستم کجکلاهی می نویسم

ز دل نفس امیدم جلوه گر نیست
بر این آئینه آهے می نویسم

دو عالم نسخهٔ حیرت سواد است
بهر صورت نگاهے می نویسم

چو صبحم صفحه بے نقش ست بیدل
شکست رنگ گاهے می نویسم

عجز طوفان گه دانست امکان شدیم
رنجت قدرت بال و پر تا گرد این و آن شدیم

ای بسا نقشے که آگاهی بباد ما کشد
ما کنون زیب تغافل خانه نسیان شدیم

پیکر ما را چو گرد و بے سبب جنبش کرده اند
در میان کون بوز آندم که ما مرگان شدیم

بی تمیزی داشت ما را ناز پرور دغنا
آخر از آدم شدن محتاج آب و نان شدیم

بیحجاب رنگ نتوان دید عرض نوبهار
پیرهن کردیم ساماں تهمت عریان شدیم

بسکه ما را در دماغ شعله از هم گداخت
آب گشتیم و روان از دیده ها باران شدیم

پشت دستی هم نشد دیش از ندامتهاے ما
طبع وقتی پشیمان شد که بی دندان شدیم

مشت خاک تیره را آئینه کرد این حیرت است
جلوه گر دیدے که ما هم دیده حیران شدیم

بیدل از ما عالمی با درس معنی آشناست
ما بفهم خود چرا چون حرف نادان شدیم

پروانه شوم با پر طاؤس کشایم
از عالم عنقا چه خیال ست برآیم

با موج گهر باخته امد ست گریبان
از دامن خود نیست برون لغزش پایم

تا غرقهٔ فنون سعادت نتوان زیست
بر سایهٔ خود بال و شاندد ست همایم

از ضعف مشاطگی یاس مپرسید — گر خون مژه در دیده جهان بست بیایم
ذرات جهان چشمک سرمه دعاست — آغوش امین است که چشمی بگشایم
کو نعش غبار بی‌تگ آئینه من ریخت — کو عالم دیگر که من از خویش برآیم
جیب نفسی میدرم و میبرم از خویش — کس هیچ نفهمد که چه رنگست نمایم
تحقیق ز موهومی سازم چه نماید — تمثال فنائی نیست بهیچ آئینه جایم
ساقی قدحی چند مشو مانع تکلیف — شاید رود از یاد خود و باز نیایم

بیدل مکن آرام تمنا که در نیجا
بر باد نهادند چو پروانه بیایم

عاقبتها در مزاج پرفشان من رسیده ام — چون شرر در جیب و از آشیان من رسیده ام
در نفس چون صبح چندین کاروان دیده ام — همچو عمر از دوش حیرت سرانگشتین رسیده ام
یکقلم جنس گمان ما و من شور و شر ست — رو بر و میدانم از خود غافل من رسیده ام
چون نگه هر چرخ بردم داغ دل — حیله کرسجده آن آستان من رسیده ام
در کتاب فهم عنقا نیز نتوان یافتن — لفظ آن نامیکه از ننگ فشان من رسیده ام
در گره دارد تغافل چند جنس کائنات — بسته ام چشم زمین تا آسمان من رسیده ام

بیدل از ناموس اسرار تمنا هم بپرس
سینه از آه لب افعی جنس فغان من رسیده ام

دامنی گر چون صبح خندیده بودم
ز هر برگ گل دامنی چیده بودم

جنون چیکد از باغ در را مکان
دماغ خیالی تر اشیده بودم

اگر سبزه رستم ز گرد گل دمیدم
بمژگان ماریب که چیده بودم

کس آئینه دار دنشد ورنه من هم
نخیر امیدی تر اشیده بودم

چرا آب گوهر نباشد غبارم
براه تو چون اشک غلطیده بودم

ادب نیست در راه تو پا نهادن
اگر سر نمی بود لغزیده بودم

ندانم کجا رفتم از خویش بیدل
بباد خرامی خرامیده بودم

بعشقت گر همه یکدانه سامان بود در دستم
همان انگشتری ملک سلیمان بود در دستم

درین گلشن نگل دیدم نه غنچه بر مژه چیدم
ز دل تا عقده وا شد چشم گریان بود در دستم

بر افشانی بموج گوهر هر صورت نمی بندد
سر این رشته تا بودم پریشان بود در دستم

نسوختم عجز روشن کردم و درس گه خواندم
درین مکتب همین یک حرف خوشخوان بود در دستم

بهر بندی هی گر قسمت می شدم قانع
کف جود امن صحرای امکان بود در دستم

جنون آواره در حرم عمر لیست میگریم
مکاتب تفسیر هر ذره عنوان بود در دستم

کف خاکم نزد صیقل درین هنگامه عبرت
بحیرت مردم آئینه پنهان بود در دستم

چو صبح از کسوت هستی بزم صرفه خاکی
چه ساز بم چه حسن مدعا دامن افشان بود در دستم

شبم آمد بکف بیدل حضور دامن وصلی

که ناخن هم ز شوقش چشم حیران بود در دستم

گاه خرد و حیرم گاه جنون خودم
انجمن جلوه بو تسلیون خودم

تا به تو یار رسید آبله پای من
این قدر افسرده همت دون خودم

خلوت آئینه ام موج جنون نیرنگ
انیکه توام دیده نقش برون خودم

گر نبودم زندگی رنج هوا بس است
در خور آب بقا تشنه خون خودم

قطره این بحر را ظاهر و باطن منم
هم ز برون دمیدنست انچه درون خودم

در خور ظرف خیال حوصله دارد حباب
بیدل دریا کش جام نگون خودم

میرسد گویند یاران آفتاب صبحدم
جمع کی خواهد شد این خواب صبحدم

آسمان گر بیخودی بود در آثار فیض
دیده ها اختر شمار شب تاب صبحدم

این زبان بیرنگ دعوت قابل نظاره نیست
عرض گلزار دگر دارد شتاب صبحدم

وحشت بر تعلق دامنی افشانده است
تکمه نتوان یافت در جیب نقاب صبحدم

فیض هم در خورد استعداد دنیی انجمن است
شمع شد داغ از دعای مستجاب صبحدم

آبرنگ لم فیض عالم افروز نیست
با خبر شبنم نیفشاند سحاب صبحدم

غفلت ایام پیری از سر من وانشد
سخت دشوارست بیدل ترک خواب صبحدم

نسخه بیهیم از هستی عدم آورده ایم
تا دمی چیزیکه میگردد رقم آورده ایم

ایفلک از انسیفا بیش ازین طالع ما
چون بخورشید بپیوست غم آورد ما

بیع مارا چو شب سواد نسخ آرام نیست
سطر کردی چو خیال از رشتم رام ورد ایم

عمر با نامحرم عیب تامل باختیم
اکنون ماه حیات سر بهم آورده ایم

سعی ما واماندگان سر منزل دیگر نداشت
بچو لغزش در لغزش قدم آورده ایم

ایقدر رقص سپند با مید فنا است
ناله دریاییم اما سر بهم آورده ایم

بیدل چون شرر زحمت کش اسباب نیست
ایقدر ننگی که داریم از عدم آورده ایم

حاصل جمعیت اسباب جز عبرت نبود
سعی تا بیدل کمر بگشائی بهم آورده ایم

بیدل از گرد بستی تا نخیزم از خود نشینم نفس تا خانه آئینه ریشم کرد من رفتم

درین گلشن شرر آسا نگاهی خوش دمی دارد جهانی آمد اما من بیاد آمدن رفتم

ورزم از دیده امکانیه چون شمع برون رفتن اگر خواهش بهم افتم بدوش خویش من رفتم

باگاهی ریزم صد گدبیر عبرتانی زغفلت چشم پوشیدم بفکر پیرهن رفتم

پر طاؤس دارد محمل پرواز مشتاقان بیادت هر کجا رفتم بسامان همچمن رفتم

ادا نفهم موقوف بیان دقتی دارد عدم شد جیب فطرت تا بفکر آمد دهن رفتم

صدای ساز الفت چون کیفیت ایجاد است لب تا بجرات آمد من از خود چون سخن رفتم

چو شمع ما بچشم خویشتن بیدست با یکپا بغیر شعله اشک آخر ازین بزم انجمن رفتم

با سباب شکر خوردم بفی خود دل از دستم زمعنی چون تهی بودم بصورت آمدن رفتم

چو گردون عمر با شد مال حشت نیز نم بیدل

فرهنگ آصفیه

که من عزیمت می نیم هان چه رخ و هان انجم

چون غنچه در خیال تو گاه گاه فته ایم
محمل بدوش بخودی آه رفته ایم

راه سفر همه کرا بر دست تا چنین
در ضعف چون طنین جگاه رفته ایم

فرصت ریگ ست بر افشان نستی
غافل نباش کز نگاه رفته ایم

بانگ درست قافله بیدار ما
یکگام نا کشوده مصد راه رفته ایم

بیدل چو بیدلی گهی نیست نا له را
آزاده ایم گر همه در چاه رفته ایم

نور جان از ظلمت آباد بدن گم کرده ایم
آه ازان یوسف که من در پیرهن گم کرده ایم

وحدت از بار دوئی اندوز کثرت میکشد
در وطن اینجا غریب وطن گم کرده ایم

گر عدم حاصل نباشد زندگی بیهوده نیست
عالمی را جز خیال آینه در هم گم کرده ایم

موج در یاد کنارم از تگ و بوم بپرس
آنچه من گم کرده ام تا یافتن گم کرده ایم

چون نم اشکی که از مژگان فرو ریزد بخاک
خویش را در نقش پای خویشتن گم کرده ایم

چون نفس از جستجوی مدعا گم کرده ایم
اینقدر دانم که چیزی هست من گم کرده ایم

هیچ جا بیدل سراغ رنگهای رفته نیست
صد نگه چون شمع در هر انجمن گم کرده ایم

اگر در یابد دو عالم بر پیش کم شبنم
تبسم بر اشک دقت نگیرد از عالم شبنم

بچشم محو گلزارت نگه شوخی نمی بندد
تحیر میکند همواره ای بیچ و خم شبنم

درین گلشن که شخص از شرم پیدا عرق دارد
سحر گل کرد تا کرده آخر محرم شبنم

تسلیم گرت آینه‌دار است هستی — ماراج چه حلقه چشمی نگین با عالم شبنم

طبرها خاک شد آنجا که دل بی‌مدعا افتد
درین گلشن چمین فرصت بیدل مقدم شبنم

زین گریه اگر باد برد حاصل خاکم — چون صبح چکد شبنم خون از دل چاکم
از بسمل شمشیر وفا هیچ مپرسید — دارم بنظر ذوق بلاکی که بلاکم
دل شمع خیالی است که تا حشر نمیرد — زنهار تکلف مفروزید بخاکم
برنیستم از خجلت آئینه هستی — تمثال کشیدست ته دامن پاکم

بیدل بخیال مژه چشم سیاهی
امروز سیه مست مبر از سایه تاکم

قیامت کرد گل در پیرهن لیدنت نازم — جهان شد صبح محشر زیر لب خندیدنت نازم
تغافل در لباس بی‌نقابی اختراع آئین — جهانی را بشور آورد و نشنیدنت نازم
عتاب از چین پیشانی ترحم نیست اینجا — تبسم کردن تیغ غضب نامیدنت نازم
ز شور قطره جز دریا کشی بگر نمیداند — دلم در دست از من حال پرسیدنت نازم
نفس در عرق حیرت نگاه آزادی نمیخواهد — صبا عریانی و دامن چیدنت نازم

تغافل صد نگه می‌پرسد احوال من بیدل
مژه نکشوده بی خاکساران دیدنت نازم

نالهٔ عجز نوای لب خاموش خودم — نشئه نشئه قلم و لب همه خوش خوش خودم

با امیران وفا آفت دوران چه کند
جرس فریاد ز بار دل محمل خود دارم

نقد کیفیت از سیکدهٔ بیتابی است
میکشم جرعهٔ دست و دمد هوش خودم

عضو عضوم چمن آرای پر طاؤس است
بخیال تو هر آئینه آغوش خودم

انتظار هوس گردن خوبان تا چند
کاش صبحی دمد از سوی بناگوش خودم

چه خیالست کشم حسرت دیگر چو حیات
تا نکرده ز تماشای تو مدهوش خودم

شمع تصویر سر از داغ هم افروخته است
اینقدر سوخته آتش خاموش خودم

بیدل از فکر غم عیش گذشتن دارد
امشبی دارم فرصت نمد دوش خودم

بعد کشتن نیز پنهان نیست داغ بسملم
روشن است از دیده حیران باغ بسملم

وسعتگاه راحتم تنگی اسباب نیست
در بر خویشم بس است بالین فراغ بسملم

جنس دیگر چیست تا از دستبان بالد دریغ
تیغ قاتل هم ز خون گرمی داغ بسملم

رنگ داد آتشی از کاردان بوی گل
میتوان از موج خون بردست داغ بسملم

برشتابی با سر آخر پا بدامن میکشد
عافیت هست اگر باشد دماغ بسملم

چشم قربانی ندارد احتیاج مردمک
باده بر صاف ست بیدل در ایاغ بسملم

ز بسکه حیرت نظاره آئینه برد هوشم
بر رنگ چشمه آئینه طاقت بهوشم

زبان طاؤس نیست در رنگاه خلعت زین
گلیم بخت سیه بس بود چو سایه بردوشم

چو آفتاب بیدم زیر بار منت ازین
چو شمع نامزه برهم رسید خاموشم

سر از اطاعت آزادگی چگونه تابم
چو گرد باد ز سرگشتگی ست حلقه گوشم

غبار خاطر من سرمه سان شده بیدل
چو رنگ ماند نهان در شکست خویش خروشم

در خور گل کرون فهرست در استغنای حسن

چشمکی دارد پرد رکسوت مینای من
شبنم و خشت یکمن لغت پرست رنگ نیست
جنبشی دارد پرد رکسوت حنای من
شه خواه باسن هی ناله عریان میشود
غفلت ال از چه کوتاه است بر بالای من
سیر سوی کعبه جز آوارگیهایم نخواست
شد هو گیر از غبار این مکانها جای من
دستگاه عبرت ایجاد رتوانی هیچ نیست
میکشاید چشم من چون شمع خارپای من
تا فیاضت بیدم سر گشته پرواز بود
دام دارد در هوا صیادی پروای من
از غبار شیشه ساعت قدح پر میکنم
خنکی این بزم نم گذاشت در صهبای من
گر بشد نهای اشکم غافل از عجزم مباش
آستان سجده آرد باستغنای من
فرصت از کف رفت و دل کار شکر کو افسوس من
کاروان بگذشت و من در خواب و هم آسوده ام
میکنم چون صبح از اسباب این دو سرا
نعمتی را که عنوان است بر اجزای من

سایه ام بیدل ز بیرنگی غم عیشم مپرس
نیست ممتاز آنقدر روز من از شبهای من

روانی نیست محو جلوه رای آب دیدن را
سزد گر آشنا سوزد نگار ما و ایمن را

دریں بیکوه عبرت بکسر سامانه حیرانم
صلای بیخبر سر بر زمین چشم پوشیدن

ز خواب غفلت چون صبح گوهر نیستم غافل
بهم می آورد مژگان من خوبش لبیدن

ز خود دارم ز هر اکسن اگر اکرام میخواهی
که چون شبنم بود اینجا عافیت در رهگذر بودن

ادب پرورده تسلیم دبستان انصافم
دل آتشخانه دارم که میاید پرستیدن

تو بر خود جلوه کن منعم کمین حیرتی دارم
ندارد عکس این خانه صورت پرستیدن

دران محفل لب لعل او تبسم مے کند بیدل
اگر با بس ادب داری نخواهی خاک بوسیدن

چنین گشته حیرت کیشم من
که چون آتش ز سوختن ریشم من

نه شادم نه محزون گردون حاکم
نه نظمم نه مضمون نه معنیستم من

نوائے ندارم نفس مے شمارم
اگر ساغر عبرت نیم چیشم من

نخندید ای قدردانان فرصت
که یکخنده بر خویش گریستم من

درین عقده کس میر اد یارب
بدر وی که بیداد دل نیستم من

جهان گو که با ساز هستی نبازد
کمالم همین بس بود نیستم من

باین یک نفس عمر موهوم بیدل
خنا تهمت شخص بافیستم من

آخر ز بار تعلقها اسباب جهان
عبرتی نبسیم بر جوش لگان ناتوان

گرد ره مجمر هنگامه آفاق نیست
آتش این کاروانها پس از کاروان

ای ہمکام نفس از ما نخواہی یافتن — منزل ما چیست فارغ شو از استخوان

ہر قدر را از خود برای دستگاہ عبرتے — سنگ قدر تو در دیدہ چندین زبان

جوہر پرداز من بے پرشان افتادہ است — کاش رنگم در پر طاؤس شد و شبان

بی رواجیہا اشکم اعتیاجم دفع کرد — آبرو چندانکہ میریزم نمیگردد روان

عیش را تا رہ عدم فرسای اجزای من — جوش مستانہ جرس جانبہ شد تا رکنان

نیست غیر از احتیاط آگہی شوار یم — زیر کوہ از بار مرگانم چو چشم پاسبان

عمر باشد بیدل از یکجا گی پر بزنم
چون نفس در دام یک عالم دل نامہربان

انتخاب ما نباشد این ز بر داشتن — مبتلا شد مرگ ما صحت از یک بستر داشتن

چون نگہ تا کی ز مژگان باید زحمت کشید — یک طپیدن بس دار چندین بال و پر برداشتن

نخل ہستی از علائق ریشہ محکم کردہ است — چون نفس میباید از یکسو تبر برداشتن

رنگ از عشرت ندارد نوبہار اعتبار — زین چمن باید چو شبنم چشم تر برداشتن

نیست غیر از ناتوانی باب تعلیم وفا — زخم بسیار میباید جگر پرداشتن

تنگنای جنت بیدل شکست رنگ ما — ہمچو گل سامان چیدہ است احتیاج بیت دیدار دگر برداشتن

چون رشحہ در بن باغ با نسرین و سمن — سر بر کشی تا نخوری پای دویدن

بر ما سری نیست گر بزش ز گریبان — در جا و منفید ز رفعت طلبیدن

۲۲۳

بیدل ہمہ معنی نظران پیشہ گہر شند
من نیز شنیدم سخنے از دہ شنیدن

بے نشان مستی کہ در عالم بجوہر من
عالمی بر ہم زند تا رنگ گیرد در من

نیست غیر از کسوت عریان تنی خورشید نیست
چشم ناپیدا ست اخود را اگر پوشاند زمن

در طلب ضبط عنانم صرفہ عجز ست و بس
رسم از خود در فتم تا کہ بگرداند زمن

شہر غفلت میچ جوہر آئینہ ام
مردمان صیقل کہ تمثالی نمیداند زمن

چون حباب آئینہ چشمی ام و آنہم بی نگاہ
آہ ازان روزیکہ حیرت من افشاند زمن

سایہ داران کہ دگر بنیاد او زحمت
غلو انائی دل سوزے نہ نشاند زمن

داغ شد جمعیت از بنیاد این سیل فنا
آنقدر گردی نمی باید کہ بنشاند زمن

تا نجوشد سر ازخاکستر من چون سپند
خامشی باہم محبت نلہ میداند زمن

بیدل بیدل ز شرم سخت جانیها مپرس
رو در از اندر خاک هم آب ست گر اندر من

ترشح مایهٔ نازی ولی را محو احسان کن
نیم مسکین آئینه بر گیر و تکلم ان کن

بهار جلوه گر اندکی از خود بروان آئی
چو نخل از ریشه بیرون داده منجر بمژگان کن

اگر در سایهٔ مژگان گدازد عاجزی صیقل
برایت دامن آلایش خود سلیمان کن

بهار هستی اندازد بر طاوس میخواهد
بیک مژگان کشودن سیر چندین چشم حیران کن

نداند در دو عالم جز بمستقل کوشش فرصت
بدست آورده چندین غنیمت طبع پیشان کن

نفس در سینه دزدیده کیفیت دل نقش می بندد
گر انکار اندازی بضبط سوی ما کن

چو صبح از صنعت وارستگی غافل مشو بیدل
بچین دامنی طرح شکست رنگ امکان کن

حیرت آهنگم کهی فهمد زبان سازم من
گوش بی آئینه تا بینی نوا سازم من

حکم تا برهم زنم زین دامگان آزاد لم
خرمن مژگان طوفان داده پرواز من

حسن اظهار حقیقت بر ز اکت جلوه بود
تا بزم آیم ز جلوت سوخت رنگ ناز من

گوش محرم پرده سازم من غافل سباد
اینقدر تا بسکه بلبل میسراد از من

شمع را در بزم بهر سوختن آورده اند
فکر انجامم مکن گرد یده آغاز من

اینقدر بیدل بدم حیرت دل میطپم

بهمال حباب بحر با کی متعلق باشی
دعوی تا محو گردد خانهٔ آئینه ویران کن

۲۲۵

اشارت

ره زمن بیرون ندارد فکر گردون تاز من

تا فلک دارد ز اشک سکان اقتدار من
بیقراری بیخ و بن خواهد گسست از کار من

گر ز داری صد ز ار شکست این نیستی
بضاعتها ز موج آن نجی آید بکار من

چه سازم تا شوم از آفت نشاط ایمن
چو تحمل من شمع خصم و فاده است تا من

پریشانی ندارد موج اگر دریا عیان گیرد
گواهی میدهد حاکم کسی پرده است حال این

ز سازد عاجز سنجیده جز بر کلفت نمی باید
بجا تغیر کسر عقد پرورد تار من

چه شکم خود دشی باغ گذاشت در دیده
نهانتاب شد آخر ز شرم آشکار من

کنیکا جیالت گزین گیست ها نشر
پر طاؤس خواهد گشت آخر خار من

هلاکم کرده پندار ان قفر اک محرومم
شنو این آرزو در نگیست از خواهی تکار من

بر آسودم از بار تخانه رنگم
تو می آئی من سجده اش در کنار من

بر نگ تو ای محمل افسرده ام بیدل
که از خود میروم بر نگ تو نوبت یار من

بازچون غنچه بیائی که ندارد رفتن
رفتن از خویش بجائیکه ندارد رفتن

خاک گشتیم هوای تو ندرفت از سرما
چه کند کس بهلائیکه ندارد رفتن

گاه جولان تو چون شعله فانوس گیر
میرد دل بادائیکه ندارد رفتن

از میان زیر نگه عجزیم چو شمع
سجده آسا بجائیکه ندارد رفتن

بنبه گوش گرفته است حیا چون شمع
مردای باریجائیکه ندارد رفتن

الفت درد دل آموده دلم ساخته را | دارد این خانه هوا میکند اندر رفتن

بیدل آن کیست که با سیل خرابش امروز
همچو دل نیست بنائیکه ندارد رفتن

سرمایهٔ اظهار تقاضای کسی کن | پرواز بمن داری بخاطر مگسی کن
افروختنت از سوختنت بیش ندارد | گر رشتهٔ شمعی نتوان گشت خسی کن
تا محو فنا نیستی نالهٔ فشان باش | تا قافلهٔ آرام نپذیرد جرسی کن
هر جا رسد اندیشهٔ او بی‌کار حضورست | تا باد چراغی نشوی بی نفسی کن
چون شمع نگاهم نفس شعله خروشت | ای سر بجوش از من فیاد رسی کن

بیدل چو نگه رام تعلق نتوان شد
تو اشک فشان دانهٔ حیرت قفسی کن

دارنگی رحسن دگر مید هد نشان | عالم غبار دامن نازست زنهار
بگذار سر بلندی اقبال این نشاط | تا ابرو چون شمع بریزی نه دوان
بیمغز خرسنگست بدولت نرسد | از سایه بها چه برد بر استخوان
پرواز بندگی بجائی نرسد | ای خاک خاکسار باش عبدست آسمان
عاشق کجا و آرزوی خانمان کجا | پروانه در کمین فنا دارد آشیان
هر چند دستگاه بود پیش حرص هیچ | از موج بحر تشنه لبی میکشد زبان
چون شمع بفشار کش دستان مباش | در حرص احتیاج نقش میشود زبان

۲۲۷

یوسف توان خرید بزرگان کنند و ما
آینه باش جلوه متاع است کار تو

آواره شراب شبوریم چاره نیست
ای بیخودی بغدم زن ما را بار سان

محمل بموش اشک ازین عبرت انجمن
بیدل چو شمع می بردم چشم خون چکان

صفای دل بچراغ نقاد هر دو روشن
نقش بلخ و داغ آینه نا شود رو شن

کجاست نفس و چه اثبات جز فضولی هم
پی پر تو بنا ہے خود ز غیب شکن

لباس ما هم پرید نجلت تعمیر
حباب زنده بر نگی که بابیت مردن

فرصت تو من راه شبهه نتوان یافت
نم نم تو لی تو ئی نه من نه تو من

بر نبه زار اگر راه برده دریاب
که زیر خاک چه مقدار نخیه است کفن

بقسمت ازلی آدمت شود قانع
بس ست لقمه بدست و سر زبان بدهن

کسی مباد هلاک غرور غنائی
چو شمع بر سر ما تیغ سنکشد گردن

جنون اگر نپذیرد بخجسته مستم بیدل
گرچه نالم ز زنجیر بندم از آهن

از چرخ بار ست تا کی توان کشیدن
باید بپای مردم دست از جهان کشیدن

بد گوهری محالست گم گردد از ریاضت
روی سنگ همه آب تیغ از میان کشیدن

آه از هجوم پیری دارد غم ضعیفی
همچون کمان خوشم باید گمان کشیدن

ضبط عنان چه باید با قصد اشیا نیست
نا را بما رسانند آخر عنان کشیدن

گر تحفه نیازی منظور ناز باشد | در پیش سادهرویان خط پیشکش کشیدن

بیدل دلی ز آهن باید درین بیابان
تا چون جرس توانم بار فغان کشیدن

عرق دارد عنان احتیاج بی نقاب من | رصید برق آتشخانه داگر ده آب من
درین گلشن که شبنم کار بی صحبت جنون دارد | نگردم اما خیال رنگ میگردد گلاب من
بخرامم بکشایم چشم از شرم آب میگردم | سبکروییت پیرگانه وضع حجاب من
ندانم با کدامین نیستی بر سنجم هستی خود را | که در وزن کم بسیار بیش آمد حساب من
درین محفل ندارد هیچکس چون گرمی الفت | نگرد از بیکسی آتش صید کباب من
بزم وصل نام هستی عاشق نمیگنجد | نگردد سایه بگذار آفتاب آفتاب من

بی مقری کشید آخر تهی از خود شدن بیدل
درین دریا ز خود بودن چون گوهر حباب من

ای ز حیرتهای خرامت چشم حیران در کمین | هر کجا پای نهم آیینه می پوسد زمین
جلوه اسباب تنظیم تغافل خوشتر است | سخت کرده است دنیا چشم اگر داری بمین
در هوسهای کز هوسرنگ اقامت کرده ایم | خانه را پرواز فانوس گر نقش همچو زین
اعتبارات غرور عجز ما بیدست چیست | از نقش رنگ زمین نالیده بر آه حزین
بندگی تنگ کجا زینهار می برد | می تراود در سجده نقش نگین
زندگانی دامگاه بیقدر زنوزیست | از شعار سبحه زاهد عرق ریز ستین

۲۲۹
دیوان بیدل مع مکاتیب
اوراق کتب فسانه شمع ایجاد
دود درین صورت پیشت کرنا پرفشن
دارا سفندورق برگرد اندر لفظ در خارج
مرقوم نگردیده کرنا شرم مرقوم نگردد
زنانه لفظ راج دارجهان ایشاره
مشتغل گشت وقلم بادبای شال
با محان در فارسی محل شد سوی شال
بسلسله نگ باشد بعد ازنست و کوه با ماند
با محان نازنست

چند خواهی حیرت دیدار پنهان داشتن | چشم میباید تا درین محفل چو شمع آئینه

بیدل یکقلم شوق تست کلفت دانده ام
موج عرض تازه روی دارد از نور جبین

خواه غفلت پیشگی کن خواه آگاهی گزین | ای دمت فردوس و دوزخ هرچه میخواهی گزین
ذره ها خورشید امکان گم از خود رفته اند | یکقدم با هرچه پیوندی شوق همراهی گزین
هر قدر غفلت عزیز تر لاف هستی بیشتر | ای طلسم خواب افسانه کوتاهی گزین
جاه اگر الماس بین شاهی اوج عزت است | ور فقیری باش آگاه و به ارشاهی گزین
در تماشاگاه هستی کور نتوان زیستن | محرم آن جلوه شو با مرگ ناگاهی گزین

اعتبار اندیشه بیدل ندامت سازکن
شمع بودن نیست آسان لیک جانکاهی گزین

از نارسا بدل ما تا کی رسیده رفتن | زین ره دمند حرفی باید شنیده رفتن
همدوش آرزوها دل سیر و تفس نیست | در رنگ لغزشه دارد تخم از دیده رفتن
آهنگ بی نشانی زین گلستان فروزد | راه فنا چو شبنم باید بدیده رفتن
قید دو تا پیری ای ابروان نشارت | کز تنگنای هستی باید خمیده رفتن
زین باغ محمل ما بردو ناتوانی ست | پرنامده تو ببندد رنگ پریده رفتن
رفتار سایه هرگز دامانگی ندارد | در منزل ست هر روز آرمیده رفتن
چون نبض آخر اجزا با مال دلع گردد | دمدیر با نشستیم از سر کشیده رفتن

بال مشاندہ آہوئی کز حیرتیست | با عالمی خود و دلِ جریدہ رفتن

## تجمل طفل خوبان ساز خطاست بیدل
## لغزش بہ پیش دارد اشکے دیدہ رفتن

عیار ادسنگاہ خود پسندیہا طاقت کن | عرق در سعی کن صرف تعمیر مخالف کن
رہ ست خاکسیر از سجدہ کاری می آید | عبادت کن عبادت کن عبادت کن عبادت کن
در بنجا سعی غواص از رصد دامن کشد گوہر | تو ہم با دلی در آشنائی او را دلیر کن
بناے گلشنت گر ہست بر سبز گستانی | ز گل قطع نظر بنای خسپی را عبادت کن
گذشتن از جہان پیچ دارد ننگ استغنا | ہمت گر بود معراج ہمت ہمت کن
رسیدنت ہر چہ آید دست قدرتہاے موہومی | بناے ہمت در ادراکہاے خود سست کن

## کہ از اوضاع بیدل ندارد حاصل انعبرت
## چو شبنم زین چمن با سیر چشمیہا قناعت کن

گر باین اندازہ گی مطلق عنان خواہم شدن | تا اول در ہست گشتان خواہم شدن
اشک مجنونم تسلی در مزارم تہمت ست | از پکیدن گر در دامانم روان خواہم شدن
تخمہ من کیں بیدہ در سودہ | عالمی را قبلہ ام گر آسمان خواہم شدن
پایہ ی فرہنگم سر مدا استقبال کیست | تا ہما آید بپرواز استخوان خواہم شدن
گر گرانی ہست در ہر ذرہ دران نفی آ | بعد ازین چندی کہ یکسر روان خواہم شدن
با پنین ضعفی کہ مارین دشت گشت | گر گبردن ہم برایم کہکشان خواہم شدن

منکه از خود رفتم و شواری آمد بچشم | محرم طرز خرام او جبان خواهم شدن

بسکه عمریست بیدل مجلت نشو و نما
در عرق تا نتد شمع آخر زبان خواهم شدن

بسکه ناموس وفا دارد کمین حال من | هر کرا بسمل گشتم بند پیمال من
بیخودی در یار حیرت سیر آئینه را | میتوان کردن بزنگ رفته استقبال من
در دل خورسه گردد چشم نابی میزند | گر همه آئینه گردی نیست بی تمثال من
جز فنا در هیچ جا اسباز آرامی نیست | آتشم خاکستر افتاده است اندر بنال من
گو هرم از معنی فرسرنم غافل مباش | سکته میخواندنت در یاد او تنجال من

همچو گل بیدل خمار انفعالم مے کشد
شرم یارست آبیار ریشه امثال من

گر قناعت ناتوانی داد سامان نگین | پشت ناخن تیر داد در کف شان نگین
ای حباب از خود فروشی شرم باید داشتن | یک نفس فرصت نمی ارزد به بنان نگین
صحبت ارباب دنیا مفلسان را میگزد | ظاهرست از زر وفا عذر نقش خندان نگین
غیر مهری چه دارد ساحر اقبال جاه | یکقلم خمیازه میبالد ز عنوان نگین
کاش رسوائی هم ایجاد در خور همت شدی | رشته آری میکشد نام از گریبان نگین
جوهر اقبال نقد هر نگ سرمایه نیست | غلش ها تا کجا سازد بسامان نگین
اعتبارات جهان رنگ سراب است بس | در بر طاؤس کن پر چراغان نگین

سستی اقبال بس افسردگی دربار تست
نام ما هم بوسه بر لبهای آن رخسار تست

تا کجا وسعت کند پیدا بساط اعتبار
ناقصان کم بین چیند دکان نگین

با همه شهرت فروشی بضاعت هیچ نیست
چون نگین ما بست در زخم نمایان نگین

بیدل از گل کردن نامش گریبان میدرد
نقش چون نام تو نظر در چشم حیران نگین

از تپ شوقی که دارد اینقدر تاب سخن
گر لب بیتاب را اشک شمع میسوزد بخوان

آستین از زخم تیغ کیست یارب پیکرم
عمرها شد شمع میخندد بمحراب بخوان

بزم خوبان از بزمدان دستی رحمت است
از بر آهنگ داد پرده خواب بخوان

این سگان از قعر دریا هم بدوش آورند
گر همه چون گنج هر اندازه گی گرداب بخوان

در مقام کار زوهار حمت بسمل کش شست
ای همان کم نسبت یک عالم اسباب بخوان

آسمان سگان کن را قابل سختی ندید
جز بدست آشنا نفرو دشت قصاب بخوان

صبح تا دم میزند بیدل هجوم شبنم ست
گر نفس بر لب رسانم میشود آب بخوان

دست جرأت دیدم آنرا معتنم در آستین
همچو شمع کشته خوابانیدم علم در آستین

لبسکه چون شمعم تنگ سرمایه این انجمن
یک گلم هم در گریبان است هم در آستین

پیر گشتی غافل از قطع تعلقها مباش
صبح دارد از نفس تیغ دو دم در آستین

ای فنا تا کی بدل میگردی و بنگم در آستین

با همه عشق چو موج پهلو یکجا نگرانی ست — عالمی زین بحر جوشیده و آرام در آستین

دعوی کانی گزاف از خویش پیدا میکند — چون نهان باشد هزاره گوهر قسم در آستین

شبوی تسلیم ما را هیچ در کار نیست — اشک جا کز کشده دارم در آستین

سر کشی در چنگل ستیهاد را می شود — سوزن انگشتها را سر بهم در آستین

بسکه بیدل عام شد افلاس در ایام ما
نقش ناخن هم نمی بندد درم در آستین

با این حسن اگر باشد خورش ناگزیر من — قطره جوهر آئینه میباید صغیر من

بچندین جا کنی موسیقی کردار عامل — تواند فهمید تنی کو همه جوی شیر من

اثر از زخم نخجیرم در بالا نیفتد ساغر — بزنگ آب اشک پیکانهای تیر من

از این بستند عبار آرایش دیگر نمی آید — مزاج چینیان هم سوی گردد ضمیر من

با این اما رموهی نیمزی گر کنم حاصل — بچشم کبست نرگان فرو پوشم حقیر من

الم پرورده باسم پرسش از ننگ و ناموسم — گدار خویش میباشد جوانشک طفل شیر من

بکنج بیخودی بیدل دماغ افسانه کم کن
که شوری از ره افسانه گیرد گوشه گیر من

ز تو مینماید اشکم از آسمان ابرو — قدح کج کرده می آید نشانها آن ابرو

نگاهش گر کسی دارد دریغ مرحمی آرد — بعالم صنعتی آرد همان چشم همان ابرو

دمی بیتغافل ناکجا خواهی تنک کردن — هنوزم گوش بر چشم نخجیر اند چیران ابرو

خطا پشت لب جابرات نانگی دارد
عرق فشانی از لوح جبین تو خطان ارد

بیاد چین ابروی تو در بزم خویش
شکستی میکشد بر پیش خط کار تو طان ارد

انشار محو حیرت کن در بزم تماشایش
بر نگاه تو در چشم میگردد نهان ارد

بدون سجده لبت هر جا بنا کرده اند انشا
بجای سبزه میروید ز خاک آن مکان ارد

عرق تا کی بستی آرایم غرور عجز بنایم
نیابد از کجا یابم بچشم راستان ارد

بوضع سرکشی لطف تو اطمع دیده ام بیدل
بچشم مصلحت تیغم بعرض امتحان ارد

دل آب گشت نیست امید نگاه ازو
آمینه شکست تغافل که آه ازو

ای سایه داغ مهر رستان نمیرود
تا هم نشسته ایم بروز سیاه ازو

مشکل که این دو شیوه ز مرکز جدا شود
یعنی خجالت از من و عفو گناه ازو

خاکستر سپند و خاطر فگونه است
افسوس نالهٔ که بجوید پناه ازو

یارب علاج سوخته جانان میکنند
داغ کلف ز پنبه گرفته است تا ازو

گرد نفس چو صبح بشبنم نشاندنی است
نخیزد عرق نخواه باین دستگاه ازو

آرایش زبان اگر این خجلت آورد
خاکی توان شدن که بروید گیاه ازو

شوقت مرا ز سر دو جهان بی نیاز کرد
خندان طپید دل که شکستم کلاه ازو

تمایان بشک دیده بیدل چو تهمت است
شرم تو میکشد عرق گاه گاه ازو



قطعه

ای بیخبر بدرد دل ما رسیده رو
شور سپند محفل حسرت شنیده رو

ما از درامید وصالت نمیرویم
کو دل بحیرت آینه و خون ندیده رو

زین گرد و تمتمی که نفس نام کرده اند
چون صبح بگذری که نداری کشیده رو

عالم تمام معبد تسلیم بخودی ست
هر سو رو بسجده اشک چکیده رو

تا چند هرزه از در هر کوچه تاختن
یک قطره خون شو ز گلوی بریده رو

تسلیم خضر مقصد موهوم بالبست
چون سر بخاک نه دو جهان آرمیده رو

گلچینی بهار طرب بی تغافلی ست
چون گرد باد دامن از پیچیده رو

ای بیخبر ز قامت پیری چه شکوه است
عیریست با سبکشی اکنون خمیده رو

آخر ازین زبانکده نومید رفتنی است
خواهی بنیش قافله خواهی جریده رو

پیغام حسرت من بیدل رسانده نیست
چون نامه خط عجز ز بینی کشیده رو

نقاش تا کشد ز تو انوان او
بندد قلم ز سایه موی میان او

زخمیست برلبی که در آشوبگاه عشق
صحنابه میتکد ز دکتان او

عمر شرار فرصت گلزار کیست
از هم گذشته گیر بهار خزان او

ما را سراغ کعبه تسلیم داده اند
نی بتکش جبهه کم ست آستان او

هر سازی از ترانه خود میدهد خبر
وهم ست اگر ز من شنوی داستان او

تمثال نیست غیر غبار خیال شخص
خلقی ست خود فروشی کند در دکان او

تحقیق ظاهرست که در گلشن یقین — در بستن ست ربط بزر آستان او

بیدل سراغ عالم عنقا نجست
آن نیست بی نشان که تو یابی نشان او

لبکه با وفاست ز یاد داد اجزای سر — نامهٔ قمری شد آخر فد کشید نهای سرو
شعله در گردش خاکستری افتاده است — نیست غیر از بال قمری منبر مینای سرو
پرنمیدارد نهفتن جوهر آزادگی — دامن چیده پوشیدست سر تا پای سرو
لبکه نیرنگان ز شرم ما تکلم بسته اند — صورت نظاره پابند نخست از اجزای سرو
با لب خاموش آزادان ندارد احتیاج — ناله بالیستی درین گلشن نشاندن جای سرو
انقدر رعنائی بالد نهال انجمن — سایه کز یار افتاده است بر بالای سرو
پیکر آزادی را بار تحمل نعمت است — یکقلم دست تهی سرو دیدار اعضای سرو
خاک بسر کرد عشق پای در گل ماند حسن — گر بهار این رنگ دارد آفتی دارد سرو

پای در زنجیر دوش گفتگو آزادگی
بیدل این سطر تکلف نیست جز انشای سرو

گو عبرت آگهی که بتحقیق راه او — جوشد ز چشم آبله پای نگاه او
چندانکه میشود نظر همت بلند — دارد عروج آینه بار نگاه او
نقش قدم نگشته میسر نمی شود — آئینه دارد سر تسلیم راه او
محتاج عرض نیست شکوه غرور عشق — گردون درین نشیب بود دستگاه او

بر سر کشان چرا نفروشیم بار عجز
ما را شکسته اند بیاد کلاه او

بگذار تا بیاد تمنایش خون کند
دل قابل وفات بپرس از نگاه او

شمع کہ محو انجمن انتظار تست
آئینہ ہر سر مژہ نبود نگاہ او

در رواد یگہ شرم نقابی کشودہ اند
بر چشم نقش مژہ بپوشد گناہ او

قولہ

گر از موج گہر نشنیدہ رمز خروشی او
بیا صلح تبسم بشنو از لعل خموشی او

خروشی میکند طوفان چین از دامن ما چہ
جہان خانہ دارد کہ این رنگست جوشش او

غرور خود سری را جادہ دیگر نمی باشد
مگر گرد خیال خاک گشتن عیب پوشش او

درین صحرا نوید چہ سازم ناتوانی را
کہ ہر کہ سنگ گشتن می افتد بدوشش او

بیان بوی گل از غنچہ بیدل کس نمی فہمد
فغان بارہ دارم اگر افتد بگوشش او

طبعی کہ محو شد از فروشش خندہ او
چون بی شکر کشید سر از بند بندہ او

آنجا کہ برق جلوہ او عرض داد داشت
آئینہ بود جوہر محجر سپندہ او

ہر چند زخم چشم دولی را علاج نیست
باری سپند باش برفع گزندہ او

بیحوابی نسازد طوبے کہ میکند
سایہ ثمرہ ہای بلندہ او

بیدل مباش ایمن از آفات روزگار
چون مار خفتہ درین دندان گزندہ او

کجائی ای جنون ویرانه ات کو
خس و خاریم آتش خانه ات کو

ترشح بے نیاز سیما برافروز
مگو خاکستر پروانه ات کو

حجاب آشنائی وہم خویش است
ز خود گر بگذری بیگانه ات کو

بساط وہم و پیچیدن ندارد
تو خود افسانه افسانه ات کو

گمان بیهوده آفاقے ایما
برون از خود سراغ خانه ات کو

ندارد این نفس سامان دیگر
گرفتم دام از دل دانه ات کو

سرت بیدل هوا افسرده راحت
دماغ کعبه بتخانه ات کو

گر بانی صحت نفس چند دکان دیگاه
چون سحر باشکستن صبح پیش از کلاه

گرد نا از محفل امکان طلسم حیرت است
نامه خط بیکشد این صفحه میگردد سیاه

صیقلی میشود دلی پرده تا دم میزنم
در دل ما چون حباب آئینه پرورد آه

چون گهر دیده حیران مرگان کمست
جوهر آئینه در دیوار حل کرده است گاه

بی تماشا نیست حیرت خانه ناز نیاز
عشق اینجا آه آهی دارد اینجا داد واه

صاحب دل کیست جز ما در جنین غفلت سرا
آئینه بیگانه بین جز جانی خانه خواه

طالب وصلیم ما را با تسلی کار نیست
ناله گر از پا نشیند اشک می افتد براه

بی گداز نیستی صورت نبندد آگهی
شمع این محفل سراپا سرمه است از چشم کاه

زیر گردون سبزه تخم محو باید ریختن

فکر آشیان هفتم چون برگ و ساز
رشته بلوزت این خرمن شرارت باز شد
از نمود رنگ زد نقش دگر دوران
سنگ زد در سینه ما آئینه را

غیر طفلی نیست بیدل مرشد آن خانقاه

ندیدم در غبار ره دو دامن صحرا خواهید — بجز خواباندن مژگان دیده بینا خواهید

بلندی پستی امکان گردون افزار — بفرمان تو یعنی فتنه برپای خواهید

جهانی بخودی یکرنگ دارد جهان انشا را — تفاوت نیست در بنیاد تا پیدا خواهید

محل آرام چون بر خاکزد بنیاد هستی را — تصویر مانی این صورت بیکسا خواهید

نماند از خامه خشک گشته مازنگ اسپهی — تمکین گیرد ار عبرش ازین مینا خواهید

ز شکر عجز بیدل تا قیامت برنمی آیم
بزنگ جاده منزل کرده ام دریای خواهید

چشم را آئینه پرداز تبسم کرده — در نقاب چین پیشانی تکلم کرده

هر سر موی زبان التفات دیگر است — سبکه شوخی در خموشی هم تکلم کرده

موج اقبال تو از گرد عدم برنیزند — قلزمی را بدن از خود تلاطم کرده

منشور اصطلاح ما دمن چیده است — عقلها است اما نوا گاهی نوهم کرده

این زبان تنگ کمالات عرض آرزو نیست — آدمیت دانشی در کار گندم کرده

بحر امکان شوخی موج بر ابیش نیست — دست آرایش نمی شوخی تبسم کرده

بسته بیدل اگر بخود زبان مدعی
عقربی رامی توانم گفت دمی دم کرده

برشته اشک هم مدعاست گره — تو گر زنده هوا شوی کجاست گره

طلسم وحشی‌ای بیخبر چه خود داری بجاست
که شبنم تو میان پری هواست گره

که غنچه کردن آغوش گل نکرد ایجاد
بصبر کوش که اینجا گره گشاست گره

ز کار بسته بلندست قدر راه روان
درین بساط کبی قد کشد عصاست گره

چو تار سبحه درین دامگاه حیرانی
فلک ز کار من افگند بر کجاست گره

ادب نفس تمر انتظار جلوه رکیست
چو شمع بر سر مژگان نگاه ماست گره

قناعتم نکشد خجلت زبان طلب
ز فرق تا قدم ما یک گره حیاست گره

برون ساز جسد کلفتی نمی باشد
بهوش باش که در بند این فضاست گره

تعلق من اسهل شمرای بیدل
تا ملکه بنار نفس چه است گره

به پیری نشان ای تعلق بهانه
بدل چون نفس بسته آشیانه

صدا آبگینه بپیچیده بر ساز هستی
چه دارد بجز ناز زنجیر خانه

اگر گشت باغ دگر سیر صحرا
روانیم از خود بچندین بهانه

ازین بحر و بر استن امکان ندارد
محو بید تا خاک گشتن بهانه

سر شک نیازم نم عجز سازم
چسان گردم از خاک کویت روانه

دو روزی گزین ما و من شتابی
نخواب عدم گشته باشی فسانه

محالست پروازت آرام نفس
اگر جمله تن بال گردی چو شانه

غبار حسد چشم بندست بیدل

چو دیوار افتاد صحراست خانه

سبکبار را آن نفاست نگاه — عالمے را بچشم ماست نگاه
بزم ما کسکه محو جلوه اوست — شیشه گر بشکنی صداست نگاه
کثرت جلوه مفت دیدنها — گر کند احولے بجاست نگاه
همه آفاق نرگسستان ست — چشم کو باز شو کجاست نگاه
بے تمیزی تمیزها دارد — گور را مسیح با عصاست نگاه
مژه دستی بلند خواهد کرد — چشم وا میکنم دعاست نگاه

بیدل از جلوه قاصر بخیال
چه توان کرد نارساست نگاه

بوی صلت هست در رنگ بهار آئینه — میگدازم دل که گردم آبیار آئینه
غفلت دل ریزه ساز تعلقهای اوست — جلوه خوابیده ایکسر در غبار آئینه
در هر گریبان رنگ دارد بسط چشم تنگ — میچکد تمثال حیرانی ازشکار آئینه
عرصه جولان آگاهی ندارد کردغیر — هم ببر و خویشتن مناز در سوار آئینه
نیخودی سامان نگین کیفیت دیدار کیست — در شکست رنگ می بینم بهار آئینه
از تو چون جوهر نگردیده مترگانها شکست — آخر از ما نیز گل کرد انتظار آئینه
در مراد آب رنگ از ما تحیر میخرند — بر کف دست است جنس اعتبار آئینه

انتظارے نیست بیدل دولت جاوید وصل

## خیرنم تا چند پرواز کنار آینه

دور از بساط وصل تو مائیم دیده
چون شمع کشته داغ نگاه رسیده

باز آکه از نگه بتو وابستن از هنوز
نه جرعه تشنه رنگ پریده

بر گریه ام نظر کن و از خسته ام مپرس
عرض گداز صد نگه است آب دیده

هر چند خاک من چو سحر باد برده است
دارم هنوز رنگ گریبان دریده

صبح است ازین بساط پرافشان دمیده ام
سنبم گرفته ام پی رنگ پریده

بیتابیم ز خجلت اعمال لیتنی
نومید بود رنگ آینه دیده

شد نوبهار بال فشانیم گرد بال
در سایه گلی بنسیم وزیده

ما حسرت انتخاب جهانیم ازین محیط
گنج دلی که یک نفسی آرمیده

درد محبت از دل بیدعای من
نومید تا بخون دو عالم طپیده

بیدل حضور خاتم ملک جمعت بس است
پیشانی شکسته و جوش طپیده

گر همه رفتی چو ماه از چرخ بر تر سجده
تا ز پیشانی اثر داری بران در سجده

دام تکلیف نیاز تست هر جا هست
یعنی از دیر حرم با کوی دلبر سجده

تا نگردد جبهه فرش آستان بندگی
چون نماز غافلان بیلی خور هر سجده

نالهٔ داری سر کنی کن از طلسم خود نما
ای نمازت سنگ غفلت بر کرسجده

جز اثر پرواز خاکی را کجا دون پرده نیست
ورنه هر گرد بیکسی سد در تر سجده

حکایت
دل رکوت زاده ...
زلف سخ زاده ...
تا توان دگفتار ...

در ضعیفی رشته ساز رعونت این صداست | از رگ گردن عبارت نیست تار سجده را

هم ز روی فتاد اشک خود بیدل غبار خویش گیر
از گریبان تا برون آورده سر سجده را

در محیطی گر فلک طرح حباب انداخته | کشتی ما را نگر در سراب انداخته

با دو عالم شوق بال بسمل آسوده ام | نشئه چندین تپش از انقلاب انداخته

غیر شوره ما و من هم دگر چیزی نداشت | عیش این برخم نکماد در شراب انداخته

رشته امید تا بیند دراغ اندوه کیست | سایه خویش را دور از کتاب انداخته

ای خیال آمد بیش طرح نان آمد هنرگان را | سیفشار در چشم من خجلت در آب انداخته

یک نگه کم نیست بیدل فرصت عمر شرار
آسمان طرح درنگم در شباب انداخته

نیاز عجز ناز حیرت آئینه پرورد | ز دیوان نگاه شبنم ای در دفتر دی

تماشای سواد عافیت برده است از جوشم | مگر مژگان کند کشتی بتوفان کم کردی

ز نیرنگ تغافل بوده است آن چشم اقبالم | بیا زیر نشان بر طاوس آوردی

بروی چهره اسکان آن رنگ سگ پایم | که هر کس میرود از خویش مخروز مین دردی

ز جوش شوق محبت نیز دارین عمده عبرت | زبان بی نشی بود آمد پیدا شود مردی

جرس آتش زنم دود سپند بزم افشان سازم | بدوشم تا کی محمل کشد فریاد بیدردی

طپیدن آنقدر کز دل فسردن محو شد بیدل

## بسی کو تنها گرم کردم آهن سرد ے

اگر یکدله چون چشم فراهم شده باشی
شیرازهٔ اجزای دو عالم شده باشی

ناصح سخن ساخته است پرگلین است
زخم است بر خمیکه تو مرهم شده باشی

تا بارخری چند نه بندند بدوشت
آدم نشوی گر همه آدم شده باشی

ای جبهه تسلیم تواضع دم تیغ است
جبهت نگین تا شده خاتم شده باشی

عاجز نفسان قافله سرمه متاع اند
گر ناله گرفتم جرس هم شده باشی

عبرت است که آرد بخ ما طرف طلبهات
ای جبهه همت چقدر نم شده باشی

هوشدار که اجزای هوا نیست بنایت
گو کمیدو نفس صورت شبنم شده باشی

حلوتگه تحقیق ز تمثال شراب است
آئینه دریغا تو چه محرم شده باشی

بیدل مگذر چون سه تو از خط تسلیم
چیزیخ اگر یکسر مو خم شده باشی

ای نم اشک هوس مایل مژگان نشوی
سیل خیزست خدا نیمه عریان نشوی

چه بهار و چه خزان نقش گل حیرت نیست
جلوه محوست گر آئینه نمایان نشوی

هر قدر رشته این راه تامل دارد
بکشای گره آبله دندان نشوی

آفت رنگ حنا سوده دست تو مباد
خون عاشق که تهی نیست پشیمان نشوی

گشته نه فلک اینجا به نمی طوفانی است
ناتوانی طرف اشک یتیمان نشوی

رخصت از کف ندهد بر فسردن نفست
ای گره سعی کمی نیست که مژگان نشوی

فکر کیست خود بینی می خواهد | تا نرنجد دوشش فصد است گریبان نشوی
شرم کن از ان جلوه که چون آب جهان | همه تن آئینه پردازی حیران نشوی
محو بودم چو بهر دیدم دوشش دانستم تو ئی | گر همه مژگان کشود آغوشش دانستم تو ئی
غفلت و زدود عم از خجالت آب کرد | اشک میرفت من بهوشش دانستم تو ئی
حرف غیر از راه می پرداز د بهوم ما سن | بر دل دانا نهادم گوشش دانستم تو ئی
شست خاکم اینهمه سامان عجز نازکیست | پیش از ین از من غلط مفرشش دانستم تو ئی

بیدل از شب بیر آتشخانه دل داشتم
شعله را چون یافتم خاموشش دانستم تو ئی

پرچ ست تماشی تو باظهار تلافی | ای کیسوت موهوم فنا رنگ بنافی
چون ناشده در دل ظالم نتوان برد | جرأت که ندیدست ز شمشیر غلافی
زندانی حرمانکده داغ وفا یم | بر ما نتوان بست خطا ها سعافی
آئینه دران جوهر شمشیر ندارند | اجزای مدارائی ما نیست مضافی
بشگافت کس از نظم جهان معنی تحقق | از بسکه بهم تنگ بسته است قوافی

زین پیش که احسان فلک شعله فروشد
بیدل عرقی زیر لبا مان تلافی

هست بر سرم آمد رفت دل مدهوشی | سایه بر سرم افگنده ماه آغوشی
زلف لیلة القدری صبح عید خسا | حسن چهره انس عید آئین لبا گوشی

ز بوی جنگ خوئی دیر صلح مدعا طلبی | شوخ غیرین سوئے بر عنا طلبی

آسیان بیدل را سوخت از حسرت
دودی ازلیس برخاست همچو شمع خاموشی

سرشکم صد سحر خندیده است ابیداد تاثیری | کنون از ناله در تاریکی شب افگنم سیری
باستانه مدان آئینه دیدار گردیدن | صفا پرده رنگار ز دیده استکبیری
من مشتق نه استهاکه چون من گان فرمائی | نشد ظاهر چه بین خامه یم یک استکبیری
اگر از اهل تقوی تو پرهیز توانائی | که در کیشش تعین جز جوانی نیست ابیری
چه دیدی ای دل این چیرت آباد موهومی | تو در خوابی بآن هم عرضه آغاز بصیری
دل پر داز از مجنون یا سیل کف پیلی | مگر خالی کند در صورت ایجاد زنجیری
دو احوالی است معنی صورت نمی بندد | مگر سازد خیال موی مجنون کلک تصویری

نه پنداری بمرگ از جستجو غافل شدم بیدل
بزیر خاک همچون آفتابم هست شبگیری

ندارد ساز این محفل محافل پرده آهنگی | چمن فرما دیبل سکندر کشکنی رنگی
برون تاکی ای بی خبر گرد برافشان کین | تو هم داری ز زیر بال طاوسان پری رنگی
ازین کهسار گذد کز ادب در دیده نگی | پری در شیشه مالد تا نگردد پهلوی رنگی
سحر گلبن نوالی نی بگوشم کرد کای غافل | نفسها ناله گردد تا رسد موی بآهنگی
فضای دهر بی امکان نداد گر دانی الفت | بهان چین گر خار عهد بانت نازند رنگی

کسی از غبار کرده سوال
کاسیابش فرش پرافشان
نشان سنگ راهم
الست بنت فرزاد
چیست این حرف معصومت
ایمون

منتخبات

در ین گلزار آثار دستور مست آنجا
نسیم و پیشیم آشنائی در دل سنگے

ز طبع اورنشی بر دیاد رنگان بیدل
خرام نالہ ہا بگذاشت در گمسار ما سنگے

ہنری گمان کہ معنی تو بجد رسیدہ باشی
تو ز خود نرفتہ بیرون بکجا رسیدہ باشی

بتو آخود سر بہار نزدے زرہ کہ چوں شمع
سر یار ما تو بالہ تہ پار سیدہ باشی

نتری نمی تراود بدی نہ طپیدنے نہ جوشے
بخم سپہر تا کے مے نار سیدہ باشی

نگہ جہان بینی تو ندمی ز خود برون آ
کہ ز خویش تو گذشتی ہمہ جار سیدہ باشی

سر کار ذرہ ہا مہر حساب تیغ دوراست
ہنوکی رسیم ہر چند تو بیار سیدہ باشی

نمر ہبار رنگی کمال خود نظر کن
چمن گذشتہ باشد ز تو نار سیدہ باشی

نہ شکست رنگ ہستی اثر تو بیدل این بس
کہ بگوش ما نیائی ز چو صدا رسیدہ باشی

# رباعیات

گردون در خاک نشاندہ ما را
مشکل کہ ز دست برہاند ما را

ما شوخی مصرع روان نفہیم
مردانکس کہ شکستہ خواند ما را

## ولہ

فریاد کہ جہل بود فہمیدن ما
کو ربط داشت شوخی دیدن ما

منظر گشتن اگر در رنگ آئینہ
زنگار شد آئینہ رسیدن ما

وله

حرف اینجا بود می شنیدم آنجا | آئینه پیش می نمودم آنجا
چون گردون سر کار من بیرون نیست | جائے پرسیدیم بنودیم آنجا

وله

گر عافیت در شکست ایجا | از ساغر اعمال نوال ست اینجا
دستگیری کسی را دست گیرد | ضرور همه دست بدست ست اینجا

وله

مهر و فر کلید نو بهار ست حیا | صد قطعه موج گل بکنار ست حیا
دارد نگه خانه بوی تجلی در باب | یعنی که دعای وصل یار ست حیا

وله

تا ناله دل سنگ نشان کرد مرا | گردون نبا له کاروان کرد مرا
بهر دو جهان فیقان بگذشتیم از خویش | بار نفسی چند گران کرد مرا

وله

ثانی وضع تفکلی را در باب | در خون طپیده بسملی را در باب
ای تماشا کده عجز و غرور | دل بسیار ست بیدلی را در باب

وله

گنجینه ایست زیور گشتیم در عهد شباب | کیچند پی دل نشان در گشتیم از ره خواب

| | |
|---|---|
| وا نفتاد از بین جهان ابر بهم نشستیم رفت آب | ترک همه دیم تکدر نشستیم ما را در رباب |

ولہ

| | |
|---|---|
| پیری بسرت رسید بگذشت شباب | از موی سفید مرگ را کرد نقاب |
| دعوی تا کے زمان عجز است عمر | ای سگ مهتاب نیست صبح بخواب |

ولہ

| | |
|---|---|
| گاہی غم آب و دانہ میباید گفت | گاہی ز عیش طرب ترا نہ میباید گفت |
| تا بهمین گفتگو میباید ساخت | تا خواب و افسانہ میباید گفت |

ولہ

| | |
|---|---|
| یک شبہ رنگم تا حواس آئینہ است | اینجا همہ دیم قیاس آئینہ است |
| پیدائی تا بعد فنا خواہی دید | چون شخص بر آمد ز قیاس آئینہ است |

ولہ

| | |
|---|---|
| آن معنی شوق کز ادا بیرون است | نی ساختہ خاص نسخہ مجنون است |
| نی لفظ فنانہ استعارت است بقا | این مصرع حیرت چقدر موزون است |

ولہ

| | |
|---|---|
| ہر گام ره براه حسرت بدداشت | چون آئینہ در نقش قدم سر دداشت |
| عمریست ز بیتگرم موج گهرم | تا مغز صفای این عجب بگذاشت |

آثار ظهور یک قلم بی اثر است | مغرور نفس مشو قیامت سفر است
زین میکده با دو جلت ظرف حباب | تا حوصله جمع میکنی شیشه پرست

## وله

ای معنی تو منزه از همه صورت | وی گشته ز صورت مصور صورت
بیزار ز تو محالست محالست محال | معنی در معنی صورت در صورت

## وله

مشتاب دل از فرصت گلگشت | مظلوم ز کوشش دو جهان حوصله داشت
تا چشم هم زدیم اشکی گل کرد | دست ثمره بود ان چه قدر آبله داشت

## وله

بر چند نفس غبار دامن گیرست | با الفت دام هوا تسخیرست
آزادی ما ز نگ تعلق گرفت | تصویر ز نالهٔ تصویرست

## وله

گر طبع نه از اهل ادب رم میداشت | میدان یقین که سرکشی کم میداشت
کز سجدهٔ هیچکس نمی کرد ابا | گر شیطان با دم صحبت میداشت

## وله

دردی که بخشیدم دوائی تو نداشت | آنی که شنیدم که هوائی تو نداشت
اشکی نفشاندم که براه تو نبود | رنگی نشکستم که بجائی تو نداشت

ولہ

صبح پیری شب اجل را شامگاہی دیگر است
آنجا ہوس طرب خانہ حامی دیگر است

مرگ گشت سفید فکر جمعیت چند
بر دوش ننگوفہ جامۂ احرامی دیگر است

ولہ

این باغ کہ گلہای بہارش خود روست
یارب چہ بلا عالم اندوانموست

چون غنچہ ز بس ہجوم فکرست اینجا
صد پیشانی شکستہ یک زانوست

ولہ

اندیشہ نخل از یقین مہجور است
باخلق حسد فیض سخا فی دور است

بر خویش ستم مدار ای غافل
از چشم وا کن کہ تنگی چشم نور است

ولہ

ای آنکہ ترا تفحص حال ہست
غافل مشو از جہان کہ تمثال ہست

گر عدم است موج دریای وجود
این شیشہ پر رنگم یکقلم بال ہست

ولہ

ہر چند کہ اینجا ہوس جاہ امکانی نیست
در صید مراد کردن امکانی نیست

از دیدۂ انتظار غافل نشوی
خمیازۂ دام بیخبر انی نیست

ولہ

ہر نور کہ از ماہ بروزن دہ است
سعدان سیارت بتطبق ہمہ است

از چرخ بگیرید بپاسای نورشید | این جمیعه چه مقدار عرق فلاست

ولہ

ہرچند خرد بضعف خود بردست | در محفل انس عشق سردست
نقاش نہ ورنگ خود بنا رد | گر دامن او کشد در ستم مردست

ولہ

یک عمر غبار شوق طوفانہا ریخت | سودا ز سر سور بیابانہا ریخت
آخر ز دل شکستہ حقیقم بخاک | این آبلہ آبرخ جولانہا ریخت

ولہ

جز ضبط نفس بمانع مانیست | جز حیرت ازین چمن گلی پیدا نیست
آئینہ ما ز عرض جوہر پاک اند | این کوچہ انتظار نقش پا نیست

ولہ

گر آئنہ نظر کنے قبا و دلی ست | در کوہ شگافی از دستم خلق ست
عشق مجبوست لیک تمیز نتوانم | ہرگاہ کہ تعلق نمودی خلق ست

ولہ

ہر رہروی ہمت بی چند گماشت | با زخود ازین دیر بیابان نگذاشت
بیدل تو بخاک نا امیدی ماندی | ای نقش قدم برآکہ خواہد برداشت

ولہ

ای صورت امید براین فرصت — کاری کن گذار قیاس فرصت
در پردهٔ خاک عمرها خواهی بود — وسینکه بسوی الماس فرصت

وله

تا زندگیست عیش غم انگیز مباش — تا مال بود طپش بجای خویش مباش
بی قطع نفس منزل آسایش کو — تازه باقیست رفتنی در پیش مباش

وله

امشب که ز محفل ظهورت گذرانست — سر خود کن گاز فروغت نظرانست
هر عضو تو عالم حیالے دارد — سر تا قدم شمع گریبان سرانست

وله

با صفحهٔ ما کرد جنون ریخته است — هر نقش که از پرده برون ریخته است
حیران نظر عرصه بسمل کیست — آئینه هزار رنگ خون ریخته است

وله

عالم همه یک جلوهٔ ذات احدست — آنجا نه هیولانه صور جهدست
کثرت آثار چشم وا کردن ماست — این صفحه چو محو شد همان یک عددست

وله

حق که با ماست چون جدا تواند بکیست — گو هم صحبت چه آشنا تواند بکیست
چون تو خورشید که پیر نیستی نخاک — دوریم از دلسکه با تو تواند بکیست

بیدل چقدر شعور غفلت تحمراست | دورم زکسیکه دائم او در نظراست
خون کرد دل از خیال پرداخته ام | آئینه یقین که وصل شان دگر است

## وله

سرتا بسر این بزم بهار نگهی ست | از دل نا بدیده بیقرار نگهی ست
چون شمع اگر ذوق تماشا نبود | در رنگ پریده هم غبار نگهی ست

## وله

نقد طرب طبع عناکیش بس ست | خورشید متاع خانه خویش بس ست
دل روشن کن که رنگ اسباب تراست | اجناس هوس ترک کم و بیش بس ست

## وله

بیدل نخست همت بخشش باید | در رنگ هوس کمین گردش بایست
تا زان همه رخت بمنزل بردند | ما را مدد چند بلغزش بایست

## وله

بودیم زهادین و بدنیا محتاج | نه بامروز نه فردا محتاج
موجی گرمی ز بحر مطلق جوشید | چندانکه بخویش کرد ما را محتاج

## وله

زین پیش که با حیا تو پیوند و صبح | تو در ادا کن که غمزه بازی بند و صبح
آغوش وداع عشق فرصت دارد | از سر فرود دانکه بازی بند و صبح

قطعه
۲۵۵

ولہ

ای کردہ بافسون ہستی گستاخ — تا کے ز ہوس بندت شاخ نباخ
در پای تو از گرد نفس زنجیرست — سیرت باید ز جرأت گام فراخ

ولہ

ہستی کہ ز خاک کعبہ سامانش — وز چرخ گذشتہ است غرور شانش
در تنظیمش ملک جہانی انگیخت — آدم کردہ است ابلیس نشانش

ولہ

دیدار کلی نیست کہ چیدن رسدش — صورت صبحی نہ کہ دمیدن رسدش
ایمان اید بغیب آور و اخلاص — چیزی نشنیدہ کہ بدیدن رسدش

ولہ

ای مغز خود غبار تشویش مباش — عمامہ بر و کج اندیش مباش
گر سر موست آدمیت کاہی نیست — چون حرص سر تا بقدم ریش مباش

ولہ

بیدل تا کی ز جہل در بین لنگر — کشتی طوفان اسیر تکلین لنگر
شد عمر ہنوز بر نشان ہوسی — رقصی بسمل کہ دید ہا این لنگر

ولہ

تو میکہ بدکرداران با معرفت اند — جمعی کہ کنند حیران با شنما مورا اند

وان فرقه که با وجود سازند بعجز | یعنی که چو با خاک یکسان باشند معذورانند

ولہ

طفلے که بساط بازی ما آراست دامن فشاند | وانگاه جوانی که دوعالم بیدست آگل کرو نماند
اکنون که پیری نفس شماری دارد و گرچه علاج | زین نسخه هم آخر دردے چند بجاست باید گرداند

ولہ

ای خوش تردد نشار جانت | مشکل که توان برد زدل ارمانت
آنخسرو تو همانی که دم طفلی هم | بے جنبش گهواره نبود آرامت

ولہ

ای حسرت محض ناچیز از دوست | جهل غفلت شعور تمیز از دوست
رمست کده خیال توان بودن | از هرکه بود فنا نیز از دوست

ولہ

ای رفته غبار همت ارذل میرقص | گه در جلوت و گاه در محفل میرقص
یعنی چون شمع گرز خود بیخبری | آتش بر فرق پای و در گل میرقص

ولہ

افراط حقیقت است عیان از تفریط | این جمله مرکب این همه قبض بسیط
کمظرفی ما وصل ترا مانع نیست | گر قطره بود قطره محیط است محیط

ولہ

. . . .

## رباعیات

از شعرائے متقدمین و متاخرین جمع کردہ شد

بے ارادت نیست راہ یافتن | دامن مقصود بے دست آوردن
تا نشکنی کہ نشکنند | تا نبری کہ نبرند

ولہ

ای دانا این نفع بزرگ | در ترک طمع جان منه تا
ترک طمع اول نفع است | زیرا کہ طمع اصل همه رنج ها

۲۵۷

ای دل تو نمودی بخرد راہ | ما را تو نمودی بخرد راہ
این دل که ساط نور و داد است | این دل که ساط نور و داد است

ولہ

ای غیب و شهادت و یکسر پیدا | با نیز یکیت عیان تراز پیدا
حیرت زده ام که تو پیدا تر از آنی | در چشم پیدائی و در نهان ناپیدا

ولہ

ای دانا این نفع بزرگ

رفتی چو مے از ساغر دیگر ننشستی
ای اشک دمی بر مژۂ تر ننشستی

عالم همه افسانۂ تحقیقِ صداع ست
آه ار تو درین مجلس اگر بر ننشستی

نارستی از جادۂ قسمت بدر انداخت
بودی خطِ تحقیق بمسطر ننشستی

بیدل همه تن حلقه شدی لیک چه حاصل
بر خاک نشستی و بران در ننشستی

# خاتمۃ الطبع

پس از جبہہ سائی خامہ بحمدِ خدائے یگانہ و نوک ریزی قلم بہ نعت سرائی سرورِ عالم بر نکتہ وران معنی آشنا پوشیدہ مباد کہ درین زمانِ اشرف اعیان کتاب ندرت انتساب دیوان بیدل مع نکات کہ سابق حسب فرمایش تاجرانِ بخارا نقل از نسخہ صحیحہ آمدہ بخارا بکمال اہتمام بطبع در آمدہ بود حالا در مطبع منشی نولکشور واقع کانپور بسرپرستی عالیجناب معلی القاب رای بہادر منشی پراگ نرائن بھارگو مالک مطبع دام اقبالہ باہتمام کامل منشی بھگوان دیال صاحب عاقل ایجنٹ مطبع بماہ ستمبر سنہ ۱۹۱۴ع بار ششم طبع گردید فقط

دیوان حافظ منشی - از انکشاف طبع روشن
باطن ملقب بلسان الغیب حضرت خواجہ
شمس الدین حافظ شیرازی -

دیوان حافظ - مطبوعہ جدید بہت خوشخط -

شرح دیوان حافظ باحل معانی ومصطلحات
صوفیہ از تصنیفات مولوی سید محمد صادق علی
صاحب از جانب مطبع -

دیوان حضرت خواجہ قطب الدین بختیار کاکی
کلام پر تاثیر -

دیوان احمد جام - زندہ پیل سرخیل عارفان -

دیوان خواجہ معین الدین چشتی - یہ دیوان نایاب
محض عنایت ایزدی سے اس مطبع کو ملا اور
زیور طبع ہوا -

دیوان حضرت غوث الاعظم پیر دستگیر شیخ
محی الدین عبدالقادر جیلانی قدس سرہ -

دیوان بے نقاط جامی - از ملا عبدالرحمن
جامی مطبوعہ ۱۲۸۳ھ -

دیوان غنی - درسی دیوان مصنفہ ملا محمد طاہر
غنی کشمیری -

دیوان مہتاب - از سخنور نازک فکر منشی مہتاب
صاحب شری واستوبہ رئیس کڑہ -

دیوان ناصر علی - شاعر نامور کا کلام -

دیوان ہلالی - کلام اہل زبان -

دیوان موزون - از خوش فکری عالی جناب
راجہ رام نرائن سری واستوبہ کھرے -

جوہر معظم - یعنی دیوان مرزا گل محمد مکرانی اہل زبان
اور اسکے ساتھ منشی جواہر سنگھ جوہر کا کلام ہے
جو تلامذہ مرزا صاحب سے تھے -

دیوان کشفی - از جلوۂ خیال بلند مولوی شاہ
سلامت اللہ صاحب -

خیال یخودی - دیوان منشی سیتل سنگھ نبا یخود تخلص -

دیوان قاسم - کلام سرکردہ شعرائے نامی زمانہ
ملا قاسم دیوانہ -

دیوان نویدی - فارسی غزلیات مفید یاد آوری
مبتدیان -

رباعیات عمر خیام مختے بہ رباعیات متل
دواوین اور اوستادون کے کلام کے
اعلی درجہ کی سندی ہین -

اختراع جدید - صنائع شعری مین نادر کلام ہے
از جلوۂ زور طبع رائے کشن کمار رئیس ضلعہ آباد

انتخاب کلیات عناصر خسرو - اسمین چار دیوان
ہین - ۱ - دیوان تحفۃ الصغر صغر سنی کا کلام ہے - ۲ -
دیوان وسط الحیات - بعنوان شباب کلام ہے ۳
دیوان غرۃ الکمال - جو کمال عمر جالیس برس مین فرمایا - ۴
دیوان بقیہ نقیہ کلام ہنگام پیری - از امیر خسرو دہلوی معزز بہ طوطی ہند

قصائد مدحیہ نظام - نواب نظام الدولہ محمد مرزان علی خان -

قصائد ہفتخوان - مصنفہ مولوی عبدالاحد

قصائد پُر فوائد - مصنفہ منشی نتھن لال صاحب بجت تخلص -

قصائد عرفی - مصنفہ مولانا جمال الدین عرفی شیرازی -

قصائد بدرچاچ - محشی مع فرہنگ و مصطلحات -

ساقی نامہ ظہوری - محشی -

قران السعدین - محشی مصنفہ امیر خسرو -

## قصص و مثنویات

خسرو نام - یعنی مثنوی خسرو گل بہت نادر مثنوی ہے گو بظاہر ایک فسانہ شایان ہے مگر باطن حقیقت روح و جان کا اعلان ہے از جلوہ طبع عرفان پسند حضرت فریدالدین عطار -

مثنوی مخزن اسرار - مصنفہ مولانا نظامی گنجوی -

مثنوی لیلے مجنون - ایضاً

مثنوی خسرو شیرین - ایضاً

مثنوی ہفت پیکر - ایضاً

سکندر نامہ بڑی کلان - مشہور فارسی کتاب قصۂ ملک گیری سکندر و دارا مصنفہ نظامی گنجوی -

منطق الطیر - مصنفہ فریدالدین عطار -

مثنوی شاہ شرف - از شاہ بوعلی قلندر عارفانہ مضمون ہے -

مثنوی معنوی - مولوی روم چاپ مصرعہ بہ مصرعہ دفتر محشی -

شرح مثنوی بحرالعلوم - طبع جدید از تصنیفات حضرت مولانا عبدالعلی بحرالعلوم مرحوم یہ شرح حامل متن ہے -

لطائف معنوی - شرح مثنوی مولوی رومی مطبوعۂ مطبع کانپور -

مکاشفات رضوی - شرح مثنوی مولوی از مولوی محمد رضا -

مثنوی بزم وصال - تصنیف شاعر اہل زبان سے تصوف میں -

مثنوی سلسبیل - مصنفہ حکیم نور حسین فیض حکیم تخلص -

بندگی نامہ - بطور ترجیع بند کے مصنفہ کنہیا لال صاحب -

مثنوی بہارستان دان - ترجمۂ مثنوی غنیمت

مثنوی طلسم جہان -

۸۹۱۶
آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائے گا۔